

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Виклики ХХІ століття: наука, філософія, освіта

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної
конференції**

20–21 листопада 2019 р.
м. Суми

Суми – 2019

УДК 001+1+137]”20”(06)
В 43

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Навчально-наукового інституту історії та філософії
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
(протокол № 4 від 26 листопада 2019 р.)*

Наукова редакція:

Н. М. Зленко – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціальних наук ННІ історії та філософії СумДПУ імені А. С. Макаренка;

Т. О. Пономаренко – кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціальних наук ННІ історії та філософії СумДПУ імені А. С. Макаренка.

В43 Виклики ХХІ століття: наука, філософія, освіта : матеріали Міжнар. наук.-практ.конференції (м. Суми, 21–22 листопада 2019 р.). – Суми : ФОП Цьома С.П., 2019. – 182 с.

До збірника включено тексти доповідей, підготовлені до міжнародної науково-практичної конференції «Виклики ХХІ століття: наука, філософія, освіта» (м. Суми, 2019). Досліджується широке коло питань: наука ХХІ сторіччя; соціально-гуманітарні науки: сучасна наукова парадигма; етико-правові засади сучасної науки та технологій; філософія мови і когнітивні аспекти; соціальні комунікації: теоретичні та практичні аспекти; сучасна освіта: методологія, теорія і практика; філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії; розвиток критичного мислення в умовах сучасної української школи; мистецтво, культура, філософія і релігія в постнекласичну епоху; філософія публічного управління в цифровому суспільстві.

Для науковців і викладачів, аспірантів і студентів, усіх небайдужих до світоглядно-філософської та гуманітарно-методологічної думки.

Матеріали конференції друкуються в авторській редакції.

УДК 001+1+137]”20”(06)

© Колектив авторів, 2019

© ФОП Цьома С.П., 2019

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019

НАУКА ХХІ СТОЛІТТЯ: ПРОРИВ У НОВУ РЕАЛЬНІСТЬ. СУЧАСНА НАУКОВА ПАРАДИГМА

Кузнєцов В. І.

*доктор філософських наук,
головний науковий співробітник
відділу логіки та методології науки
Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України,
професор кафедри фізико-математичних дисциплін НаУКМА,
м. Київ, Україна*

НАУКО-ЦЕНТРОВАНІ ФІЛОСОФІЇ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ НІГІЛІЗМУ ЩОДО ФІЛОСОФІЇ

Деякі суб'єктивні примітки щодо викладання філософії

Після обов'язкового знайомства з філософією випускники українських університетів, як правило, ставляться до неї критично. Це стосується не лише представників старших поколінь, яким докладали про її кастровану компартійними догмами версію, котра, утім, претендувала на єдино правильний дороговказ розвитку суспільства та науки [1]. На жаль, у якості найновішого інтелектуального досягнення зараз молодим поколінням також нерідко повідомляють про пост-модерністські, пост-некласичні та пост-істинні перекручення філософії [2]. Вони рясно оздоблені синергетичними, нелінійними, холістичними, інноваційними, дискурсивними, NBIC та іншими новомодними термінами. З їхнім поширенням у середовищі українських філософів фактично відбувається мавпування діалектичної схоластики, яка «озброювала» начотників позірною можливістю просторікувати про будь-що, нічого конкретного не знаючи. Пізнавальний інтерес нефілософів до філософії міг би пробудити ретельний розгляд філософських питань, якими завжди пронизана межа між знанням та незнанням у будь-якій фундаментальній та прикладній науці: біології та медицині, математиці та фізиці, історії та економіці, хімії та техніці тощо. За його відсутності, дипломований фахівець тлумачить філософію як чужорідний до його спеціальних знань додаток, який за інерцією комуністичної доби ще викладається в українських університетах. Як наслідок, у його свідомості панує тлумачення філософії як суміші абстрактних і заумних міркувань, далеких від його реальних пізнавально-професійних проблем.

Філософія як мережа загальних та науко-центрованих філософських наук

Випускнику природничих та інженерно-технічних факультетів університетів, який пам'ятає деякі хаотичні відомості про філософію та одиничні факти з біографій знаменитих філософів, зазвичай невідомо, що професійну філософію утворює мережа окремих та взаємопов'язаних філософських наук. Філософія складається з окремих наук з характерними для них галузями дослідження аналогічно тому, як з них утворені й біологія, хімія, математика, фізика, економіка тощо. Мало хто, не будучи знавцем, наслідуються оцінювати їхній стан та суспільну користь. Однак майже кожен натураліст, математик та інженер вважає можливим висловлюватися, переважно скептично, про філософію, маючи про неї фрагментарну та спотворену інформацію.

Зазвичай, до філософії відносять загальні філософські науки на кшталт онтології (метафізики), теорії пізнання (гносеології або епістемології), історії філософії, філософії моралі (етики), філософії свідомості тощо. Суто історико-філософський контекст викладання для нефілософів навіть головних ідей цих наук у відведені для університетської філософії мізерні лекційні та семінарські години є абсолютно нереальним. Ось чому є потреба у поєднанні цих ідей зі змістом конкретних університетських дисциплін. Певні перспективи тут відкриває викладання науко-центрованих філософських наук типу філософії права, філософії історії, філософії економіки, філософії біології, філософії медицини, філософії математики, філософії фізики, філософії хімії, філософії техніки тощо. У принципі такі філософські науки здатні допомогти знавцям конкретних наук, але нефілософам, концептуально осмислювати досліджувані ними різноякісні аспекти природного, суспільного та індивідуального буття, усвідомлювати використовувані розумові інструменти з урахуванням як положень, методів і концепцій загальних філософських наук, так і змісту відповідних конкретних наук. На додаток до засвоєння змісту та методів загальних філософських наук, дослідницька та викладацька праця у науко-центрованих філософських науках вимагає доволі глибоких фахових знань про досліджувані конкретними науками аспекти буття. Іншим чинником ефективності такої праці є опанування сучасним станом науко-центрованих філософських наук. Його репрезентують численні, переважно англomовні філософські словники, енциклопедії, наукові монографії, посібники, матеріали міжнародних симпозіумів і конференцій, а також журнали, які існують практично у кожній з таких наук. До речі, єдиним варіантом визнання світовою філософською спільнотою оригінальних доробків українських філософів є активна участь у цих заходах та часописах. Зауважимо, що «улюблені» в Україні російські філософсько-наукові джерела та їхні автори невідомі решті світу.

Джерело єдності конкретних наук та їхніх філософій

Незважаючи на суттєві відмінності аспектів буття, які вивчають конкретні науки, їх у якості наук об'єднує отримання нового знання про відповідні предметні галузі. Незалежно від галузі та методів отримання воно містить однотипні універсальні структури (схеми упорядкування, мови, моделі, засоби обґрунтування та удосконалення, проблеми, операції, процедури, евристики, оцінки тощо). Дослідженням таких структур займається загальна філософія науки. Однак у різних науках ці складники знаходяться на неоднакових рівнях розвитку та не завжди усвідомлюються навіть творцями нового наукового знання, не кажучи вже про студентів та молодих науковців.

Як показує багаторічне викладання у НаУКМА курсу «Філософські проблеми фізики», магістри-фізики добре володіють базовими уявленнями класичної механіки, електродинаміки та термодинаміки, молекулярно-кінетичної теорії, теорій відносності, нерелятивістської та релятивістської квантових теорій, атомної, ядерної та суб'ядерної (стандартної моделі елементарних частинок) теорій тощо. Наукових керівників з інститутів НАНУ мають майже всі маістри. Здавалось би, що вони мають вичерпне відповісти на питання: Як побудована фізична теорія? Які її складники, властивості та функції? Які існують відношення між теоріями?

Однак, як свідчать результати опитувань, відповіді магістрів є неповними та неконкретними. Тому у межах відведеного часу (28 лекційних, 22 семінарських та 100 самостійних годин), я зосередився на викладанні сучасних філософсько-наукових уявлень про наукові, зокрема фізичні теорії. Як добре відомо, теорії є вищими формами організації наукового знання та розумовими інструментами його породження. Ось чому, у центрі згаданого курсу знаходиться осучаснення та розвиток традиційної епістемологічної проблематики, яка зосереджується навколо природи знання та процесів його отримання, тобто пізнання. Поглиблені уявлення про наукові теорії та їхню роль в отриманні нового знання далеко виходять за рамки типових для філософії науки однобічних реконструювань теорії як системи тверджень або як системи знакових моделей. Модифікована структурно-номінативна реконструкція наукових теорій [3] не лише уточнює традиційні проблеми філософії науки: співвідношення теорії, експерименту та реальності; значення математики у фізиці; складна структура верифікації та фальсифікації теорій тощо. В її термінах також можливі формулювання та аналіз мало досліджуваних проблем взаємовпливу та узгодженості складників теорії: моделей та проблем; моделей та мов; операцій та методів; оцінок та процедур тощо.

Предметні галузі науко-центрованих філософій наук

Науку як надскладний соціальний інститут досліджують багато наук про науку. Для їхнього розрізнення та щоб їх не плутати з конкретними науками має сенс йменувати ці науки *метанауками*. Крім філософії науки, до метанаук відносяться історія науки, соціологія науки, етика науки, психологія науки, економіка науки, менеджмент науки (наука про управління та організацію науки), прагматика науки (наука про практичне застосування науки), педагогіка науки (наука про оптимальне викладання наук) тощо.

Спільним переконанням дослідників, які працюють як у конкретних науках, так і у вищезгаданих метанауках, є визнання того, що головним завданням науки є виробництво нового знання *per se*. Тому у якості предметної галузі загальної філософії науки доцільно зафіксувати саме спільні для конкретних наук засоби, процеси та результати цього виробництва. У свою чергу, предметні галузі науко-центрованих філософій визначаються специфікою породження знання у відповідних до них конкретних наук. Запропонований підхід висуває на передній край дослідження як загальних, так й специфічних засобів і методів продукування нового наукового знання. Воно виробляється за допомогою обробки експериментальних даних наявними та новими науковими теоріями. Взаємодія даних та теорій відбувається за механізмом негативного зворотного зв'язку. Унаслідок отримання за допомогою теорій нового знання та його теоретизації, з одного боку, науковці удосконалюють теорії як системи наукового знання. З іншого, у науковців виникає ненаситна спрага до проведення нових експериментів та тестування наявних теорій новими даними. На багато питань такого бачення наукового знання та пізнання природно відповідати після з'ясування універсальних складників та їхньої специфіки в окремій системі наукового знання. Таким чином, викладання науко-центрованих філософій є важливим для представників конкретних наук і буде сприяти подоланню їхньої зневаги до філософії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кузнєцов В. Українські аналітичні дослідження науки в пошуках смислу свого існування. В кн.: *Теорія смислу в гуманітарних дослідженнях та інтенціональні моделі в точних науках* / за ред. М. Поповича. Київ, 2012, С. 116–168.
2. Габович О., Кузнєцов В. Джерела та наслідки псевдонаукової повені. *Дзеркало тижня*. 2017. № 43–44; Габович О., Кузнєцов В. Що таке істина в науці і філософії? *Дзеркало тижня*. 2018. № 1.
3. Кузнєцов В. Чи є філософія науки наукою? *Дзеркало тижня*. 2019. № 15; Gabovich A., Kuznetsov V. Towards periodizations of science in the history of Science. "History, Philosophy, and Science Teaching", *Re-Introducing Science: Sculpting the Image of Science for Education and Media in Its Historical and Philosophical Background: The Proceedings of 15th International Conference*

(Thessaloniki, Greece, 15–19 July. 2019). P. 585–594; Gabovich A., Kuznetsov V Commutative transformations of theory structures. Bridging Across Academic Cultures: Abstracts of 16th International Congress on Logic, Methodology and Philosophy of Science and Technology (Prague, Czech Republic, 5–10 August. 2019).

Ведмедєв М. М.

*доктор філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціальних наук
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

ЧИ Є НАУКА РУШІЙНОЮ СИЛОЮ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА ЗНАННЯ

Переконавання у тому, що твердження про вирішальне значення науки у розвитку так званих суспільств знання не потребує спеціального обґрунтування, давно набуло широкого розповсюдження. Іноді, щоправда, можна зустріти й протилежні у чомусь оцінки. При цьому зазначають, що фактично теперішнє «суспільство знання», де панівною є економічна парадигма, мало нагадує суспільство розуму Платона. І в такому суспільстві перспективи науки, зокрема фундаментальної, є вельми сумнівними [3]. Питання, принаймні, виявляється не таким простим, як здається на перший погляд.

Щодо виразу «суспільство знання» («knowledge-based society» – KBS), зазначимо, що визначення на кшталт «суспільство, у якому знання (зокрема наукові) набувають значного поширення» чи «суспільство, у розвитку якого знання відіграють вирішальну роль», є малоінформативними. Для нашого дослідження доцільно скористатися характеристикою А.І. Ракітова, що виокремив чотири типи суспільства, серед яких KBS відповідають ті, «що виробляють усі необхідні для життєдіяльності і розвитку наукові знання, високі технології, наукоємні артефакти й послуги та які живуть в основному за їхній рахунок» [4, с. 91]. Інші ж типи соціумів різною мірою імпортують знання та технології, експлуатують власні природні ресурси. Суттєвими є дві обставини. З одного боку, сама наявність знань ще не є підставою для віднесення суспільства до першої категорії: необхідно мати здатність його *генерувати*. А з другого – в KBS мають домінувати наукові знання. Цей дуже жорсткий критерій не дозволяє жодне з існуючих суспільств віднести до категорії KBS, хоча з певними застереженнями зразку відповідають США, Велика Британія, Німеччина, Франція, Японія. Ці держави порівнюються з Фінляндією, яка є лідером за насиченістю інформаційно-

комп'ютерними технологіями на душу населення (інформаційне суспільство). Цей погляд не позбавлений наукоцентричних настанов. Але чи є наука дійсно провідною структурою KBS?

Оцінити роль науки в KBS доречно у зв'язку з дослідженням питання про так звану *knowledge-based economy* (KBE). Адже існує не просто сполучення «наука – хай-тек-технологія». Усе це пов'язане із середовищем майнових, вартісних, суб'єктивно-ціннісних, інвестиційних, мотиваційних, юридичних процесів, які є настільки значущими, що фахівці іноді фактично не розрізняють KBS та KBE [1]. Саме KBE, а не технології самі по собі є локомотивом когнітивно-інформаційних трансформацій суспільства.

Наукоцентричний підхід у такому разі буде пов'язаний з акцентуацією визначальної ролі такого явища, як наукоємність вироблених продуктів. Ця категорія є переважно економічним феноменом. Проте, перш ніж розглядати її саме в цьому аспекті, зауважимо, що останнім часом їй нерідко надається загально-філософське значення. Фахівцями вживаються такі вирази, як «наукоємне майбутнє», «наукоємність людського буття» тощо [2], тобто мається на увазі, що дана властивість дедалі все більше постає як основоположна характеристика сучасного етапу розвитку цивілізації.

Щодо аспекту власне економічного зауважимо, що в цій категорії відображається та обставина, що об'єктивоване в продуктах і послугах знання формує більшу частку створеної вартості. Роль витрат на наукові й проектно-конструкторські розробки є визначальною сьогодні не тільки для оборонної та ракетно-космічної галузей. Усе більш наукоємними стають такі традиційні сфери, як сільське господарство (наукові розробки становлять 75% вартості зерна) і видобуток корисних копалин (близько 50% у видобутку нафти). Не є винятком й виробництво споживчих товарів – автомобілів («чіп з колесами», за висловом редактора журналу «World» Кевіна Келлі), побутової техніки, електроніки. Іноді використовується одиниця виміру питомої інформаційної місткості продукту – величина доданої вартості в розрахунку на одиницю ваги виробу. Можна навести такий порівняльний ряд (долар США / фунт ваги): супутник (20 тис. дол.), реактивний винищувач (2500), суперкомп'ютер (1700), підводний човен (45), верстат – автомат (11), стандартний автомобіль (5), вантажне судно (1).

З подібними розрахунками пов'язані певні уявлення, які на перший погляд виглядають беззаперечними. Їх суть полягає в тому, що теоретичні знання, наукові здобутки є першою і багато в чому визначальною ланкою процесу. Наступна ланка – проектно-конструкторські розробки і високі технології. І врешті-решт з'являється особливий продукт – наукоємний виріб. Усе це,

безумовно, має місце. Але чи слід вважати, що саме це є стрижнем *knowledge-based economy*?

Японський дослідник Т. Сакайя [5], вивчаючи фактори ціноутворення в постіндустріальній економіці, наводить спостереження, які варті того, щоб прийняти їх до уваги. Перш за все він зосереджує увагу на економічному феномені, який отримав назву «цінність, створена знанням». Щоб зрозуміти його позиції, слід звернутися до конкретних прикладів, наведених у його працях.

Учений зазначає, що коли йдеться про типові матеріальні цінності або послуги, то вартість продукції може суттєво підвищуватися чи знижуватися залежно від попиту та пропозиції. Скажімо, вартість металевого прокату протягом року здатна коливатися в межах від 50 до 150 тис. єн. Однак існують усі підстави твердити про певну базову вартість. І якщо ціна впаде занадто низько, існують усі підстави сподіватися, що вона знову зросте, а в разі її непомірного зростання слід очікувати здешевлення продукції.

Іншу ситуацію маємо у випадку, коли йдеться про створенні знанням цінності. Перш за все зауважимо, що фактори утворення вартості тут зовсім інші, ніж у випадку з металевим прокатом. Порівнюється вартість краватки всесвітньо відомої марки «Гермес» (20 тис. єн) з вартістю подібного виробу «звичайної» фірми (4 тис. єн). Вироби мало чим відрізняються один від одного. За що ж платить покупець? За цінність, яка створена знанням. Покупець абсолютно переконаний, що імідж цієї продукції є бездоганним, а її неперевершений дизайн є віддзеркаленням колективної мудрості тих, хто пов'язаний з фірмою. Цінність, створена знанням, презентується фірмовою назвою, а дія покупця, який придбав продукцію, що накопичила мудрість її виробників, визнається розумною.

«Отже, товаром, яким ми володіємо в достатку, – пише Т. Сакайя, – є мудрість. Звідси випливає, що в суспільстві, яке сьогодні виникає, найбільшу повагу буде викликати спосіб життя, що супроводжується... споживанням мудрості (у її самому широкому розумінні), а найкращий збут знаходитиме продукція, яка свідчить про те, що її покупець – людина «обізнана». Саме продукція, яка більше ніж будь-що, підтверджує доступність її власникові вищих знань, інформації й мудрості, повинна мати те, що я далі називатиму цінністю (або вартістю), створеною знанням (*knowledge-value*) [5]. Нині людство вступає в новий етап цивілізації, на якому рушійною силою є цінності, створювані знанням, і саме тому цей етап називається суспільством, що базується на цінностях, створюваних знанням (*knowledge-value society*).

Повертаючись до прикладу з краватками, слід зазначити також особливі принципи зміни ціни. Речі, що були модні рік тому, купувалися за ціною 20 тис. єн. Коли такий товар виходить з моди й продається за 4 тис. єн, то ніхто не сподівається, що його вартість

знову зросте. Ця обставина свідчить, що ціна, створена знанням, майже повністю втрачається.

Викладене спонукає зробити низку принципових висновків, які суттєво відрізняються від наведених прикладів поширених уявлень. По-перше, цінності створюються знанням далеко не завжди науковим. Приклад з краваткою яскраво це ілюструє. По-друге, було б недоречним спрощенням говорити про *об'єктивацію* в продуктах чи послугах знань, які таким чином формують їхню вартість. Т. Сакайя переконливо доводить, що феномен поширення створеної знанням вартості базується на високому ступені *суб'єктивізації* суспільства. І, по-третє, сумнівною виглядає твердження, що витрати на інтелектуальні розробки, які передують появі виробів, утворюють левову частку їхньої вартості. Створена знанням вартість за певних обставин практично повністю і незворотно зникає, а з іншого – вартість розумових зусиль є просто несумірною з ціною продукту.

Подібні уточнення слід взяти до уваги при осмисленні проблем виробництва і циркуляції знання в KBS. Не *генерація* знання є тим, що перетворює суспільство на KBS. Цим фактором є масова настанова на його *використання*. Цим визначається, які знання мають продукуватися, в якому обсязі, з якими витратами. Іншими словами, щодо знання діє не принцип «споживається те, що виробляється», а принцип «виробляється має те, що споживається».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Климов С. М. Значение интеллектуальных ресурсов в постиндустриальной экономике. URL: <http://www.elitarium.ru>.
2. Лукьянец В. С. Наукоемкое будущее. Философия нанотехнологии. Практична філософія. 2003. №3. С. 10–27.
3. Наука. Технологии. Человек. Материалы «Круглого стола». Участники: В. А. Лекторский, Б. И. Пружинин, Н. С. Автономова, Д. И. Дубровский и др. Вопросы философии. 2015. № 9. С. 5–40.
4. Ракитов А.И. Регулятивный мир: знание и общество, основанное на знаниях. Вопросы философии. 2005. № 5. С. 82–94.
5. Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. М. : Academia, 1999. URL: <http://www.iir-mp.narod.ru/books/inozemcev/index.html>

Снегірьов І. О.

*кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри філософії та соціальних наук,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ

Одним з основних чинників, які впливають на відносно стійкий розвиток людини і соціальних систем, постає діяльність, яка в міру ускладнення форм, засобів і способів інновацій поступово перетворювалася на технології. Їх негентропійний потенціал і технічна реалізація в різних сферах життєдіяльності з древніх часів впливали на формування наукової раціональності сучасного типу, що, безсумнівно, корелює з виникненням інформаційного суспільства з характерним для нього посиленням ролі статистичних закономірностей і чинника нелінійності. З середини ХХ століття наука відіграє провідну роль у системі суспільного виробництва, а наукомісткі технології стали претендувати на роль нового атрактора, що детермінує нові гносеологічні вектори й аксіологічні горизонти розвитку соціальних систем. Але чим складніша соціальна система, тим більше вона підвладна впливу стохастичних чинників, які створюють нелінійний простір для подальших шляхів розвитку, що формуються в результаті актуалізації фазових переходів – вимушених відповідей нерівновагої структури на загрозу зниження стійкості.

У цьому контексті прогрес набуває характеру не самоцілі, не самозумовленої цінності, а постає в ролі способу збереження складної цілісності. Шляхи досягнення такого стану нелінійні, тому що заздалегідь прорахувати їхню кількість, ступінь детермінації та небезпеки на певний період часу неможливо. Майбутнє може стати як і «кращим» від сьогодення за строго визначеними параметрами, так і «гіршим» за іншими параметрами. І технології, особливо наукомісткі, які можуть стати причиною екзистенціальної кризи глобальних масштабів, відіграють у цьому не останню роль. Розв'язання одних суперечностей «запускає» нелінійний ланцюг багатьох інших, нових, ще більш неоднозначних проблем. Надалі це зумовлює виникнення векторів еволюційних змін: від більш стохастичних («природних») до менш імовірних станів. Відповідно до нелінійної моделі прогрес як «відокремлення від природної ніші» означає відновлення відносної стійкості системи на більш високому рівні нерівноваги.

У світлі сказаного слід підкреслити, що «технологізація» суспільства і прогрес становлять нерозривну єдність, але, на жаль, не завжди органічну, як би того хотілося суб'єктові історичного

процесу. Сьогодні вчені та філософи визнають, що саме наукомісткі технології - це той чинник і атрактор, які детермінують розвиток соціальних систем, а наука давно перетворилася на могутню продуктивну силу, яка час від часу, ігноруючи гуманістичні ідеали, заганняє себе в цинічну сферу, позначену формулою «мета виправдовує засоби».

Ілюстрацією подібного сценарію може бути класичний роман М. Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей», лейтмотивом якого є ідея, що наука, як і науковий метод, без аксіологічних засад і морально-етичних мотивацій ризикує перетворитися на знаряддя м'ясника, який намагається прикрити високими цілями висохлий кістяк особистих амбіцій і прагнень. Будь-яка наукомістка технологія спроможна як запустити нелінійний простір нових ризиків, так і стати потенційним джерелом загрози. І в цьому розумінні, на наш погляд, особливо цікавою стає проблема штучного інтелекту.

Створення думаючої машини, як і вона сама, є процесом із загостреним режимом протікання, однією з відмітних сторін якого є розростання мікрофлуктуацій, внаслідок чого «миша народжує гору». В нелінійній і нестійкій соціальній системі в планетарному масштабі це може мати катастрофічні наслідки, всупереч численним думкам апологетів цієї технології, тому що будь-яку технічну інновацію можна використати як на зло, так і на благо. Історія вчить, що, як правило, перше є закономірним наслідком другого, або ж ці іпостасі постають двома сторонами однієї медалі. Ризики і ступінь відповідальності виростають у сотні разів, коли мова заходить про технології, дітище якої буде мати можливість удосконалювати саме себе. А одним із варіантів реалізації сценарію творення машинного розуму може стати інтелектуальний вибух, внаслідок якого надрозумний агент, який вирвався у світову мережу почне стрімко експоненціально навчатись і впродовж найкоротшого інтервалу часу вийде з-під контролю недалекоглядного людства та, можливо, ідентифікувавши вид *Homo sapiens* як конкуруючий, використає його як ресурс, або просто знищить.

Але перш ніж аналізувати можливі негативні флуктуації, що можуть виникнути як у процесі, так і в результаті виникнення штучного інтелекту, проаналізуємо причини, внаслідок яких, незважаючи на очевидні ризики, людство все-таки жадає появи в цьому світі універсального всемогутнього раба, який легко може перетворитися на штучного бога. Чому ж багато представників наукового співтовариства не помічають або ж ігнорують можливість такої трансформації?

Насамперед, це помилка завищеного оптимізму, зумовленого багатьма чинниками, спектр яких досить широкий – від психологічних до економічних. Адже штучний розум, на думку багатьох, здійснить, або значно прискорить якісний переворот у багатьох

наукових і технологічних галузях. Безумовно, що поява багатьох наукових відкриттів може виявитися неможливою завдяки тільки одному типу наукомістких технологій, будь то нанотехнології чи розумна машина. Як і не можливий розвиток у межах однієї наукової галузі. Така ситуація зумовлена кореляційним характером наукових революцій, значна частина яких розпочалася ще в минулому столітті у сфері інформаційних, комунікаційних і біологічних технологій. Стрибкоподібний розвиток когнітивних наук в останні десятиліття дозволив говорити експертам про наближення нової наукової революції. Особливий інтерес і значення має кореляційне взаємопроникнення саме інформаційних, біологічних, нано і когнітивних технологій, що дістало назву NBIC-конвергенція.

Штучний інтелект відіграє в такій синергетичній системі одну з провідних ролей. Наприклад, штучний суперінтелект у перспективі може створити самовідтворюювані машини молекулярної збірки, що дістали назву наноасемблери, давши обіцянку людству, що їхнє використання принесе винятково користь. Об'єктивно ж надалі суперінтелект замість того, щоб перетворювати пісок на золото, почне перетворювати матеріали на програмовану матерію, яку потім він зможе перетворювати на що завгодно – від комп'ютерних процесорів до космічних мегамоств для колонізації Всесвіту. Але все це виглядає поки що на рівні сюжету для художнього твору.

Стає зрозуміло, що людство у марнолюбній гонитві за лавровою гілкою першості мало перед чим зупиниться, тим більше що далеко не останню роль у такій гонитві відіграє фінансова сторона справи. Адже ні для кого не секрет, що одним з основних складників продуктивних сил є прибуток. А штучний інтелект, можливо, не тільки прискорить цей процес, а й сам стане новим видом способу виробництва. Питання лише в тому, чи буде в цей процес включена сама людина?

Безкрайній оптимізм підживлює також і комплекс складних психологічних причин, сукупність яких дістала назву «антропоморфізм» – екстраполяція людських якостей на можливості надрозумного агента. «Щоб розмова про надразум вийшла осмисленою, потрібно заздалегідь усвідомити, що надрозум – це не просто ще одне технічне досягнення, ще одне знаряддя, що збільшить людські можливості. Надрозум – щось принципово інше. Цей момент потрібно всіляко підкреслювати, оскільки антропоморфізація надрозуму – плідний ґрунт для оман».

Штучний інтелект – якісно нове в технологічному розумінні, за словами Н. Бострома, в силу того, що його виникнення змінить суть прогресу, виключивши із цього процесу людину. Машинний розум буде ні на що не схожий. Будучи результатом людської діяльності, він буде прагнути саморозвитку за одним, лише йому відомим сценарієм, який не залежить від людини. У нього не буде

особистісних мотивів, тому що не буде людської сутності.

Отже, антропоморфізація машини є джерелом помилкових уявлень про те, що можна створювати безпечні машини, наділені розумом, і що це рано чи пізно не приведе до катастрофи. Почасти така віра в «дружелюбних роботів» заснована на трьох законах робототехніки, які чомусь широка публіка сприймає як даність і сліпо покладається на них. Тоді як насправді ці три закони в розповіді «Хоровод» були запропоновані фантастом Айзеком Азімовим. За сюжетом, вони жорстко пов'язані в нейронній мережі «позитронного» мозку роботів:

- Робот не може заподіяти шкоди людині чи своєю бездіяльністю допустити, щоб людині була заподіяна шкода.
- Робот повинен коритися командам людини, якщо ці команди не суперечать Першому закону.
- Робот повинен піклуватися про свою безпеку доти, доки це не суперечить Першому і Другому законам.

По суті, ці закони є своєрідною адаптованою інтерпретацією заповіді «Не убий», християнського розуміння того, що до гріха можна прийти як роблячи вчинки, так і «сидячи на березі ріки», клятви Гіппократа. Важливе інше: у літературній спадщині А. Азімова ці закони так чи інакше дають збій. Та й здебільшого творчість відомого фантаста спрямована на те, щоб продемонструвати, наскільки самовпевнена людина у своїх спробах контролювати сутності, які перевершують її практично за всіма параметрами.

Бейлин М. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних наук,
Харківська державна академія фізичної культури,
м. Харків, Україна*

СЕТЕВОЙ ПОХОД КАК НОВЫЙ ГЛОБАЛЬНЫЙ МИРОПОРЯДОК

Сеть и система, сеть и парадигма сети: их порой надо «выуживать», как потерянный невод, из нелинейных и бурных потоков «синергетики» [1]. И если вернуться к мифическому Протею Ф. Бэкона и его борьбе с идолами, то концептуализация «сети» угадывается у синергетиков (еще ранее у сократиков) в метафорах «огня», «воздуха» и «воды», в нелинейности и прочих интуициях. Этапы формирования сетевого подхода можно представить следующим образом: первый период – становление сетевого подхода, пришедшегося на 1960-1980 гг. и характеризующегося осознанием в обществе места, роли и значения информации в сложившейся системе горизонтальных связей (и утверждение

такого понимания в общественном массовом сознании), когда качество информации, скорость её передачи и масштабность стали осознаваться как благо для человека и человечества. Второй период характеризуют как утверждение сетевого подхода и датируют периодом 1990-ми годами; на протяжении этого периода происходили такие связанные с «сетями» характерные процессы как: развитие коммуникационной структуры и рост коммуникационных связей-отношений; заметная и прогрессирующая динамика роста информатизации общества; рост взаимовлияния между складывающимися «сетевыми структурами», формирующими «сетевую среду», с одной стороны, и целевое, адресное вхождение «высоких технологий» в сферу социального жизнеобеспечения; повышение роли неправительственных общественных объединений («третьего сектора») в развитии и укреплении «горизонтальных связей» и «горизонтальных структур» [2]. Оформление горизонтального сетевого подхода, сетевых структур связывается с развитием теории менеджмента. Третий период относится уже к XXI веку. Сетевой подход обретает статус атрибута нового глобального миропорядка, определяющего стиль жизни и «образ мышления» человека третьего тысячелетия. Одновременно возникает опасность всеобщей «информационной эйфории», когда люди не отдают себе отчёт в том, что реализация только технических аспектов информатизации при отсутствии должного внимания к «человеческому фактору» приводит к негативным социальным издержкам, всё более усугубляя проблему отчуждения и самоотчуждения человека в техногенном сетевом мире. В этой ситуации наиболее оптимальным является принцип всесторонности в развитии всеобщей общественной информатизации. Активным субъектом, двигателем современной, проективной по своей сути, культуры, является «homo projectus» (человек проектирующий и проектируемый), который в силу своих качественных характеристик рассматривается исследователями в качестве нового интеллектуального феномена, носителя новой «проективной» культурной реальности, выходящей за пределы традиционной культурной парадигмы.

Фундаментальные антропологические и социально-преобразующие проявления активности «homo projectus» позволяют утверждать, что идёт формирование нового « сетевого » типа человека – деятеля, ощущающего себя за гранью любых границ, свободного в собственной реализации; он есть так называемый «чистый проект», который в проекции его бытийного статуса изначально активен по отношению к миру. Образ «homo projectus» – это собирательный, обобщенный образ человека-космополита, лишённого твердой опоры социального бытия; но при этом он, будучи мобильным, «идёт в ногу» с темпом современного

общества, который во многом сам и задаёт. Всё это выводит нас на проблему границ проектного мышления и проектной деятельности. В первую очередь это связано с тем, что, как пишет В. М. Розин, «проект становится культурным и социальным действием и его некритическая реализация может превратиться в социальное и культурное насилие. И лишь вынесение проекта на общественный суд уменьшает эту опасность. Действенной формой внешнего ограничения проектирования (внешние границы) и «контроля» (особо эпатажных популистских проектных практик) может выступать такая организация, как «Институт общественного обсуждения проектов» [2, с. 76].

Четвертый этап сетевого развития характеризуется, по меньшей мере, двумя знаковыми моментами, отражающими главные направления и целевую стратегию программных установок сетевого общества, один из которых связан с созданием сетей для осуществления перемен, а второй с распространением цифровых технологий и изучением в этой связи так называемого «адаптационного потенциала» национальных и международных институтов при том, что электронные коммуникации соединяют отдаленные местности потоками информации. Квинтэссенцию сетевого подхода в контексте новейшей институционализации представил Мануэль Кастельс в работе «Информационная эпоха: экономика, общество и культура», где он раскрывает сущность глобальных феноменов «сеть», «сетевой мир», «сетевой подход» и вскрывает причинно-следственные связи и взаимозависимости, когда следствием объективно происходящих процессов, кардинально затрагивающих сферу производственных отношений и «пирамиду» власти, является видимая трансформация (выражаясь языком Бруно Латура – «пересборка») материальных основ социальной жизни пространства и времени. «Пространство потоков информационной эпохи доминирует над пространством культурных регионов, заключая власть в пространство потоков, делая капитал вневременным» [3, с. 505]. Сетевое общество создано сетями производства, власти и опыта, образующими культуру виртуальности в глобальных потоках, преодолевающих время и пространство, и «вневременное время» как социальная тенденция с помощью технологии заменяет временную последовательность событий. Таким образом, на смену логике «часового времени» индустриальной эры благодаря технологиям приходит совершенно новая социальная тенденция «вневременного времени», динамика которой ведёт к аннигиляции времени, ужимая его до нескольких мгновений, в результате чего исчезает привычная временная последовательность событий и идёт процесс деисторизации истории.

Таким образом, сетевой подход утверждает новую сетевую парадигму, методологической спецификой которой является

характерный сдвиг от вертикальных связей к горизонтальным, в рамках которых идут процессы преобразования сигналов и кодов в товары и услуги, формирование новых деловых связей, возможных только в едином языковом «цифровом» режиме, а знание становится универсальным ресурсом; тем самым возводятся «строительные леса», служащие конструкцией для культурно-институционального синтеза, формирования нового облика материальной культуры в информационно-глобальной экономике.

Какова же специфика сетевого подхода? Сетевой подход: 1) ориентирован на новые деловые связи, «которые способны работать в ситуации неопределенности, дезорганизации, хаоса, высокого риска. И, прежде всего, потому, что они способны говорить на одном и том же цифровом языке в любой точке мира с громадной скоростью и главное – в режиме диалога»; 2) неиерархичен (необязательность лидерства), центрируется не отдельным лидером, а «живым человеком» и коммунитарен (в его рамках человек преодолевает одиночество и отчуждение); 3) философия сетевого подхода оформилась как коммунитарное направление, преодолевающее индивидуализм и утверждающее приоритет прав и интересов не отдельной личности, а социального коллектива, или общества; 4) базируется на коммунитарной идеологии, ставящей во главу угла ценность коллективного блага (в нормах, доктринах, концепциях, традициях и пр.). К наиболее типичным признакам глобальных сетей можно отнести: отсутствие иерархической структуры как таковой; воспроизводство социального «сетевого субъекта» (коллективный актор) посредством коммуникационных и других ресурсных сетей; существенное влияние общественных институтов и достаточный уровень гражданского сознания общества содействуют подготовке глобальных политических «повесток дня», выработке тематики обсуждений, повышению общественного сознания пользователей сетей, а информация становится основным ресурсом и продуктом деятельности; направленность на консенсус в сфере глобальных мировых стандартов (включая механизмы контроля над реализацией соглашений); в условиях нестабильной, быстро меняющейся обстановки особо востребованными оказались люди и коллективы, способные к нестандартным, инновационным решениям. Одновременно наблюдается положительный сдвиг в направлении практик согласия, доверия, терпимости, солидарности, компромисса в реальной жизни. Честность и порядочность, уважение человеческого достоинства постепенно осознаются актуальными ценностями» [4, с. 79]. С этих позиций информационно-сетевая культура и сетевой подход, отвечая новому культурно-цивилизационному миропорядку, выступают выразителями запросов современного общества.

Информационное общество коренным образом изменило характер взаимоотношений между людьми. Парные взаимодействия всё ещё играют существенную роль, однако на смену им идут взаимодействия коллективные, когда, благодаря средствам массовой информации, компьютерным сетям, новейшим средствам связи и транспорта в общении могут принимать участие десятки и сотни людей. Это ведёт к существенному увеличению степени нелинейности системы и установлению новых соотношений между источником и диссипацией информации, между производством и распространением информации, материальных ценностей и людей, характеризую сущность нынешнего переломного периода в развитии.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Князева Е. Н. *Одиссея научного разума. Синергетическое видение научного прогресса.* М., 1995.
2. Розин В. М. *Границы проектирования / Лаптева А.В., Ефимов В.С. Введение в социально-гуманитарное проектирование. Хрестоматия.* Красноярск : РИО СФУ, 2007.
3. Кастельс М. *Информационная эпоха: Экономика, общество и культура [пер. с англ.].* М., 2000. 530 с.
4. Кузнецов В. Н. *Теория компромисса.* М. : Книга и бизнес, 2010. 588 с.

Zlenko N. M.

*Ph.D., Associate Professor,
Associate Professor of Philosophy and Social Sciences Department,
Sumy Anton Makarenko State Teachers' Training University,
Sumy, Ukraine*

TENDENCIES OF THE MEGASCIENCE DEVELOPMENT AND THE CHANGE OF THE GLOBAL ORIENTATION IN THE SOCIETY

Nowadays, science affirms a fundamentally new vision of the natural and social world and a new understanding of the processes of development in comparison with the way of the worldview that has dominated in previous centuries. The innovative nature of the development of modern civilization has led to the world becoming more unbalanced, non-linear, and therefore unpredictable. Mega-science is a fundamentally new set of scientific knowledge and practices, which transforms a person from a subject of planetary action into a subject of action on a galactic scale. Traditional megasocial technologies are giving the way to nano-engineering, molecular-biological, genomic, computer-networking technologies, nanobots, neuro-chips, and artificial intelligence. The emergence of such technologies is accompanied by a general process of convergence, that is the formation of a synergistically linked technological cluster, or

NBICS (in the first letters of the subject areas, viz. N – «nano»; B – «bio»; I – «info»; C – «cogno»; S – «social») [1; 3].

The development of megascience consequently creates a complex set of existential, ethical, and ideological problems. Accordingly, the consequences of transformation will manifest themselves in the anthropogenic influences of its global evolutionary processes, the evolution of the biocosm, the anthropocosmos, the sociocosm.

Thanks to the formation of megascience, a fundamentally new type of cognitive relations emerges, which does not fit into the previous paradigms of the genesis and functioning of scientific knowledge.

The concept of «megascience» is formed in the 1970's as part the concept of post-classical science. Much contributions to the formation of megascience were made by J. Bernal, P. Haydenko, E. Mamchur, L. Markova, S. Mikulinsky, A. Koire, L. Kosireva, O. Kravets, B. Kuznetsov, N. Kuznetsova, T. Kun, G. Spencer, I. Rozhansky, etc.

Theoretical comprehension of the essential, axiological and socio-philosophical aspects of this problem are reproduced in the works of such scientists as V. Arshinov, O. Moroz, V. Lukyanets, V. Cheshko, M. Onoprienko, S. Kara-Murza, B. Yudin, M. Kaiku, E. Drexler, O. Zhukova, I. Lisak, R. Kurzweil, V. Rizun, V. Pryde, M. Roko, V. Lutai, T. Ponomarenko, I. Snegirev, V. Chuiko, V. Ratnikov, N. Kobayashi, D. Medvedev, etc.

In the modern philosophical and methodological literature, neologism «megascience» means a cognitive-transformative activity carried out by scientists with the help of experimental facilities, the scale of which is compared with such grand experimental experiments as: The Large Hadron Collider (LHC), international experimental fusion reactor (ITER), free electron x-ray laser (XFEL), the International Space Station «The Peace», «People's Internet» and «Internet of Smart Things», Google or Yandex Internet search engines, smart inter-machine networks, etc. [2].

Prerequisites are created for the emergence of new types of logical organization of knowledge, which includes not only traditional theories, but also associative forms of theories, including significant fragments of the world picture, attempts at theorizing, corresponding to the complex style of consciousness, as well as the consciousness of the future science.

The status of research activity is changing, which as a system will consist not only of elements of purely research, but also of management, information, design, as well as technical and production activity. The unit of scientific reality will not be the individual exploring the problem, but the research association of knowledge producers, endowed with both cognitive and logistical functions.

So, due to the formation of the phenomenon of megascience there is a fundamentally new type of cognitive relations, which does

not fit into the previous paradigms of genesis and functioning of scientific knowledge. Megascience is characterized by intensive use of scientific knowledge in every sphere of life, change of the nature of scientific activity, the using of the principle of universal evolutionism, ideas and methods of synergetics; the need to address transdisciplinary research and practical issues. In a society where priority is given to the development of megascience and its individual components, the need to strengthen the predictive and regulatory functions of ethical discourse is urgent.

REFERENCES:

1. Kaiku M. *Visions: How Science Will Change the Twenty-First Century*. Lviv : Chronicle, 2004. 544 p.
2. Lukyanets V. S. NBICS-technological revolutions: expanding the horizons of the cultural space. *Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Environmental Management of Ukraine*. 2015. Humanities Studios. № 228. P. 32–40.
3. Medvedev D. A. *Technology convergence is a new determinant of society's development. New technologies and continuation of human evolution? Transhumanist project of the future* / Ed. V. Pride, A. V. Korotayev. M. : Publishing House of LK, 2008. P. 47–84.

ДЕНЕЖНИКОВ С. С.

*кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРОГНОЗУВАННЯ У СИСТЕМІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

У сучасній науковій практиці і методологічній літературі немає повної термінологічної ясності і узгодження відносно таких понять, як «проороцтво» (prediction), «прогнозування/прогноз» (forecasting/forecast), «передбачення», а також «антиципація», «передбачення» тощо. Детальний аналіз цієї термінологічної проблематики викликає широкий інтерес серед представників гуманітарних та суспільних наук. Спираючись на останні дослідження, можна охарактеризувати прогнозування як різновид наукового передбачення (нарівні з проороцтвом, формулюванням припущень і гіпотез). З приводу використання термінів «прогнозування» і «прогноз» в психологічній літературі воно відноситься до певних когнітивних процесів. Принциповим тут є розрізнення, по-перше, прогнозування і наукового передбачення в цілому, по-друге, прогнозування і проороцтва.

Наукове передбачення – реалізована на підставі принципів наукової раціональності пізнавальна діяльність широкого характеру (тобто така, що має форму і буденного пізнання, і примітивної форми пізнавальної активності), суть якої полягає в переході від змісту актуального досвіду до змісту можливого (майбутнього) досвіду. У науці такий перехід здійснюється не лише при отриманні сингулярних висловлювань (дедуктивний вивід) про не включені в актуальний досвід об'єкти, їх властивості і стани (існуючих, існуючих і ще не існуючих, виникнення яких очікується в майбутньому). Такий перехід здійснюється і при формулюванні універсальних тверджень, тобто при виводі від певної сукупності окремих випадків до усіх таких випадків (індуктивний вивід) або при висуненні гіпотези для пояснення цього або цілого ряду емпіричних фактів (абдуктивний вивід і метод припущень). І такий же перехід має місце при виводах аналогічно і від результатів уявних експериментів і теоретичного конструювання до емпіричної реальності. Випереджаючим досвід має мову, у тому числі наукову: загальні поняття, фіксуючи класи об'єктів і відповідні ознаки, дозволяють при ідентифікації конкретного предмета і його назві знати про нього більше, ніж дано у безпосередньому досвіді [2, с. 26].

Пророцтво – сингулярний опис деякої події можливого досвіду. У разі наукових пророцтв такі описи мають бути засновані на універсальних знаннях (уявленнях про універсальні залежності між явищами) і знанні початкових умов. Завдяки цьому наукові пророцтва виявляються обґрунтованими і точними, а також вказують на межі власної адекватності: у разі зміни початкових умов або виявлення невірності або меж застосовності наукового закону, їх верифікації/фальсифікації стають справою випадку, а самі вони – випадково істинними або випадково неправдивими.

У різних дослідженнях поняття «пророцтво» і «прогноз» («ретрогноз») співвідносяться по-різному. Окрім синонімічного вживання, у цій різноманітності можна виділити ряд варіантів, що перетинаються між собою:

- пророцтво – опис окремої події, наприклад, прояву якоїсь властивості цим об'єктом; прогнозом називають як зафіксовану окрему характеристику, так і багатокомпонентний опис;
- пророцтво – опис як майбутнього, так і невідомої події, прогноз – опис строго майбутньої події;
- пророцтво – опис, отриманий на підставі законів природи, методологічна база прогнозу набагато ширша [1, с. 46].

Щоб нормативно зафіксувати специфіку поняття «прогноз», можна апелювати до того, що прогноз – це результат особливої наукової діяльності – прогнозування. Іншими словами, ми говоримо про прогноз, коли має місце спеціальне наукове дослідження, предметом якого виступають перспективи розвитку явища. З цієї

точки зору виникнення терміну відбиває становлення певного дослідницького інтересу і його подальше методологічне оформлення та інституціоналізацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайденок П. П. *Научная рациональность и философский разум*. М. : Прогресс-Традиция, 2003. 240 с.
2. Пирожкова С. В. *Прогнозирование и его место в системе научного знания. Вопросы философии*. 2018. № 11. С. 26.

Вертель А. В.

*кандидат філософських наук, доцент,
заступник директора з наукової роботи
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

КЛАСИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ З. ФРЕЙДА КРІЗЬ ПРИЗМУ КРИТИКИ Л. ВІТГЕНШТЕЙНА

Л. Вітгенштейн раннього періоду, запропонувавши концепцію філософії як аналітичної діяльності з прояснення логічної структури мови, не просто передбачив антиметафізичний пафос неопозитивістів. Певний час він був свого роду гуру для віденських спростувальників метафізики, яка бачилась їм трохи удаваною і безглуздою (Р. Карнап).

Достовірно відомо, що Л. Вітгенштейн був добре знайомий з працями З. Фрейда «Психопатологія повсякденного життя» і «Дослідження істерії», критично ставився до психоаналітичних ідей, називаючи їх «абсурдними» та «незадовільними». У замітці «Культура і цінність» Л. Вітгенштейн порівнював психоаналітичну процедуру з куштуванням плодів від дерева пізнання: знання, які при цьому отримуються, ставлять перед нами нові етичні проблеми, нічого не даючи для їх вирішення [2, с. 444]. Вельми цікавим і несподіваним виявилось порівняння власної оригінальності з оригінальністю З. Фрейда. Як виявилось, вона одного сорту – оригінальність не насіння, а ґрунту, при відсутності будь-якого власного насіння [2, с. 445–445].

Л. Вітгенштейн критикував психологів з тих само причин, що і математиків. Він стверджував, що психологія безплідна через свою концептуальну плутанину. Але Л. Вітгенштейн говорив про експериментальних психологів, які відштовхуються від міфологічного бачення природи психічних процесів, взятого з буденної мови, від бачення, яке вони беруть за експериментальну основу свого дослідження. Так у «Блакитній і коричневій книзі» він пише: «Психоаналітики, [...], введені в оману своїм власним способом

вираження, оскільки вважають, що вони зробили набагато більше, ніж відкриття нових психологічних реакцій» [3, с. 95].

З іншого боку, Л. Вітгенштейн піддав суворій критиці за міфологізм розуміння математики своїх вчителів Г. Фреге і Б. Рассела. Він критикує їх платонізм, ідею, згідно з якою математика є об'єктивною наукою. Числа та їх взаємини для «платоніків» – реальні об'єкти, незважаючи на те, що об'єкти ці не чуттєві, а умоглядні. Л. Вітгенштейн розробив конструктивістську концепцію математики, згідно з якою числа є конструкціями, свого роду результатами застосування правил і процедур, вигаданих і встановлених людьми.

Математик не відкриває закони математики, але й не винаходить їх в угоду своїм примхам. Він «грає» відповідно до певних правил, які конструює. Закони математики – це прийняті наслідки людської свободи конструювання. Для Л. Вітгенштейна застосування обчислень означає, що «обчислення застосовується так, щоб утворювати граматику мови», подібно до того, як встановлюються правила в грі.

Отже, математика – це завжди числення. А числення нічого не описує. Обчислення – це гра, яка слідує певним правилам; його контури – це позиції в грі. Значить, немає необхідності в логічному або математичному обґрунтуванні обчислення. Правила математичної гри повинні бути виправдані лише застосуванням: «чинити саме так». Л. Вітгенштейн описав теорію З. Фрейда в термінах подібних тим, в яких він описував математику.

Психоаналітик, інтерпретуючи сновидіння, фактично конструює особливу гру. Ця діяльність не потребує «обґрунтувань» науковим методом. Вона виражає свої власні правила. Виявляється чітка паралель між двома поняттями психоаналізу – «пояснювальним» і «конструктивним», і «вчисленням» і «обчисленням» в математиці [1, с. 127–130].

Деякі реформи психоаналізу розвиваються паралельно перетворенням, розробленим Л. Вітгенштейном для математики: «конструктивна» програма проти «реалістської» і «платонівської» програм несвідомого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бенвенуто С. *Мечта Лакана* / пер. с англ. М. Колопотина, В. Мазина, Н. Харченко. СПб: Алетейя, 2006. 172 с.
2. Витгенштейн Л. *Культура и ценность. Философские работы*. Москва : Издательство «Гносис», 1994. С. 407–492.
3. Витгенштейн Л. *Голубая и коричневая книги: предварительные материалы к «Философским исследованиям»* / пер. с англ. В. А. Суровцева, В. В. Иткина. Новосибирск : Сиб. унив. изд-во, 2008. 256 с.

Логвиненко Ю. В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти,
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,*

Мазуренко В. О.,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти,
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми, Україна*

МОНАДОЛОГІЯ МИКОЛИ РУДЕНКА

Людство тисячоліттями перебуває у стані пошуків істинної будови Всесвіту, тому постійно виникають нові гіпотези його архітектури. Український письменник-філософ у праці «Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)» запропонував альтернативну модель Всесвіту. Результати обрахунків письменника до цього часу не були спростовані чи підтверджені (сучасна наука не володіє необхідною кількістю даних), тому праця М. Руденка має стати об'єктом майбутніх досліджень.

Розпочинається розвідка розділом «Фізичне і метафізичне». Перший розділ праці заглиблює читача у понятійні категорії фізичного і метафізичного. Фізичне існує об'єктивно, і воно описується мовою математики. Але метафізичне також існує, і між цими двома поняттями є точка дотику. Письменник пропонує детально дослідити найменшу частку речовинного світу – електрон, бо фізичні характеристики електрона перебувають на межі між фізичним та метафізичним: «Він є процес, а не тверда, незмінна цеглина світу! Вслід за електроном стає процесом, а не Субстанцією, весь речовинний світ» [4, с. 543]. Процес перетворення електрона має такий вигляд: промінь (енергетичний фотон) за певних умов перетворюється в електрон (корпускулу) і знову в промінь. Такий двоякий стан електрона/фотона не є стаціонарною моделлю, а звичайним процесом очікування нової енергії для перетворення, тіло елементарної частки є не матерією, а процесом. Перетворення елементарних часток дозволяє письменникові дати визначення матерії як живої плоті і неодноразово використовувати для характеристики Монади.

Для письменника матерія – це основа (арена) для протидіючих сторін. Без Матерії не було б боротьби за життя із законсервованою гравітацією – матір'ю мертвого спокою, не було б речовинних об'єктів.

Письменник наголошував, що в ході цивілізаційного розвитку людство почало сприймати Число лише як об'єкт математики, що використовується для підрахунку, вимірювання, маркування – таким

чином сьогодні втрачено більш глибоке, символічне значення Числа: «Ми просто не розуміємо наших предків, їхнє Число здається нам чимось містичним і через те сумнівним. Насправді ж то була вельми глибока філософія» [4, с. 534].

Основу світобудови (Монаду) М. Руденко бачив у священній Дев'ятці, а подекуди в Седмиці чи навіть Десятці: «Тут усього лише слід пам'ятати таке: Седмиця – та ж сама Дев'ятка, бо сьома одиниця – Трійця в Єдиному. На земній кулі – це біосфера, і ніяк не менше! Вільне Світло, яке перетворюється на трави, злаки, тварин, людей, – це Світло також володіє трьома просторовими вимірами. Отже, воно є Трійця. І водночас – Один! Або Єдиний. Або Монада...» [4, с. 537]. Найповніше, на думку письменника, символізм Дев'ятки розкривається у «Божественній комедії» Данте Аліґ'єрі, де Дев'ятка уособлена в образі Беатріче.

Письменник переконаний, що «маючи Дев'ятку, ми маємо організований простір – тобто піфагорійську гармонію сфер» [4, с. 541]. Це означає, що в основу своєї гіпотези М. Руденко поклав піфагорійський смисл: «У Піфагора є прекрасне поняття, яке об'єднує в собі фізичне й метафізичне, – *Монада!* [тут і далі виділ. М. Р. – Ю. Л., В. М.]» [4, с. 522].

Гіпотеза М. Руденка має багато спільного із монадологією Г. Лейбніца та М. Бугайова [3], однак своє припущення М. Руденко підтвердив математичними розрахунками. Монада – це Матерія, яка безперервно виборює сфери для власного розвитку у Просторового поля. У цій боротьбі народжуються нові галактики, зорі, планети, різні космічні об'єкти.

Центр Монади, де є найбільша густина і, відповідно, енергія, і є Дев'ятка, від якої розповсюджуються кола (хвилі). Від центру густина зменшується, і знижується її енергія. Найбільша густина відповідає сфері з радіусом R_0 , тобто Монаді. Густина Монади залежить від її радіуса: «чим більший радіус Монади, тим менша її густина» [4, с. 561]. Густину Монади М. Руденко обчислив за формулою:

$$\rho = \frac{M}{V},$$

де ρ – густина матерії, M – маса Монади, V – її об'єм.

Час чи інші фізичні величини у Монаді не діють: «У глибинах Монади кінчається все, що ми звикли уявляти як фізичне: кванти, електрони, атоми. Навіть час кінчається – він існує лише як вічність.» [4, с. 590].

На відміну від закритих монад Лейбніца, які «зовсім не мають вікон, через які хоча б щось могло туди увійти чи звідти вийти» [2, Т.7, с. 413–414], Монади Руденка вступають у взаємовідносини: «Її змушують це робити обставини. Без будь-яких ухилень в бік метафізичності ми маємо право казати про природний

колективізм Монад.» [4, с. 586]. У результаті того, що Монади долають самоізоляцію і вступають у взаємні стосунки, вони можуть об'єднуватися в одну складну Монаду. На вершині ієрархії Монад перебуває Світова Монада.

Монада найвищого ієрархічного рівня є не менше як Суб'єктом Творення або Творцем. Крім того, Монада бере на себе відповідальність за всю масу космічного тіла, тобто є своєрідним гравітаційним банком. Ця характеристика дозволяє письменникові вивести формулу, яку він назвав формулою життя, бо вона утримує планету Земля на орбіті, тобто, відцентрової сили:

$$F_0 = \frac{Mc^2}{R_0},$$

де F_0 – Сила Моносу, Mc^2 – енергія не руху, як у формулі Ньютона, а енергія, яку можна отримати з планетної або галактичної речовини; R_0 – радіус Монади. Для будь-якого космічного об'єкта сила F_0 є постійною величиною і дорівнює $1,2 \cdot 10^{49}$ дн. Що ця величина є константою, легко перекопати із рівності $R_{zp} = R_0$. Із формули $R_{zp} = \frac{GM}{c^2}$ отримаємо R_{zp} , з формули $R_0 = \frac{Mc^2}{F_0}$ відшукаємо F_0 .

Тоді тотожність $R_{zp} = R_0$ матиме вигляд: $\frac{GM}{c^2} = \frac{Mc^2}{F_0}$. Ліву і праву сторони тотожності скоротимо на M і домножимо на c^2 . У результаті отримаємо: $F_0 = \frac{c^4}{G}$.

Отримана М. Руденком F_0 і є та сила, яка утримує Всесвіт у гармонії. Як бачимо із останньої формули, F_0 , незалежно від об'єкта космічного простору, є константою, бо вона вираховується із двох незмінних величин – c^4 і G . Таким чином, письменникові вдалося отримати ще одну константу, яку він назвав Силою Моносу.

Саме Сила Моносу є джерелом створення нашого Всесвіту під управлінням Суб'єкта Творення: «... Матерія (Субстанція) є Суб'єктом буття як такого – Суб'єктом, що в кожній точці світового простору володіє повною силою цілого Всесвіту – Силою Моносу. Тіла, що нас оточують, як і самих себе, слід бачити Ідеями Суб'єкта-Творця, який, по суті, є Духоматерія, отже, Бог» [4, с. 570].

Очевидним є те, що поява Всесвіту – це процес, об'єктивно незалежний від людини, і його існування не заперечує, а навпаки, передбачає активну діяльність Монади в межах мікрокосму до Мегакосму.

Всупереч А. Ейнштейну М. Руденко не обмежує Просторове поле кордоном нашого Всесвіту. Далі, на думку письменника, можливе існування сусіднього Всесвіту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Ідеологія і утопія. Спадщина марксизму і сучасна політична реальність. До 200-річчя з дня народження Карла Маркса. Круглий стіл «Філософської думки».* Філософська думка. 2018. № 2. С. 6–67.
2. Лейбниц Г.-В. *Монадологія.* Лейбниц Г.-В. *Сочинения в 4 т. : Т. 1. М. : Мысль, 1982. С. 413–430.*
3. Мазуренко В. О., Логвиненко Ю. В. *Монадологія Г. Лейбніца, М. Бугайова, М. Руденка: порівняльний аналіз.* Філософія науки: традиції та інновації. 2017. № 2 (16). С. 151–162.
4. Руденко М. Д. *Енергія прогресу. Гносис і сучасність : Метафізична поема.* Публіцистика. Поема. К. : Журналіст України, 2008. 716 с.

Zoranyan M. G.

*Georgian Technical University,
Tbilisi, Georgia*

THE IMPACT OF WORLD GLOBALIZATION ON INTERCULTURAL COMMUNICATION

Globalization is one of the basic defining traits of modern society. It is an important universal process of economic, social, political and cultural integration, taking place in the contemporary world. The phenomenon of «globalization is characterized by the extensive movement or flow of information, ideas, images, capital and people across increasingly permeable political borders due to economic and technological change» [11, 279].

Steger employs the term globality «to signify a social condition characterized by tight global economic, political, cultural, and environmental interconnections and flows that make most of the currently existing borders and boundaries irrelevant» [11, 9]. He applies the concept globalization to «a set of social processes that appear to transform our present social condition of conventional nationality into one of globality» [ibid.]. Later, formulating the following very short definition of globalization, he states that «globalization refers to the expansion and intensification of social relations and consciousness across worldtime and world-space» [11, 15].

With the spread of globalization, which has actually embraced all spheres of our life, an effective interaction with other cultures is acquiring the significant importance. In linguistics, the idea of globalization has appeared as a direct consequence of the economic situation, so it reflects the particular aspect of the relationship between the social dynamics and the need for communication. The concept of linguistic globalization should be understood as deliberate acceptance of common means of communication in the international economic relations.

As globalization interconnects people in all domains of contemporary life around the world, there is a demand for improved

communication among countries to enhance their interaction. The expansion of global communication throughout the world has resulted in the need for a global language – a language that is recognized and understood by people everywhere. Namely English has become such kind of language.

In his book, English as a Global language, Crystal [7, 4] argues that to achieve a global status, a language has to be taken up by other countries around the world either as «an official language» or as «a priority in a country's foreign language teaching».

The English language has acquired the status of a Global language both from the geographical and socialcultural points of view. Almost all the population on our planet uses this language for different purposes and in various spheres of life. A good command of English, having the status of global international language, is nowadays generally recognized as an indispensable part of many professions and occupations. It is not only a reliable basis for fullfledged effective communication, but also the source of technological progress as it enables rapid exchange of information and research of common global problems. Thus, the English language operates as a tool for international communication.

According to Crystal [7, 87], 85% of the world's international organizations use English as their official language in transnational communication. «Although several languages are coofficial in the European Union, pragmatic linguistic realities result in English being the most widely used language» [7, 182]. In many cases, the increased growth in the use of the English language can be attributed to educational, economic, or cultural globalization.

In order to learn a language well it is necessary to possess some knowledge about the culture of the given language. So, teaching English to EFL (English as Foreign Language) students shouldn't be limited to teaching of language skills such as listening, speaking, reading and writing. Proficiency in English requires some knowledge about the culture of the given language, consequently teaching culture has to be a part of teaching language skills. It cannot be considered an extra skill.

The concepts of culture and language are closely interconnected with each other. While comparing these two concepts Sapir states, «Culture may be defined as what a society does and thinks. Language is a particular how of thought» [15, 233]. Thus culture is «a significant selection made by society», while language is «the particular manner in which society expresses all experience». Language contributes to the formation of culture, in a sense it is the essence of culture. Without a language, people would lose their cultural identity. As Schwegler [17, 2] asserts, «Languages are the essential medium in which the ability to communicate across culture develops. Knowledge of one or several languages enables us to perceive new horizons, to think globally, and to increase our understanding of ourselves and of our neighbors.

Languages are, then, the very lifeline of globalization: without language (or communication), there would be no globalization; and vice versa, without globalization, there would be no world languages (e.g., English, Chinese, French, Spanish, and so on)».

According to De Swaan [9, 230-232], in a view of world globalization, the English language, due to its «communicative potential» transforms from one of the most widespread international languages into the global language of universal communication in all spheres of international activities and, first of all, in science and higher education.

Communication that is void of sufficient cultural content generally results either in humorous incidents or embarrassment and awkward situations, or worse, sometimes it may cause serious miscommunication and misunderstanding. That is why it is extremely important and necessary to learn not only the peculiarities of various cultures, but also to understand the existing differences among the people of other nations, races, religions, political and social beliefs. Foreign language teaching is one of the steps and core educational components on the way to achieve this goal. Intercultural communication is the important aspect of foreign language teaching. Teaching languages for intercultural communication should take into consideration the complex interaction of students' identity in different linguistic and cultural backgrounds. Knowing and understanding other people and societies, involves knowledge and understanding of oneself and one's own society [2].

In a view of Gudykunst [10, 260], «Intercultural communication is the exchange of cultural information between two groups of people with significantly different cultures». For providing effective intercultural communication, it is important to include intercultural aspects in EFL teaching to develop learners' awareness of intercultural sensitivity and intercultural communicative competence (ICC). Indeed, «Simple mastery of the linguistic forms of a language is not enough for learners to be considered competent in the target language» [12]. Students cannot be considered to have mastered a foreign language until they understand the cultural contexts in which the target language is spoken [13, 27].

«Intercultural communication competence is defined as the degree to which you effectively adapt your verbal and nonverbal messages to the appropriate cultural context» [14, 456]. ICC involves three aspects, the intercultural awareness (cognitive aspect), intercultural sensitivity (affective aspect), and intercultural effectiveness (the behavioral aspect) [3]. These three aspects are closely connected but separate concepts. The intercultural awareness represents the cognitive process a person goes through in his or her own and others' cultures. The intercultural sensitivity implies both the ability of an individual to distinguish between the different behaviors, perceptions, and feelings of a culturally different interlocutor and the ability to appreciate and respect them [4].

As for intercultural effectiveness, it deals with the ability to attain

communication goals in intercultural interactions. Chen and Starosta define intercultural sensitivity as the individuals' «active desire to motivate themselves to understand, appreciate, and accept differences among cultures» [5, 231]. They state that intercultural communication sensitivity is a prerequisite for intercultural communication competence [6]. As a matter of fact, students cannot be considered to have mastered a foreign language until they understand the cultural context(s) in which the target language is spoken. Students should have «the ability to interact effectively and ap-propriately in intercultural situations, based on specific attitudes, intercultural knowledge, skills and reflection» [8, 5]. To prevent failure in communication, they need to possess a number of intercultural competencies and be able to cope with difficulties of intercultural communication. Thus, IC requires students to «acquire the knowledge, skills, atti-tudes, and critical cultural awareness necessary to communicate interculturally» [1, 10].

In conclusion, it is necessary to mention that successful international communication is a sufficiently important reason to introduce the intercultural approach into EFL teaching of students. However, there is another no less important reason. In many countries, there still exist much intolerance and prejudices towards the representatives of other nations and cultures. Intensive and effective intercultural education seems to be a good way for solving this problem and developing such significant qualities as tolerance, acceptance, understanding, and re-spect.

REFERENCES:

1. Byram, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. London: Multilingual Matters, 136 pp.
2. Byram, M., Wagner, M. (2018). *Making a difference: Language teaching for intercultural and international dialogue*. Retrieved November 11, 2018 from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/flan.12319>
3. Chen, G., M., & Starosta, W., J. (1996). *Intercultural communication competence: A synthesis*. *Communication Yearbook*, 19, 353-384.
4. Chen, G., M., & Starosta, W., J. (1997). *A review of the concept of intercultural sensitivity*. *Human Communication*, 1, 1-16.
5. Chen, G., M., & Starosta, W., J. (1998). *Foundations of intercultural communication*. Boston, MA: Allyn & Bacon, 340 p.
6. Chen, G. M., & Starosta, W., J. (2000). *The Development and Validation of the International Communication Sensitivity Scale*. *Human Communication*, 3, 2-14.
7. Crystal, D. (2003). *English as a global language*. Second edition. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 228 p.
8. Deardorff, D. K. (2006). *Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization*. *Journal of Studies in International Education*, 10(3), 241-266.
9. De Swaan, A. (2001). *Words of the World. The Global Language System*. Cambridge: Polity, 272p.
10. Gudykunst, W.B. (2003). *Cross-Cultural and Intercultural Communication*. 1st edition. USA: SAGE Publications, Inc., 312p.
11. Harper, H. & Dunkerly, J. (2013). *Educating the World: Teachers and their Work*

as Defined by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). In Hébert, Y. & Abdi, A. (Ed.) *Critical Perspectives on International Education*. The Netherlands: Sense Publishers, 279-291.

12. Krasner, I. (1999). *The Role of Culture in Language Teaching*. *Dialog on Language Instruction*, 13 (1-2), 79–88.
13. *National Standards in Foreign Language Education Project (NSFLEP)*. (1996). *Standards for foreign language learning: Preparing for the 21st century (SFL)*. Lawrence, KS: Allen Press.
14. Neuliep, J.W. (2014). *Intercultural Communication: A Contextual Approach*. 6th edition. USA: SAGE Publications, Inc., 528 p.
15. Sapir, E. (2014). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Reissue edition of 1921. USA: Cambridge University Press, 272 p.
16. Steger, M., B. (2013). *Globalization: A Very Short Introduction*. Third edition. UK: Oxford University Press, 151p.
17. Schwegler, A. (2006). *Language and Globalization*. Retrieved November 7, 2018, 16 p. from <http://www.globalization101.org/uploads/File/SyllabusLang-Globalization.pdf>

Панченко Р. В.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ЗДОБУТКИ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ В ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ

В світовій історії розвитку медичної науки та практики добре відомі заслуги та досягнення лікарів із Китаю, Німеччини, Франції та Англії. Імена слов'янських лікарів згадують рідко. Натомість на імена українських лікарів можна так і не натрапити. Це зумовлено тим, що протягом довгих років Україна не мала державності та була в колоніальній залежності. Після проголошення у 1991 р. незалежності України відбулося «перезавантаження системи» – розпочався новий етап розвитку науки та інтеграції України у світовий науково-технічний простір. Зрушення та поштовхи до прогресу відбувалися в різних сферах і медицина не була винятком.

Наука розвивається стрімкими темпами і на світ з'являються винаходи, здатні врятувати та полегшити життя людям. Одним із таких є АМП (Аналізатор Малихіна-Пулавського), який вперше був зареєстрований як медичний прилад для неінвазивної скринінгової системи діагностики крові в Україні 2006 р. Винахідниками цього приладу є харківський кандидат медичних наук, ведучий спеціаліст Інституту Неврології, Психіатрії та Наркології АМН України, Анатолій Малихін і засновник та власник ТОВ «Біопромінь» Анатолій Пулавський. Перевагами пристрою є абсолютна безболісність, точність, компактність та висока результативність. АМП

суттєво скорочує час очікування результатів. Вони будуть готові за 5-10 хвилин. Анатолій Пулавський так говорить про свій винахід: «Основне призначення приладу – це допомога лікарям в правильній постановці діагнозу на рівні з іншими інструментальними системами діагностики (УЗД, рентген, ендоскопія та ін.). Ми рекомендуємо використовувати його для первинного діагностування пацієнтів, також він буде зручним для лікарів сімейної практики. Ми пишаємось, що наш український винахід зараз зареєстрований та використовується у 26 країнах світу, серед яких й Іспанія, Угорщина, Словаччина, Німеччина, Китай, Італія, Нідерланди, Єгипет, Грузія та інші» [3].

На жаль, на сучасному етапі розвитку науки, АМП не користується великою довірою серед медиків. На утримання повноцінної клінічної лабораторії витрачається більше коштів, але вони не поступаються першістю. Можливо, людство ще не готове до такого методу аналізу та дослідження. Безсумнівно, створення неінвазивного аналізатора формули крові є проривом наукової думки, але час активного використання та втілення цієї ідеї поки що не настав.

Ще одним надзвичайно важливим відкриттям став «Кровоспас». Створення у 2015 р. українськими вченими-волонтерами цього кровоспинного засобу врятувало життя багатьом нашим військовим. Винахідники розповіли, що препарат забезпечує утворення щільного масивного згустку, який надійно закупорює рану, і цей же носій дозволяє досить легко видалити засіб з рани. Він повинен забезпечити гемостаз менше ніж за 3 хвилини [4]. Цей препарат спеціально створений та адаптований під бойові умови. Використати його зможе будь-хто, якщо кваліфікованого лікаря поруч немає. Навесні 2016 р. засіб отримав сертифікат відповідності та надійшов до серійного виробництва. «Кровоспас» став дешевим, але не менш ефективним, замінником імпортного Целоксу.

Ідея створення «Кровоспасу» зародилася під час війни та з метою допомоги українським військовим, проте у повсякденному житті він не буде зайвим. За межами України цей ефективний та відносно недорогий кровоспинний засіб ще не поширений, але уже має багато переваг у порівнянні із закордонними.

Вважається, що хвороби серцево-судинної системи є однією з головних причин смертності та інвалідності населення в розвинених країнах. Українські вчені вважають, що тільки профілактика в змозі змінити цю ситуацію. Для цього необхідно виявити відхилення у роботі серця під дією фізичних та емоційних перевантажень на їх початкових етапах. Медична практика потребує зручних, надійних та доступних засобів цифрової медицини, які б були не лише в медичних закладах, а й на виробництві та навіть вдома. Один із таких засобів – інтелектуальну інформаційну технологію оброблення

електрокардіограм (ЕКГ), що дістала назву «фазаграфія», – створили вчені Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем (МННЦІТС) НАН та МОН України в рамках Державної науково-технічної програми «Образний комп'ютер» [5]. Метод фазаграфії (розширення системи діагностичних показників про початкові стадії патологічних процесів у серці) знайшов свою реалізацію у портативному пристрої «Фазаграф». Його переваги, у порівнянні із традиційною ЕКГ-діагностикою, виявляються у оперативності, зручності, персоніфікації діагностичних рішень, доступності та інформативності. «Фазаграф» є легким у використанні, тому дає змогу користувачеві самостійно накопичувати дані про своє серцево-судинне здоров'я, опираючись на які лікар зможе найточніше визначити діагноз.

Відкриття пристрою «Фазаграф» започаткувало новий науковий напрям у кардіології, який у світовій літературі вже дістав назву фазаграфія. Ці технології було визнано унікальними, конкурентноспроможними, такими, що не мають аналогів у світі. Потенційним зовнішнім ринком для «Фазаграфа» є Китай, Індія, Південна Корея та країни близького зарубіжжя.

Великі та важливі досягнення протягом останніх десятиліть зафіксовано у галузі мікробіології. З плином часу медики навчилися переборювати хвороби, які в минулому були невиліковними і смертельними. Сьогодні пропонує нам ефективні вакцини у боротьбі з жовтою гарячкою, туляремією, поліємієлітом та дифтерією. Також помітні успіхи у лікуванні інфекційних хвороб за допомогою антибіотиків та інших препаратів.

Великий внесок у розвиток мікробіології належав членам Київських товариств медичного профілю. Г. М. Мінх, В. В. Підвисоцький, Д. К. Заболотний, О. А. Кисіль, Є. І. Афанасьєв багато зробили для вивчення та трактування ролі мікробіологічного чинника, біологічних властивостей збудників різних захворювань у виникненні, розвитку та згасання епідемій. Вчені органічно поєднували мікробіологію і епідеміологію. Вони вважали, що мікробіологічний чинник зумовлює специфічні особливості епідемій на тлі різних умов середовища. Прийняття цього постулату в епідеміології мало принципове значення [1, с. 175].

Інколи минуле подає нам приклад та хороший урок. Багато сучасних інфекціоністів у своїх нинішніх дослідженнях спираються на досвід Бориса Угрюмова. Він вивчав вірусні гепатити з позиції клініциста. Його заслуга полягає у ретельному дослідженні та описі безжовтяничної, холестатичної, спленомегаличної, фулмінантної форм вірусних гепатитів, варіантів формування хронічного вірусного гепатиту і цирозу печінки [2].

Отже, після отримання незалежності в Україні розпочалось активне надолужування втраченого в усіх сферах науки та

культури, в тому числі і галузі медицини. Українські медики та вчені зазначають, що цифрова медицина та інтелектуальні інформаційні технології – це основа охорони здоров'я майбутнього. На жаль, Україна не є лідером у галузі сучасної медицини, але українські винаходи та результати досліджень гідні на визнання провідних країн світу, вони є конкурентоспроможними, мають право на увагу світової спільноти та є вкладом України у матеріальну світову культуру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Лабіринти реальності : збірник наукових праць / за ред. Журби М. А. Монреаль, 2017. 271 с.*
2. Михайло Андрейчин. Внесок українських клініцистів у розвиток інфектології. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/13880/2/ProcNTShTB_2004v1_Andreichin_M_A-Vnesok_ukrainskykh_181-87.pdf
3. Наука XXI століття: найкращі винаходи українців. URL: http://radiolemberg.com/ua-articles/ua-allarticles/nauka-khkhi-stolittya_naykrashchivyna-khody-ukrayintsiv
4. Топ-10 досягнень українських учених, які зробили неймовірний внесок у світову медицину. URL: <http://tsn.ua/ukrayina/top-10-dosyaghen-ukrayinskoyi-uchenih-yaki-zrobili-neymovirniy-vnesok-u-svitovu-medicinu-864035.html>
5. Фазаграфія – інноваційний метод у кардіології. URL: <http://techtoday.in.ua/news/fazagrafiya-innovatsiyiniy-metod-u-kardiologiyi-67567.html>

Бойченко А. Ю.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРОБЛЕМА МОДЕЛЮВАННЯ ФУНКЦІЙ СВІДОМОСТІ

Проблема моделювання функцій свідомості в науці XXI століття охопила широке коло досліджень, пов'язаних зі створенням штучного аналогу інтелекту людини; моделюванням окремих функцій і структур психіки, інтелекту; робототехнікою; впливом існуючих та потенційно можливих систем штучного інтелекту на людину та суспільство тощо. Імплементация все нових результатів досліджень у галузях обчислювальної техніки, кібернетики, синергетики, неврології, психології, лінгвістики, біо- та нанотехнологій вимагає подальших рефлексій сучасного стану проблеми, трансформує прогнози на майбутнє. Тому актуальною постає філософська рефлексія проблеми штучної свідомості, окреслення її змісту в сучасній філософії.

Ю.Ю. Петрунін у Новій філософській енциклопедії [1, с. 159] наводить таку базову класифікацію аспектів терміна «штучна свідомість»: «по-перше, це науковий напрям, що ставить собі за

мету моделювання процесів пізнання та мислення, використання методів розв'язання задач, які використовує людина, для підвищення продуктивності обчислювальної техніки; по-друге, це сукупність уявлень про пізнання, розум та людину, які уможливають саму постановку питання про моделювання свідомості».

Американський програміст Стівен Тайлер у своїй праці «Інтелект у розвитку та його критичний погляд на нас» («The emerging intelligence and its critical look at us») [2, с. 2] визначає штучну свідомість, або синтетичну свідомість як наукову галузь, пов'язану зі штучним інтелектом та когнітивною робототехнікою, метою яких є визначення того, що мало б бути штучною свідомістю. Він також запропонував можливий зв'язок між свідомістю і творчістю в патенті під назвою «Пристрій для автономної генерації Корисної інформації» (DAGUI), або так звана «Творча машина», в якій обчислювальні процеси скеровуються синаптичним шумом і деградацією в нейронних мережах для того, щоб викликати потенційні ідеї або стратегії.

Неврологія припускає, що свідомість породжується із інтеперабельності (взаємозв'язку) різних частин мозку, які називаються нейронними корелятами свідомості або НКС. Прихильники штучного інтелекту вважають, що можна побудувати машини (наприклад, комп'ютерні системи), які зможуть відтворити дану систему інтеперабельності [3, с. 110].

Виходячи з такої термінологічної основи дослідження, звернемося до окреслення елементів змісту проблеми штучного інтелекту. Зауважимо, що конститує її в сучасній філософії ціла низка підпроблем, так чи інакше пов'язаних із феноменом штучного інтелекту та взаємодією його із найрізноманітнішими пластами реальності.

Проблема створення універсального штучного інтелекту та, відповідно, штучної свідомості, від початку є однією з найважливіших у відповідному проблемному полі. Відкритою є проблема конкретного носія такої свідомості [4, с. 105]. Це може бути як цифровий комп'ютер чи то сукупність об'єднаних у систему комп'ютерів, так і штучно культивована через клонування живих клітин мозкова тканина, що породжує певні етичні проблеми. Якщо припустити, що деяка машина буде мати свідомість, то її права будуть етичним та правовим питанням, яке потрібно буде вирішувати. Якщо вважати субстратом для існування та розвитку клоновані клітини мозкової тканини, то це породить проблему визначення людини взагалі та її свідомості зокрема як біологічного та соціального феномену.

Проблемою є також безпосереднє визначення свідомості як штучної. Найбільш відомим методом для тестування штучної свідомості є Тест Т'юрінга. Він полягає в тому, що особа, яка

проводить тест, протягом певного часу спілкується з двома співрозмовниками, один з яких є людиною, інший – технічним пристроєм. Якщо наприкінці сеансу комунікації вдасться визначити, хто ким є, то пристрій вважається таким, що не пройшов тест. Протилежний результат свідчить про вдале проходження машиною тесту. Інші тести, такі як ConsScale, перевіряють наявність ознак, притаманних біологічним системам, або вимірюють рівень когнітивного розвитку штучних систем. Проте оскільки в наш час немає жодних емпіричних визначень свідомості, тест присутності свідомості в штучному інтелекті поки що не може бути можливим.

Велику увагу дослідників привертають також сучасні та можливі в майбутньому соціокультурні наслідки імплементації досягнень у галузі штучного інтелекту. Останній, особливо у вигляді Інтернету, є однією з важливих рушійних сил глобалізації та розвитку інформаційного суспільства. Важливою є проблема деструктивного використання штучного інтелекту. По-перше, це комп'ютерні віруси, які вже на сьогоднішньому рівні комп'ютеризації завдають відчутної шкоди. По-друге, йдеться про застосування штучного інтелекту у військових цілях. Сьогоднішній рівень технологій репрезентує собою успішне застосування під час бойових дій безпілотних літальних апаратів, існують безпілотні тральні човни тощо. По-третє, взаємодія великої кількості складних комп'ютерних програм може призводити до непередбачуваних розробниками наслідків. Вихід роботів з-під контролю з подальшим ходом науково - технічного прогресу становитиме собою не локальну чи регіональну проблему, а загрозу існуванню усієї планетарної цивілізації.

На спеціальні дослідження заслуговують гуманітарні трансформації. Так, А.С. Наріньяні застерігає нас від майбутнього, «коли віртуальність формованої свідомості еНОМО (по суті, людини зміненої внаслідок розвитку високих технологій) стане для її розуму і навіть підсвідомості більш близькою та реальною, ніж та конкретна матеріальність, яка залишиться за межами її прямого сприйняття» [5, с. 17]. В той же час повсюдне поширення інтерактивних форм комп'ютерної віртуалізації реальності може призвести до того, що надалі штучний інтелект радше за все зможе запропонувати потенційну майже тотальну втечу від реальності, що призведе до втрати особистості для суспільства.

Узагальнено викладені вище основні елементи змісту проблеми штучної свідомості дозволяють визначити її як сукупність уявлень про пізнання, розум та людину, які уможливлюють саму постановку питання про моделювання свідомості. Подальший розвиток та обговорення цього питання можуть не тільки конкретизувати певні чітко окреслені складники даного напрямку досліджень, а й кардинально змінити уявлення про можливості і соціокультурний потенціал «штучного розуму», які нині домінують у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петрунин Ю. Ю. Искусственный интеллект. Новая философская энциклопедия. М., 2001. Т. 4. С. 159–160.
2. Thaler, S. L. *The emerging intelligence and its critical look at us*. *Journal of Near-Death Studies*. 1998. 17 (1). URL: <https://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1022990118714>
3. Мороз О. Я. Исторические судьбы *Homo sapiens* в контексте развития искусственного интеллекта, эволюции сингулярных технологий. Наука и образование: современные трансформации : монография. К. : ПАРАПАН, 2008. С. 89–112.
4. «Consciousness». In Honderich T. *The Oxford companion to philosophy*. Oxford University Press URL: https://www.bookfinder.com/search/?author=&title=&new_used=*%&world_english=on&binding=*%&isbn=9780199264797&keywords=&minprice=&maxprice=&submit=Begin+Search¤cy=RUB&mode=advanced&st=sr&ac=qr
5. Карпенко В. Є. Проблема штучного інтелекту в сучасній філософії. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11661.html>

ФІЛОСОФІЯ МОВИ І КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Беценко Т. П.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови і літератури,
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ ЯК НОВІТНІЙ ПІДХІД У ЛІНГВІСТИЦІ ТЕКСТУ

Питання методики герменевтичного філологічного аналізу тексту ще не порушувалося в сучасній дидактиці. Активне поширення ідей герменевтики у гуманітарній галузі, виокремлення літературної та лінгвістичної герменевтики зумовлюють виділення означеного різновиду аналізу.

Мета герменевтичного аналізу художнього тексту – витлумачити розуміння його змісту та призначення на основі пояснення обраної автором специфіки текстової діяльності: структури (внутрішньої та зовнішньої організації тексту), композиції, жанрової специфіки, з урахуванням власне особистості автора (його життєпису, стильової манери, належності до літературного напрямку, місця в літературному процесі), інших чинників, що мають безпосереднє відношення до адекватного сприйняття: повного і належного розуміння змісту тексту (історичних, філософських, релігійних та ін.), усвідомлення його ваги та значущості як твору мистецтва, що в цілому постає як наслідок інтерпретаційної діяльності адресата.

Досягнення мети герменевтичного аналізу художнього тексту можливе у випадку розв'язання таких завдань:

- навчити розуміти й інтерпретувати художній текст (тематично-ідейний зміст, композицію, систему образів, специфіку різнорівневої мовнообразної його організації);
- навчити розуміти текст як продукт творчої діяльності митця;
- навчити встановлювати істину тексту (пізнавати істину, показану в тексті) як продуктиві інтелектуально-творчої діяльності; спростовувати можливі фальсифікації; визначати сенс тексту (текстової інформації);
- навчити розпізнавати, знаходити і розв'язувати конфлікти інтерпретацій;

- навчити усвідомлено сприймати текст у єдності його частин; врахувати окреме, часткове як складник цілого і навпаки;
- навчити актуалізувати різноманітні компетенції, необхідні та доцільні для адекватного розуміння текстової інформації; орієнтувати на врахування мовної компетенції як основи для істинного пізнання і витлумачення текстової інформації;
- навчити аргументовано викладати свої думки в усній та письмовій формі, реалізуючи цілісну концепцію герменевтичного філологічного аналізу окремого художнього тексту.

Герменевтичний підхід до філологічного аналізу художнього тексту вимагає поетапного, об'єктивного розв'язання низки спеціалізованих завдань, що цілком узгоджені з науково-теоретичною методологією роботи з текстом, а саме:

- визначивши тему, ідею та мотиви, спробувати пояснити, чому автор звернувся до висвітлення такої теми, що спонукало його до цього; на що митець звернув увагу і чому, з яких міркувань. Яку ідею утверджує автор із якою метою;
- обґрунтувати доцільність обраного жанру для висвітлення запропонованої тематики, проблематики;
- подати міркування щодо обраної композиції (архітекτονіки) твору; з'ясувати, чи відображає композиція задум автора: що вказує на це? Чи керує вона читацьким сприйняттям і як саме, з допомогою яких структурних елементів виділяються найбільш важливі смисли тексту;
- пояснити розуміння значущості / незначущості сюжету твору; охарактеризувати його специфіку; обґрунтувати доцільність, потребу, необхідність обраного сюжету в літературно-мистецькому жанрі (з огляду на творчість художника, його місце в літературному процесі тощо); з'ясувати досягнення митця у плані подання / відтворення ідейно-тематичного задуму, у створенні художньої виразності повідомлюваного;
- інтерпретувати розуміння системи образів тексту;
- пояснити наявність інтертекстуальних зв'язків та мотивувати їх призначення (сенс);
- витлумачити позицію героя та автора;
- охарактеризувати просторово-часову організацію тексту: обґрунтувати знаковість художнього континууму для національно-культурного і загальносвітового виміру;
- витлумачити доцільність (виграшність, необхідність) обраної форми викладу;
- умотивувати добір фонетичних, словотвірних, лексичних, морфологічних, синтаксичних засобів мови для актуалізації змісту твору, пояснити доцільність обраних мовних одиниць, їх відповідність задумові автора;

- інтерпретувати семантику та функції тропів, мотивувати їх використання;
- пояснити розуміння значущості текстової інформації.

Предметом герменевтичного аналізу художнього тексту є структура змістової організації, внутрішньої та зовнішньої форми художнього твору в аспекті інтерпретаційності. Лейтмотив герменевтичного підходу до аналізу художнього тексту – витлумачити розуміння змісту текстової інформації; пояснити призначення (функції) тексту, його значущість як твору інтелектуально-мистецької думки, обґрунтувати його доцільність / недоцільність, довершеність / недовершеність як мистецького витвору, умотивовано описати та різнобічно охарактеризувати різнорівневу мовнообразну систему його організації з позицій інтерпретатора.

Герменевтичний аналіз художнього тексту зводиться до логічно вмотивованої відповіді на питання: що представлено (зображено, подано)? як саме реалізовано? з якою метою обрано такий ракурс (підхід, тип, різновид, прийом, систему образів, мовну конструкцію та ін.), чим він (вони) показовий, вирашаний? у чому полягає знаковість мовнообразної організації тексту? що дає (створює, формує у свідомості інтерпретатора) текстова інформація?

У процесі герменевтичного аналізу художнього тексту з'ясовується:

- релевантність / нерелевантність обраної тематики, сюжету, композиції, форми оповіді, мовнообразної структури, тропеїстики тощо;
- актуальність / неактуальність (тобто важливість, необхідність, злободенність) текстової інформації;
- умотивованість / неумотивованість зовнішньої та внутрішньої організації тексту як єдиного семіотичного цілого;
- традиційність / новаторство (оригінальність) у текстотворенні на всіх його рівнях;
- прозорість / прихованість змісту, семантики (тексту, образів, мовних структур та ін.);
- поверховість / глибинність змісту, семантики (текстової інформації, ідейно-тематичного змісту, образів, мовних конструкцій та ін.);
- потреба / відсутність потреби (у текстах такого жанру, у художніх образах, у мовноестетичних структурах та ін.);
- впливовість / невпливовість (тексту в цілому, його ідейно-тематичного змісту, системи образів, мотивів, мовних структур, тропів тощо на сприйняття, емоції, почуття, уяву);
- емоційність / неемоційність (нейтральність) текстової тканини.

Отже, герменевтичний аналіз тексту зорієнтований на пізнання природи тексту, його змісту, мовно-образного представлення авторського бачення дійсності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беценко Т. *Герменевтичний філологічний аналіз поетичного тексту: основні поняття. Інтерпретація та інтерпретатори: з історії сковородинознавства: Збірник тез і матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (ОКЗ «Національний літературно-меморіальний музей Г. С. Сковороди», 14 травня 2016 року). Сковородинівка–Харків : Майдан, 2016. С. 10–13.*

Назаренко Ю. П.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ВІДОБРАЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА У «ФАУСТІ» Й. В. ГЕТЕ

Згідно з навчальною програмою з зарубіжної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів, розробленої на підставі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та відповідно до положень «Концепції Нової української школи», у 10-11 класах необхідно поглиблювати знання про літературний процес в цілому, а також про його основні складники. Це має відбуватися шляхом аналізу творів світової класики [3, с. 8]. Серед цих шедеврів є філософська драма Йогана Вольфганга фон Гете «Фауст».

Творчість Й. В. Гете розглядається у контексті епохи Просвітництва. У XVIII ст. у Європі, у тому числі в Німеччині, розгорнувся просвітницький рух, основним завданням якого була боротьба за національне об'єднання. Німецькі митці прагнули до перебудови відносин держави на основі розуму, рівності і вічної справедливості. «... суть класичного німецького ідеалізму пропонувала передумови для широкого осягнення проблеми духовності в синтезі філософського, етичного, естетичного і художнього начал, що й реалізував Гете» [4, с. 4] – наголошує Б. Шалагінов.

Великий гуманіст Гете вірив у безмежні можливості й геніальний творчий потенціал людини. Ці засади знайшли яскраве вираження у його величному «Фаусті», творі, що зібрав у єдине ціле філософські ідеї доби. Про свою творчість сам письменник писав, що збирав увесь матеріал, що проходив перед його очима, вухами й почуттями. Ірина Борисевич зазначає: «...Гете створив у трагедії глобальну картину еволюції людських знань від античності до свого часу» [1, с. 39]. Дослідниця також наголошує, що саме у такий спосіб автор ускладнив сприйняття окремих частин твору, що утворює логічне ціле, поєднуючи, в свою чергу, символічне та реалістичне.

Глибоко філософським є образ головного героя, що проходить кілька етапів своєї еволюції. Фауст розчаровується у науці і своєму

світогляді, тому він укладає договір із Мефістофелем, мотивом якого стало прагнення дізнатися сенс перебування людини на землі і її місце в світі. У концепції Гете ідея «людина – подія» визначає людське життя, що існує під впливом вищих сил, але із відчуттям певної внутрішньої свободи. М. Епштейн зауважує: «Вища мить», пережита Фаустом ... пов'язана лише з передчуттям тої «дивної хвилини», коли здійснюється його мрія» [2, с. 62].

Щодо філософських ідей, то у творі їх багато. Звернемося до питання про походження людини і світу. Гете неодноразово повертається до цієї проблеми. Це, наприклад, роздуми Фауста над перекладом Біблії. Головний герой осмислює вихідні принципи буття. Фауст відкидає буквальный переклад Євангелія і не погоджується із загальновизнаною істиною, тому знаходить власну. Саме початки Бога і природи означали для автора можливість розвитку світу.

Образ Гомункула потребує особливого аналізу. Можна відслідкувати збіги у темах дискусій Шеллінга і Гегеля. Свідомість «не до кінця народженого» є неприродною. Цей образ – відгук Гете на філософські теорії, які з'ясовували витоки життя поза органічною природою, тобто у людській свідомості (Шеллінг) чи в абстрактній ідеї (Гегель). Якщо звернутися до роздумів Гегеля, у образі Гомункула є натяки на ставлення філософа до природи – вона позбавлена продуктивного першопочатку і не є самостійною, аналогічні думки у Гегеля і з приводу людини. Вічною є лише ідея.

На противагу ідеї «чистого буття» Шеллінга, Вагнер створює Гомункула у прозорій колбі, автор також наділив істоту знаннями історії, що торкається його концепції історичного. За Шеллінгом, історія веде людину до її злиття з природою, але свідомість керується самою людиною. Символом вічності для обох мислителів є вода. Тому не випадковим є закінчення третьої дії – сцена морського свята, що закінчується загибеллю Гомункула.

Як вже зазначалося, Гете синтезує у «Фаусті» погляди інших мислителів своєї доби. З погляду Канта, розвиток людини постає не як хаотичні події, а як підвладний осмисленню рух. Призначення людини здійснюється цілим родом, а не окремим індивідом. Гете імпонувала ідея «живого життя» Гердера, його принципу «тут і зараз». Фіхте розглядав *Я* не як частину природи, а як творення самого себе. Гете поділяє моральні погляди філософа, але не сприймає природу як об'єктивну категорію. Своє відображення на сторінках «Фауста» знайшла його ідея смерті Новаліса: «Випадкова, одинична ... смерть кладе край тільки егоїзму». Гете, як Гельдерлін, висловив думку, що життєве призначення людини може виконати рід, а не окремий індивід; обоє вони вважали надзвичайно важливою проблему природи.

Поет торкається теми суспільства, влади, історії, а через них, і

теми призначення людини на землі. Питання війни завуальовано проходить через канву усього твору. Можна провести паралелі четвертої дії з трактатом Канта «Про вічний мир»: філософ відзначав позитивну роль ворожнечі природи й суспільства, війни як засобу для творення майбутнього держави і вічного миру.

Існування війни у природі, їх симбіоз, також описане у драмі. Першообразом війни виступає сама природа, як поняття непередбачуване, спонтанне, нестримне. Тут переплітаються вплив на індивіда вищих сил, раціоналізм і випадковість. Війна схожа зі стихією, вона служить злим намірам, але приводить до встановлення порядку.

Тему будівництва Гете розглядає під різними кутами. У творі Цісар створює державу, Архієпископ зводить храм, Фауст освоює міліну. Перші два персонажі вбачають в людині знаряддя для досягнення мети, творчі ж поривання Фауста, на противагу їм, відповідають етичним поглядам Канта: людина – не засіб, а сама мета. Усе створене Фауст передає людям з метою продовження культурного розвитку. Культура, як феномен людського життя, перебуває у сфері стабільного, вічного. Через ці роздуми Гете виходить на тему «прекрасної миті».

Якщо історія в розумінні Гегеля – це невідворотне використання людини як засобу, знаряддя, то Фіхте і Шлегель розглядають людину як істоту, яка бореться, пасивно підкоряється факторам ззовні. Фауст – джерело вічних шукань, він не може зупинитися на своїх досягненнях, постійно ставить перед собою нові цілі й завдання. З погляду філософії Фіхте, спинити мить принципово неможливо, тож усі спроби Мефістофеля захопити Фауста звичними земними речами приречені.

Згідно з думкою Канта, рушійним фактором розвитку культури виступає лише боротьба. Тобто людина має прийняти виклик, кинутий природою. Уявляючи «райську країну» майбутнього, Фауст не виключає загрози життю, а значить їхнє життя – постійне долаття небезпеки. Бо саме в цих умовах можлива постійна еволюція і повноцінне життя поколінь. У невтомній праці, рід, а не окрема особистість, досягає стану повної свободи; рід безсмертний, тому головний герой готовий завершити життєвий шлях і передати власні духовно-культурні надбання нащадкам.

Отже, «Фауст» Й. В. Гете – це завершення, продовження і початок філософських ідей доби Просвітництва. У творі поет синтезував концепції визначних мислителів, що вказує на безсумнівну геніальність трагедії і необхідність подальшого вивчення та аналізу «Фауста» в школах, українських зокрема. Надзвичайно значимим є окреслення Гете шляху до культури людства, що допоможе учням не лише усвідомити свою значимість у світі, а й піднести Україну і її культурний розвиток на новий рівень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисевич І. Трансформація фаустівських алюзій у полікультурному просторі. *Волинська філологічна: текст і контекст*. 2009. № 7. С. 35–44.
2. Епштейн М. Парадоксы новизны: О литературном развитии XIX-XX веков. Москва : Сов. писатель, 1988. 416 с.
3. Ніколенко О. М., Таранік-Ткачук К. В., Фоміна С. П., Ревнивцева О. В., Сегеда Т. П., Онищенко Н. В. Програма зі світової літератури для 5-9 класів загальноосвітньої школи. Київ : Видавничий Дім «Освіта», 2013. 69 с.
4. Шалагінов Б. Б. «Фауст» Й. В. Гете і проблема духовної сутності людини в німецькій літературі на рубежі 18-19 ст. : монограф. Київ, 2003. 68 с.

Супрун Г. Г.

аспірант кафедри філософії,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

В епоху сучасного розвитку суспільства процес змін охопив усі сфери соціальних зв'язків. Розуміння трансформування світових процесів, які прийнято іменувати глобалізацією, нерідко зводиться лише до економічної площини, прикладом чого може слугувати безліч публікацій, які розглядають проблематику вищезазначених явищ саме з позиції політико-економічних реформ. В останні роки зацікавленість до процесу глобалізації як явища стає помітним не лише в наукових колах, а й зі сторони громадськості. Пояснити це можна тим, що «щупальці спрута» проникають вглиб і абсолютно всі сфери соціального життя зазнають змін. Розуміння особливостей модернізованої системи соціальних комунікацій є необхідною умовою для індивідуалізації особистості в сучасному мінливому світі.

Для початку, варто приділити увагу дефініції терміну «соціальна комунікація», який Г. Почепцовим визначається як «обмін між людьми або іншими соціальними суб'єктами цілісними знаковими повідомленнями, у яких відображені інформація, знання, ідеї, емоції, що обумовлено цілим рядом соціально значимих оцінок, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих у даному суспільстві» [5, с. 20]. Саме в такому контексті й буде надалі використовуватись дане поняття.

При використанні терміну «глобалізація» у кожного виникають асоціації з тим, що у світі все з усім пов'язано, все обвито, все доступно. Провести міжнародні операції різного роду з іншою частиною світу не проблема, і все – завдяки ... А завдяки чому? Чому сучасний молоді в різних частинах світу має один і той же

одяг, користується тими ж буденними товарами і все є максимально доступним для кожного? Якщо спершу спадає на думку варіант відповіді «інтернет», то варто уточнити, що це лише надбудова над тим, що раніше послугувало основою і зрушило світову модель соціальних комунікацій.

В середині ХХ століття відбулась подія, яка і призвела до «кінця географії»: мова йде про 1956 рік, коли морські вантажні перевезення стали інтермодальними. Якщо до цього часу доводилось наймати робітників, які в портах самотійно завантажували багаж, що займало багато часу і коштів, то після ідеї Малкольма Макліна світ змінився. Американець став основоположником використання стандартизованих контейнерів, які, як конструктор, завантажувались з допомогою кранів з корабля до вантажівки, таким чином нівелювавши затяжну роботу людини і скоротивши вартість 1т завантаження з 6 \$ до 0.16 \$. Таким чином, вартісні «заморські» товари стали доступні по всьому світу завдяки новій моделі перевезень. Надалі глобалізаційні процеси почали набирати обертів, чому лише посприяв в подальшому розвиток інформаційних технологій.

В інтерв'ю, опублікованому 25 травня 1916 року в Chicago Tribune, Генрі Форд сказав: «Історія – це до певної міри дурниця. Ми не хочемо підтримувати традицію. Ми хочемо жити в сучасності і ніяка історія не вартує ломаного гроша, окрім тої, яку ми творимо сьогодні» [3, с. 142] Саме завдяки такій антиконсервативній позиції ми можемо сидіти в освітлюваних і теплих оселях, в будь який момент почути/побачити свого знайомого, який знаходиться у найбільш віддаленій частині світу. Прагнення не зупинятися на досягнутому, ризик (нерідко навіть невинуватий), зробили з нас тих, ким ми є, щоб через століття, після даного Г. Фордом інтерв'ю, наше суспільство якісно відрізнялось від тогочасного соціального формування якщо брати до уваги здатність до мобільності соціальних комунікацій, що не могло відбутись без технічних вдосконалень.

Але потрібно розуміти, що руйнуючи старе, є небезпека від того, що надходить йому на зміну і чи встигає соціум за тими реформаторськими ініціативами, які, в теорії, направлені на вдосконалення уже існуючих речей. Світ перебуває у стані формування, постійних змін, що цілком вдало характеризує І. Валлерстайн у своїй праці «Глобалізація чи перехідна епоха?»: «Наразі це ще не встановлений глобалізований світ з чіткими правилами, ми лише вступили в перехідний період, коли капіталістичний світ-система вцілому перетворився в щось інше. Майбутнє, яке є далеко не заданим і безальтернативним, буде залежати саме від цього переходу, наслідки якого зовсім незрозумілі» [4, с. 122]. Ті межі, які прослідковуються наразі, є надто умовними і нестійкими, адже відбувається відмовлення від раніше

існуючих традиційних норм суспільних надбудов (нація, держава), натомість зводиться до мінімуму роль вищезгаданих інститутів.

Однією з сторін глобалізаційних змін є обезцінення порядку як такого. Актуальним введення терміну «*interregnum*», який означає, що «старе вже не працює, а нове ще не народилось. Або ж народилось, але ми його ще не помічаємо, тому що це новонароджене скулить так тихо, що ми його не чуємо» [53, с. 145]. Неконтрольованість і самостійність змін, які відбуваються у світі, а також відсутність контролюючого центру як такого, повинно наштовхувати на певні роздуми: все, що ми маємо зараз, є запланованими змінами, чи ми підлаштовуємось під те, що виникає кожного дня?

«Самостворена імперія» - саме так охарактеризував журналіст Роберт Кінглі історію розвитку комп'ютерних/телекомунікаційних технологій. Аргументує свою думку він тим, що, наприклад, Томас Едісон, патентуючи винахід фонографа, розраховував на те, що відтепер голоси смертних, але талановитих політичних діячів чи акторів, збережуться на віки. Він зовсім не підозрював, що це буде поштовхом до накопичення інформації, що в кінці кінців відбудеться перенасичення, коли поняття «на віки» буде розумітись «на пару місяців», а популярність тієї чи іншої композиції буде не довше життя метелика [2, с. 207].

Яскравим прикладом може слугувати й Інтернет: як винахід для використання у військових цілях (бажання мати закриту мережу для обміну інформацією), він перетворився на те, що ми маємо зараз - можливість проводити відеоконференції в режимі онлайн, отримувати дистанційно освіту чи взагалі просто купувати будь які речі, не встаючи з дивану. Окремої уваги заслуговує той факт, що з 1991 року (коли Всесвітня павутина стала загальнодоступною) кількість аудиторії, яка користувалась даним нововведенням становила 50 млн користувачів. Для розуміння тенденцій, необхідно вказати, що для того, щоб охопити таку ж кількість людей, радіо необхідно було 38, а телебаченню 13 років.

Завдяки активному розвитку інформаційних технологій і віртуалізації соціальних зв'язків, глобалізація стрімко поширюється. Інтернет виступає як основа для комунікації людини у різних сферах життя, незважаючи на відстань і час. В результаті, згідно з припущенням Р. Маклюена, виникає «глобальне село», де навіть локальні регіональні явища, завдяки віртуалізації, вмиг можуть набувати глобальних масштабів.

Відповідно до цього, формується «суспільство ризику», адже те соціальне, що ще вчора здавалось чітким і стабільним, уже завтра може зникнути. Людина починає жити в постійному стресі: «Її тривожить те, що межі, в які вона з такими труднощами потрапляла, скоро зруйнуються або щезнуть» [1, с. 186]. Однією з проблем постає ідентичність людини, яку тепер не тільки потрібно віднайти,

а й зуміти зберегти через гнучкість і вміння пристосовуватись до нових умов і запитів, які виникають.

У такій ситуації є протилежна сторона, де жодна дія не є непоправною: завдяки насиченості інформаційного і соціального простору, кожен має право на те, що з плином часу йому «забудуть огріхи», адже сучасна людина в день отримує в 5 разів більше інформації, аніж 30 років тому: «В такому світі мало що є передбачуваним і майже нічого не можна вважати непоправним. Лиш деякі поразки є кінцевими, лише деякі невдачі, якщо такі взагалі є, невідворотні, однак і ніяка перемога також не є повною. Щоб можливості лишались необмеженими, жодна з них не повинна ставати вічною реальністю. Вони повинні лишатись мінливими і гнучкими, маючи свій "термін придатності» [3, с. 70].

Таким чином постає питання: глобалізація це контрольований і чіткий процес, який направлений на вдосконалення існуючих соціальних норм, правил і технологій, чи те, що ми маємо, є лише наслідком абсолютно непередбачуваних подій, до яких ми пристосовуємось? Стало більше інформації – потрібно бути мобільним і гнучким, адаптивним до всього нового. Все, над чим ти працював і оберігав враз втрачається чи стає неактуальним – не варто бути прив'язаним до речей чи подій, бо «все змінюється, все тече»... То наскільки тоді ймовірним є те, що не ми впливаємо на глобалізаційні процеси, а глобалізація творить нову соціальну комунікацію і ми лиш підлаштовуємось під вимоги часу, знаходячи всьому новому пояснення, які влаштовують далеко не всіх. Адже той, хто ще раніше міг віднайти себе і передати свою справу дітям в спадок, зараз запросто може все втратити вмить, якщо не буде підлаштовуватись під «егоїстичну глобалізацію», яка з кожним днем стає більш вимогливою до кожного з нас.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бауман З. *Индивидуализированное общество*. Пер. с англ. под ред. В. Иноземцева. Центр исслед. постиндустр. о-ва, журн. «Свободная мысль». М.: Логос, 2002. 390 с.
2. Бауман З. *Пять прогнозов и множество оговорок* / Перевод С. Макареца. *Иностранная литература*. 2006. № 8. С. 199–210.
3. Бауман З. *Текущая современность*. СПб.: Питер, 2008. 240 с.
4. Валлерстайн И. *Глобализация или переходная эпоха?* Красные холмы. М., 1999. 567 с.
5. Почепцов Г. Г. *Соціальні комунікації і нові комунікативні технології*. *Комунікація*. 2010. № 1. С. 19–26.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ І ДЕРЖАВНА ВЛАДА

Для сучасного світу характерний бурхливий розвиток інформаційних технологій. Тому все більша увага приділяється проблемам масово-комунікативних процесів. Соціологія масової комунікації в двадцятому столітті досить активно розвивалася в країнах Америки і Європи. В останні роки інформаційні потоки отримали потужний імпульс для розвитку завдяки безперервному збільшенню кількості баз даних, персональних комп'ютерів, людських ресурсів, залучених в сферу комунікативної діяльності і технологій масових комунікацій. Окремі дослідники почали говорити про епоху «медіакратії» - влади ЗМІ, які вже не тільки відображають та інтерпретують дійсність, а й конструюють її за власними правилами.

В сучасному демократичному суспільстві найважливішими гарантіями його стабільності, ефективності управління суспільством є наявність розвинених, демократично організованих засобів масової комунікації, які об'єктивно висвітлюють політичні події. Навіть добре освіченій людині без інтернету, телебачення, радіо, газет, журналів складно адекватно сприймати суперечливі суспільні процеси і вибудовувати свою поведінку, діяльність, приймати відповідальні рішення. За допомогою ЗМІ людина здатна подолати вузький горизонт свого індивідуального досвіду.

Постійно розширюючи свою аудиторію, ЗМІ набувають авторитет в суспільстві, залучають громадян до участі в загальносоціальних процесах, сприяють їх усвідомленню своєї приналежності до держави і світу політики.

Систематичне безпосереднє спілкування ЗМІ з громадянами робить їх таким же первинним інститутом політичної соціалізації, якими є сім'я, система освіти. Оглядачі популярних видань, телекоментатори, провідні репортери сприймаються населенням і часто є помітними виразниками громадської думки, що обслуговують більшість.

Інформація про соціальні та політичні конфлікти, попередження людей про необхідність вироблення форм захисту від загроз поставляються суспільству насамперед через інтернет, пресу і телебачення.

У сучасному суспільстві ЗМІ стали найпотужнішим інструментом цілеспрямованого конструювання політичних порядків, засобом

вибудовування необхідних владі зв'язків і відносин з громадськістю. За їх допомогою держава і інші політичні суб'єкти можуть не тільки інформувати населення про цілі та цінності своєї політики, а й моделювати відносини з громадськістю, що стосуються формування представницьких органів влади і правлячих еліт, підтримки відповідних цілей, традицій і стереотипів.

Важливість ЗМІ в політичному житті пояснює факт гострого суперництва правлячих еліт з опозицією за контроль над найважливішими, в основному, електронними, ЗМІ. Оскільки результати виборів можуть істотно змінити політичний курс або навіть змінити державний лад правлячі кола, часто будь-якими засобами використовуючи всі свої можливості і переваги, не допускають лідерів опозиції на провідні телеканали, забороняють їх друковані органи, захищають доступ до масових газетних видань.

Публічність висловлених в ЗМІ позицій свідчить про ступінь терпимості населення до тих чи інших проблем і дій влади і про доцільність їх коригування. Скоординовані дії ЗМІ, які спираються на громадську думку, можуть притягнути владу до суду і сформувати атмосферу нетерпимості населення до того чи іншого режиму. Тому держава, маючи потужного опонента, прагне узгодити інтереси і якось відреагувати на думку громадськості. При цьому офіційні органи влади змушені діяти оперативно, пропагуючи власну версію подій, що відбуваються, випереджаючи оцінки громадської думки.

Історичний досвід свідчить, що ЗМІ завжди володіли певною владою, і політичні суб'єкти робили найактивніші заходи по здійсненню контролю над ними. Тим більше актуально це в епоху інформаційно-технологічної революції, коли істотно розширилися специфічні набори засобів і методів впливу ЗМІ на аудиторію.

Значення ЗМІ зростає і для пересічних громадян. Вони є для них одним з найбільш привабливих способів участі в політиці. Таким чином, ЗМІ стали найбільш ефективним посередником між владою і населенням.

У демократичному суспільстві ЗМІ повинні бути вільні від політичного впливу їх власників і керівників. Вони не повинні бути незалежні від суспільства і громадян, інтереси і думки яких вони покликані висловлювати. ЗМІ повинні надавати громадянам реальні можливості публічного самовираження, свободи слова.

Реальна роль ЗМІ в різних країнах не однакова. Так, в США ключове джерело фінансування ЗМІ - продаж реклами. Це робить їх незалежними від уряду. У Західній Європі більш розвинене непряме урядове субсидування ЗМІ (в формі пільг по тарифах і податках) і тому вони більш підконтрольні уряду. У країнах, що розвиваються, характерна велика залежність ЗМІ від уряду.

Сучасні дослідники виділяють п'ять нормативних моделей взаємодії ЗМІ та держави.

- 1) Модель незалежної преси. Поширення інформації повинно бути доступно для індивідів без ліцензії; критика уряду, офіційних осіб або політичних партій не повинна бути караною; публікації не повинні піддаватися цензурі, не повинно бути перешкод при зборі матеріалів, що проводиться законними засобами; не повинно існувати обмежень для поширення інформації через державні кордони; журналісти повинні володіти незалежністю всередині інститутів масової комунікації.
- 2) Модель соціальної відповідальності. У своїй діяльності ЗМІ мають певні зобов'язання перед суспільством; інформація повинна бути точною, об'єктивною і збалансованою; діяльність ЗМІ є саморегулюючою за допомогою правових норм і відповідних інститутів; засоби масової комунікації повинні бути плюралістичними, висловлювати різні точки зору і надавати можливість відповіді на критику; втручання в діяльність ЗМІ може бути виправдане лише необхідністю забезпечення громадської безпеки; журналісти відповідальні як перед суспільством, так і перед роботодавцем; діяльність ЗМІ не повинна прямо або побічно викликати і виправдовувати насильство, громадські заворушення, образу меншин.
- 3) Модель демократичного представництва. Ця модель надає окремим громадянам право на використання ЗМІ в своїх власних інтересах; діяльність ЗМІ і передана інформація не повинні бути підконтрольні політичним або бюрократичним органам, так як ЗМІ служать, перш за все, своїй аудиторії. У соціальних груп і організацій повинні бути можливості реалізації своїх інформаційних потреб, в ідеалі у них повинні бути свої власні засоби масової комунікації; оскільки комунікації занадто важливі, вони не повинні бути справою професіоналів, тому перевага віддається невеликим формам організації масової комунікації.
- 4) Авторитарна модель. Діяльність засобів масової комунікації повинна бути лояльна до існуючої влади; в інформації не повинно бути критики домінуючих політичних і моральних цінностей; для реалізації цих умов необхідна наявність цензури. Критика влади, яка панує, політичної лінії і моральних установок кваліфікується як кримінальний злочин; журналісти не є незалежними всередині ЗМІ.
- 5) Модель розвитку (країн «третього світу»). Засоби масової комунікації повинні сприяти досягненню цілей національно-державного будівництва; їх діяльність визначається пріоритетами в економіці і потребами розвитку суспільства в цілому; пріоритетними є матеріали, які сприятимуть розвитку національної культури; акцент в інформації повинен бути зроблений на країни, що розвиваються, близькі в географічному, культурному чи політико-економічному плані; при зборі та поширенні інформації

журналісти повинні володіти як свободою, так і відповідальністю; держава має право на введення обмежень і цензури в інтересах національного розвитку.

Суспільне телерадіомовлення є ефективним і дешевим засобом підтримування культурного і освітнього потенціалу нації, її традицій і мови. Разом з тим воно може служити потужним інструментом гармонійного розвитку громадянського суспільства та зміцнення всіх демократичних структур та інститутів держави. Сьогодні, в умовах розвитку нових технологій комунікації, відкриваються нові можливості і для громадського телерадіомовлення.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок про велику значущість засобів масової інформації, яка усвідомлюється провідними країнами світу. У розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій, інформаційної інфраструктури, в нарощування інформаційних ресурсів і в вивчення соціальних і політичних особливостей інформаційного суспільства, в розробку концепцій і програм його формування вкладаються стратегічні засоби.

Інформація стає реальним соціальним ресурсом, здатним допомогти людині адаптуватися до життя в умовах невизначеності, пристосуватися до постійних змін в суспільстві і засвоїти нові стереотипи поведінки. У багатьох напрямках відбуваються оптимальні зміни у ставленні до інформації та розширення можливостей отримання і застосування її для розвитку людського потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Назаров М. М. Массовая коммуникация и современные тенденции глобализации. Социс. 2003. № 7. С. 20–29.
2. Нозль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания: Пер. с нем. М. : Прогресс-Академия, Весь Мир, 1996. 352 с.
3. Федотова Л. Н. Социология массовой коммуникации. СПб. : Питер, 2003. 400 с.

Баранцев Я. А.

*студент факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТУ ПОКОЛІНЬ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У системі взаємовідносин, які відбуваються в суспільстві, міжпоколінні стосунки посідають особливе місце. З погляду континуальної моделі світу впливає, що представники кожного покоління, живучи в окремих конкретно-історичних періодах соціального часу, несуть «відбиток» своєї епохи. Цей відбиток ми розглядаємо як інтегральну сукупність детермінант розвитку особистості в певний

час існування соціуму, до якого вона належить. Відповідно для кожного окремого покоління ці детермінанти матимуть спільні та відмінні риси. Спільним є хоча б той факт, що вони є своєрідною рушійною силою в людському розвитку. Відмінним виступає їхнє спрямування щодо різноманітних феноменів життя.

Визначальними з цієї позиції стають цінності як вказівники на культурне, спільне або особисте значення фактів дійсності. Позаяк вищі цінності відображають фундаментальні відношення та потреби людей, становлять будівний матеріал для індивідуального світогляду, ми можемо говорити про цінності надіндивідуальні та суб'єктивно-особистісні. Інтеріоризуючись, вони творять аксіосферу індивіда як особистий орієнтир його в універсумі. Утім, саме зіткнення цінностей посідає центральне місце в структурі конфлікту поколінь.

Проблеми соціальних конфліктів згадані ще в працях Геракліта, Парменіда, Платона, Арістотеля, Зенона. Значною мірою доповнили систему знань про конфлікт поколінь дослідження Н. Макіавеллі, М. Вебера, Г. Зіммеля, Е. Дюркгайма й інших філософів.

Міжпоколінний конфлікт доцільно розглядати як соціально-філософський феномен, причиною якого варто вважати розрив між культурними цінностями молодшого та старшого поколінь. З уваги на це треба розрізняти поняття «цінність» і «традиція». У найзагальнішому розумінні «цінність» – термін, що позначає належне та бажане, на відміну від реального, дійсного [2, с. 707]. Водночас цінності пов'язані зі значенням фактів дійсності для людини й суспільства. «Традиція» ж є поняттям, яке визначає різноманітні форми впливу минулого на сучасне й майбутнє [там само, с. 646]. На нашу думку, зв'язок між ними виявляється в тому, що окремі цінності в процесі історичного розвитку суспільства створюють системи певних традицій, тобто традиція є відображенням цінностей, які склалися в межах конкретних соціальних груп. Усі вони відбивають духовний аспект буття та безпосередньо впливають на аксіосферу особистості. Проте з погляду діалектики логічно випливає, що вони перебувають у процесі постійної зміни. На цьому ґрунті постає опозиція між традицією та новацією як новою формою світогляду. Ця опозиція виявляється в поступовому протіканні від старої традиції до інновації, яка згодом сама стає традицією та мислиться як такою [1, с. 298]. Тож за допомогою законів діалектики можливо пояснити механізм зміни цінностей, котрий не може відбуватися без виникнення моментів протидії старого і нового.

Принцип дії цього механізму ми екстраполюємо на феномен конфлікту між представниками різних поколінь. Ми вважаємо, що на формування передумов до цього конфлікту рівною мірою впливають інноваційні зміни в соціальній, економічній, політичній і духовній сферах.

М. Мід, яка в 60-і рр. XX ст. вивчала проблематику розриву поколінь, виокремлює культури трьох типів: постфігуративну, що в ній молодше покоління переймає досвід старшого, кофігуративну, засновану на обмінюванні досвідом між представниками одного покоління, і префігуративну, коли не лише представники молодшого покоління навчаються в батьків, але й батьки мають навчатися в дітей [3]. Темп розвитку сучасного суспільства зумовив поступовий перехід від традиційної постфігуративної культури до кофігуративної. У першій третині XXI ст. ми можемо говорити про поширення в багатьох країнах світу вже префігуративної культури, до чого головно спричинили сьогочасні тенденції технологізації та віртуалізації.

За умов префігуративної культури старше покоління, яке виступає наглядцем за ціннісними підвалинами в суспільстві, зазвичай не встигає, на відміну від молодшого, засвоювати новий досвід, а тому змушене не лише передавати свій, до того ж почасти вже не актуальний, але й переймати новий. На перетині цих двох світоглядів – традиційного (усталеного) й інноваційного – і зароджується конфлікт, за власною природою цілком аксіологічний. Якщо минулого століття конфлікт поколінь характеризувався однією змінною – необхідністю засвоєння дітьми досвіду батьків, то в наше століття додана ще й інша – необхідність засвоєння батьками досвіду дітей, продиктованого вимогами сучасного життя.

Треба зазначити, що ці конфлікти зазвичай призводять до негативних наслідків, тому що підривають структурні зв'язки між представниками декількох поколінь у соціумі. Часто вони виявляються в різноманітних соціальних явищах дискримінаційного характеру. Варто хоча б згадати донедавна поширені негативні вияви корпоративної етики, коли старшим спеціалістам віддавали преференції перед молодшими (сьогодні ж спостерігаємо тенденцію до протилежного). Не випадково конфлікти поколінь стають джерелом для розрізнення за віком – ейджизму, від якого частіше потерпають представники саме старшого покоління. Зміна пріоритетів у виховній парадигмі безпосередньо причетна до формування ставлення молоді до старших, відображеного в цінностях.

Особливу значущість має врегулювання міжпоколінних відносин у педагогічному процесі, одні зі структурних елементів якого – педагог і вихованці – є носіями ціннісного досвіду свого покоління. Учитель, застосовуючи закономірності та принципи педагогічного процесу, має передавати найкращі ціннісні зразки духовної спадщини людства, а це вимагає цілісного підходу до організації занять. Учні ж мусять долати перешкоди в процесі засвоєння цих зразків, що інтерферують із їхніми ціннісними орієнтирами. Крім того, педагогові необхідно враховувати вікові особливості дітей,

уміти регулювати вимоги до навчання, ефективно діяти в разі виникнення непорозумінь. Щоби краще розуміти учнів, доцільно вивчати їхні запити й зацікавлення, робити висновки, враховувати неефективні моменти в організації навчальної роботи. Тут відбивається особливість новітнього етапу буття суспільства, коли старші не лише навчають молодших, але й чогось у них навчаються (як сталося з упровадженням в освітній процес сучасних інформаційних технологій). Це вкотре засвідчує, що й учитель, й учні є водночас і суб'єктами, і об'єктами педагогічного процесу, а також те, що конфлікт поколінь може тут мати як формальне (у який спосіб навчають), так і змістовне (чого навчають) підґрунтя.

Важливо усвідомлювати, що не сама лише вікова різниця відіграє помітну роль у розгортанні відносин між поколіннями: принциповими є також рівень культури й освіти, набутий життєвий досвід, який складає основу мудрости.

Отже, перед світовою спільнотою першої третини XXI століття постає низка нових викликів, серед них і винайдення способів урегулювання конфлікту поколінь, що за умов здійснення в багатьох країнах переходу від кофігуративної до префігуративної культури призвело до появи необхідності переймати старшим поколінням досвід молодшого для задоволення багатьох потреб життєдіяльності. Вирішення суперечностей, котрі виникають в процесі взаємодії представників різних поколінь однієї епохи становить прагматичну мету практичного вирішення конкретних життєвих проблем, пов'язаних із руйнуванням структурних міжпоколінних зв'язків у суспільстві. Вирішення цього завдання реалізується в найрізноманітніших векторах – виховному, освітньому, економічному, соціальному, філософсько-методологічному, аксіологічному тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ромадикіна В. С. *Конфлікт поколінь : соціально-філософський аспект проблеми*. Гілея : збірник наукових праць. 2014. № 80. С. 297–300.
2. *Філософський енциклопедичний словник : енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди; голов. ред. В. І. Шинкарук*. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
3. Mead M. *Culture and Commitment : A Study of the Generation Gap*. Garden City, New York : The American Museum of Natural History, Natural History Press, 1970. 128 p.

Воєводіна С. В.

*магістрантка ННІ педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У світі відбувається становлення глобального комунікаційного простору, що має суттєвий вплив на всі сторони життя суспільства, окремої людини та всіх компонентів системи культури. Для різних країн світу ці революційні зміни до такої міри важливі, що мають чималий вплив на всі елементи соціальної системи та системи комунікації, а, отже, це також дає право говорити про новий спосіб життя. Ми увійшли в такий етап власного розвитку, коли інформація стала однією з цінностей у житті людини.

Комунікація за своєю суттю є явищем соціальним, що забезпечує одну з базових потреб людини – потребу у взаємодії, спілкуванні, в ході реалізації якої людина опановує своє буття. В межах телекомунікації найважливішими характеристиками інформації стають обсяг, спосіб кодування та швидкість передачі. Вона відіграє все більше значення у процесах задоволення потреб в інформації та у розвитку суспільства загалом. Відмовляючись від монологізму філософія сьогодні акцентує увагу на соціальності суб'єкта культури, який не може існувати як замкнена одиниця, а лише у комунікації, взаємодії з іншими. Людина не є лише наслідком соціальних систем чи об'єктом управління, а й суб'єктом власного життя, в тому числі суспільного та культурного.

Комунікація сьогодні все більше пронизує всі сфери людського життя. Інформація ж, що циркулює по каналах комунікації перетворює суспільство в інформаційне. Ракітов А. сформулював основні особливості такого суспільства.

1. Можливість для будь-якого суб'єкта макро- чи мікросоціального середовища отримати будь-яку інформацію та знання необхідних для життєдіяльності, розвитку та творчості;
2. Наявність для таких цілей відповідної сучасної технологічної бази;
3. Наявність інфраструктур, які здатні забезпечити створення національних інформаційних ресурсів;
4. Прискорення автоматизації та роботизації всіх сфер виробництва та управління;
5. Радикальні зміни в самому мікро середовищі з розвитку сфери інформаційної діяльності та послуг.

Тобто, забезпечення всього соціокультурного циклу відповідними каналами комунікації та обслуговуючим персоналом. У результаті інформатизації виникає інформаційне суспільство голов-

ним об'єктом управління в якому стають не матеріальні об'єкти, а символи, ідеї, образи, інтелект та знання[4, с.32-33].

Сьогодення характеризується становленням та розвитком відкритого, цивілізованого суспільства, у ньому з'являються принципово нові форми спілкування та комунікації, засновані на соціальному та особистому партнерстві, конкуренції, на правових та соціальних основах формальної рівності всіх громадян суспільства, на раціональному врегулюванні суспільних відносин.

Сучасне комунікаційне суспільство характеризується постійним збільшенням та глобалізацією комунікацій. Кількість та якість комунікацій безперервно зростають, значна кількість людей залучається до комунікаційного процесу, взаємозв'язок між окремими комунікаціями стає тісним, зростає дія комунікацій, мережа яких досягла глобальних масштабів. Зростання комунікацій відкриває нові можливості, які звільняють людей від певних обмежень, систем соціального контролю та примусу, створюють нові засади особистої репрезентації.

Зміст поняття «комунікація» змінюється одночасно з розвитком та ускладненням технічних засобів передачі повідомлень, глобалізацією і дедалі більшою інформатизацією світового суспільства.

Бурхливий ріст обсягів інформації з середини 20 століття, на думку дослідників, породив інформаційну кризу, в основі якої лежать такі суперечності:

- 1) відбувається зростання обсягів інформації, яка задовольняє різноманітні потреби, але разом з тим циркулює багато непотрібної для користувача інформації;
- 2) накопичений величезний інформаційний потенціал, але у зв'язку з обмеженими фізичними та технічними можливостями скористатись ним неможливо [1, с. 4].

Інформатизація суспільства пов'язана із забезпеченням зацікавлених суб'єктів достовірними, вичерпними знаннями у всіх видах людської діяльності. Тобто інформатизація є більш широким поняттям [1, с. 4-5].

Процеси інформатизації суспільства сьогодні скеровані на створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб кожного, що ґрунтується на формуванні та використанні інформаційних ресурсів. Інформатизація нетотожна комп'ютеризації суспільства, але ці процеси тісно пов'язані між собою.

В межах комп'ютеризації розвивається та втілюється технічна база опрацювання та накопичення інформації. Комп'ютер, на думку науковців, став не лише втіленням найсучасніших комунікаційних технологій, а й додатком людини, який доповнює її можливості та допомагає вирішувати різноманітні питання як зі сфери побуту, так і з галузі науки та мистецтва.

Інтернет перетворився у надзвичайно важливий фактор індивідуального та суспільного розвитку. Можна побачити, що середовище Інтернет є практичним втіленням деяких теоретичних уявлень піонерів екологічної науки. Зокрема П. Тейяр де Шарден зауважив: «...Ноосфера прагне стати замкненою системою, де кожен елемент окремо бачить, відчуває, страждає так само як і всі інші, і одночасно з ними» [2, с. 199]. Ця система чи не найбільше підходить для передбаченої Тейяром де Шарденом синхронізації процесів перцептивної, мотиваційної та емоційної регуляції діяльності у багатьох співдіючих суб'єктів.

Розширюючи можливості взаємодії між культурами сучасні засоби комунікації водночас створюють цілий ряд комунікативно-психологічних проблем та перш за все проблему адаптації до них людини. Змінюється якість інформації, яка передається не лише на рівні понять, що вимагає її внутрішнього осмисленого опрацювання, але і на рівні образів. Зовні інформація стає більш доступною і легкою для сприйняття. Це збільшує швидкість її опрацювання і накопичення. Водночас це веде до небачених раніше можливостей зміни змісту, навіть до повного викривлення при збереженні видимої об'єктивності. Пов'язані ці процеси з тим, що візуально-образна інформація сприймається суб'єктом як більш об'єктивна. Як результат текст як певна система зафіксованих понять, надає людині можливість його аналітично опрацювати.

Сьогодні, на думку Міронова В. В., швидше спостерігаємо процес необхідної адаптації культури до глобального інформаційного простору, який зараз формується. Як наслідок розпочинається руйнування локального характеру культури [3, с. 36–37]. Сучасний комунікаційний простір сам створює способи спілкування, змушуючи культури розмовляти цією мовою. Вона втрачає свою головну особливість, яка є характерною для епохи локальних культур, – стаціонарність, завершеність, наявність відповідних культурних опозицій. Тому якщо говорити про «кризу культури», то, на думку Міронова В. В., потрібно інтерпретувати її перш за все як різку зміну комунікаційного простору, який все більше руйнує кордони між культурами та створює умови для формування нового типу культурної цілісності [3, с. 36].

Формування сучасного інформаційного суспільства, в якому основними об'єктами управління стали ідеї, образи, інтелект та знання відобразилось і на комунікаційних процесах. Мова, як основний засіб спілкування людей, стала алгоритмізованою, відбувається мінімізація змісту понять та їх спрощення. Це звичайно збільшує швидкість опрацювання та накопичення інформації, проте веде теж до зміни змісту або повного його викривлення при збереженні видимої об'єктивності.

Соціальні комунікації сучасного типу утворюють середовище,

яке постійно змінюється, внаслідок чого відбувається руйнування старих і формування нових моделей соціальних комунікацій, що становить суспільну проблему, від вирішення якої залежить трансформація суспільних цінностей і становлення нової системи соціальних комунікацій в умовах глобалізації. Основною функцією соціальних комунікацій є функція інформаційна. Соціальні комунікації як засіб існування та передавання цінностей і норм культури визначає рівень культури суспільства та особливості функціонування суспільної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рейман Л. Д. Информационное общество роль телекоммуникации в его становлении. Вопросы философии. 2001. № 3. С. 3-9.
2. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. М. : Наука, 1987. 240 с.
3. Миронов В. В. Коммуникационное пространство как фактор трансформации современной культуры и философии. Вопросы философии. 2006. № 2. С. 27–43.
4. Ракитов А. И. Философия компьютерной революции. М. : Политиздат, 1991. 286 с.

Козинка В. В.

*магістрантка ННІ педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

Розглядаючи вплив реклами на життєві орієнтири підлітків, варто відзначити, що реклама займає визначальне місце в системі відносин сучасного суспільства. Означене пов'язане з тим, що реклама перетворилася на необхідний елемент повсякденного життя людини, стала органічною частиною середовища її проживання.

Дослідники стверджують, що реклама є могутній засіб впливу на людину, здатна формувати, змінювати світогляд і поведінку людей. Саме тому фахівці різних галузей нині так ретельно вивчають це явище. До цієї проблематики звертались Е. Доценко, О. Феофанов, Л. Федотова, О. Титаренко, П. Власов, В. Зазикін та інші.

Численні тлумачення змісту терміну «реклама» свідчать про його багатозначність та неоднозначність.

Погляд на рекламу як особливий складник соціальної комунікації сформувався у XX ст. і був пов'язаний насамперед із розвитком теорії комунікації (праці Г. Лассуелла, К. Шеннона, У. Уївера, Н. Вінера, Р. Якобсона, А. Соколова, М. Маклюєна,

Г. Почепцова тощо), соціології (Д. Міда, Е. Фромма, Ж. Бодріяра), семіотики (Ю. Лотмана, Ч. Пірса, Ч. Моріса, Р. Барта) [1, с. 41]

Нині рекламу трактують як невід'ємний складник масових комунікацій (процес передачі інформації групі людей одночасно за допомогою спеціальних технічних засобів (телебачення, радіо, кіно, звукозапис тощо) – виду соціальних комунікацій¹.

Загалом, рекламну комунікацію більшість фахівців вважають видом масових комунікацій, оскільки по-перше, її адресовано широким верствам населення, вона має уповільнений зворотний зв'язок – ознаки, що відрізняють масову комунікацію від міжособистісної чи групової. По друге – згідно з тлумачним словником української мови, вид – підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу – роду. Реклама – це інформація про особу чи товар, поширена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформувати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їхній інтерес щодо таких особи чи товару; комунікація – процес передачі інформації чи процес встановлення взаємозв'язку). Логічним є висновок, що рекламна комунікація – це процес встановлення комунікативного зв'язку зі споживачами винятково за допомогою реклами. Але при такому трактуванні поза рекламною комунікацією лишаються напрями маркетингової діяльності, що «чистою» рекламою не вважаються, але виконують її функції. Отже, межі між усіма видами маркетингових комунікацій та видами маркетингової нечіткі, оскільки всі вони виконують рекламні функції і, на наш погляд, можуть вважатися складниками рекламної комунікації [1, с. 41].

Ж. Бодріяр визнавав вплив реклами на людей, припускаючи, що завдяки ефективній промоції речі перетворюються на систему маркування, так званий код стендінга, згідно з яким увага звертається не на утилітарні властивості, а на зовнішні ознаки (ціна, дизайн, марка). Отже, реклама впливає на смаки, уподобання населення, певною мірою формує моду тощо [1, с. 42].

Звертаємося до аналізу поняття «ціннісна орієнтація». Вперше воно стало вживатися в американській соціології, зокрема, Т. Парсонсом. Ціннісна орієнтація – це індивідуальне та групове ранжування цінностей, в якому одним надається велика значущість, ніж іншим, що впливає на вибір цілей діяльності та засобів їх досягнення. Ціннісні орієнтації є найважливішим елементом свідомості особистості, в них переломлюються моральні, естетичні, правові, політичні, екологічні, економічні, світоглядні знання, уявлення і переконання [2, с. 53].

Цінності і ціннісні орієнтації є тими внутрішніми пружинами, тими спонуками, які мотивують поведінку людини, схиляють її діяти певним чином. Цінність з погляду соціальної психології – це

переживання значущості, вартісності, пріоритетності ревної ідеальної сутності (ідеї), яка може безпосередньо втілюватись у тих чи інших об'єктах та явищах [5, с. 225].

Як зазначає І. Кон, у процесі формування моральних понять і моральних почуттів вирішальне значення мають соціальний досвід особистості, її діяльність. За його словами, система цінностей особистості формується в результаті спільного розширення кола дій і відповідальності, розвитку інтелекту, емоцій і волі, що відбуваються в ході практичної діяльності дитини та її спілкування з іншими людьми [3, с. 72].

У підлітковому віці головним новоутворенням, на думку вітчизняних дослідників (серед них Л. Виготський), є почуття дорослості, яке проявляється орієнтацією на дорослі цінності. Така орієнтація, за справедливим значенням І. Кона, відрізняється суперечливим характером. З одного боку, для підлітків виняткову значимість набувають цінності, прийняті в групі однолітків. З іншого боку, в цей період вперше з'являється можливість формування власної несуперечливої ціннісної системи, яка формується з розвитком здатності до критичної переоцінки принципів зовнішньої, «дорослої» моралі. [4, с. 59].

Зауважимо, що одна з найбільш актуальних проблем у вивченні реклами – це ступінь її впливу на поведінку й ціннісні орієнтації підлітків, чий вік передбачає постійну «відкритість» психіки до зовнішнього впливу, високий рівень конформності і пошук самоствердження в середовищі міжособистісних відносин [8].

Підлітковий вік починається приблизно в 11-12 років та може тривати до 14-15, тобто це відповідає середньому шкільному віку – 5-9 класам школи. Однією з основних ознак цього періоду є інтенсивний фізіологічний розвиток дитини. Другим аспектом є психологічні метаморфози: в характері, світосприйнятті, сприйнятті себе, близьких, потребах та особистісних проблемах. особистісні новоутворення, стрімкий розвиток в емоційній та інтелектуальній сферах, що призводить до зміни самосвідомості, розумінні себе та оточуючих [9].

Особистість підлітка, представляючи собою динамічну систему, знаходиться в стані безперервної зміни і розвитку. У процесі такого особистісного становлення поступово все більшого значення набувають його внутрішні рушійні сили, що дозволяють людині все більш самостійно визначати завдання і напрямки свого розвитку. Система ціннісних орієнтацій особистості виступає в якості регулятора і механізму такого розвитку, визначаючи форму реалізації намічених цілей і при втраті ними спонукальної сили в результаті їх досягнення стимулюючи постановку нових значущих цілей [2].

Відзначено, що співвідношення поведінки підлітків та реклами можна розподілити за кількома основними напрямками: реклама як носій інформації про навколишній світ (тут виконується функція поширення знань, в даному випадку без урахування їх якості); реклама як «зразок» міжособистісних відносин (між протилежними статями, різними поколіннями і т.п.), які в переважній більшості випадків копіюються молодими людьми через упевненість у тому, що саме так облаштовуються певні відносини (тут виконується функція «наслідування»); реклама як спосіб світоглядної орієнтації (функція вибору або переваги конкретних ціннісних пріоритетів).

Результати рекламного впливу мають неоднозначний характер, далеко не завжди негативний, що безпосередньо залежить від рівня психічного розвитку підлітка, його інтересів і життєвих цілей. Вони (тобто результати) умовно можуть бути згруповані в залежності від двох характеристик:

- негативний вплив – реклама поширює стереотипи, що призводять до соціально девіантної або небезпечної поведінки;
- позитивний вплив – реклама збагачує інформацією з різних галузей знань, розширює уявлення про звичні речі або відносини [7, с. 150].

Отже, підлітковий вік, будучи сенситивним для формування ціннісних орієнтацій як стійкого утворення особистості, сприяє становленню світогляду і ставлення до навколишньої дійсності. Проте реклама, маніпулюючи молодю особистістю, руйнує прагнення до соціально-значущих позитивних ідеалів та цінностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булах Т. Теоретичне осмислення феномену реклами як засобу соціальних комунікацій. *Вісник Книжкової палати*. 2016. №5. С. 41–44.
2. Голуб А. М. Формування ціннісних орієнтацій молоді в процесі дозвільної діяльності. *Соціально-педагогічна робота*. 2009. № 4. С. 53–57 с.
3. Кон И. С. Психология старшеклассника: Пособие для учителей. М. : Просвещение, 1980. 192 с.
4. Лященко А. В. Соціально-культурний вплив реклами на формування та зміну ціннісних орієнтацій. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія. Соціальні комунікації. Літературознавство. Вип. 10. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2008. С. 71–76.*
5. Основи соціальної психології : навч. посібник / О. А. Донченко, М. М. Слюсаревський, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Хазратова та ін.; за ред. М. М. Слюсаровського. К. : Міленіум, 2008. 495 с.
6. Цукерман Г. А., Майстрів Б. М. Психологія саморозвитку. М. : Интерпакс, 2005. 287 с.
7. Церковний А. Аспекти формування Інтернет-залежності. *Соціальна психологія*. 2004. № 5 (7). С. 149–154.
8. Визначення поняття реклами з точки зору різних підходів до її вивчення. URL: <https://www.kazedu.kz/referat/183625/1>
9. Психологія підлітка. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3155/97/>

СУЧАСНА ОСВІТА: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Кучин С. П.

*доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики мистецької освіти,
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського,
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Освіта – це стратегічний ресурс, котрий забезпечує соціально-економічний, культурний й духовний розвиток суспільства, сприяє поліпшенню добробуту людей, забезпечує дотримання національних інтересів, зміцнення авторитету та формування позитивного іміджу держави, створення та формування умов для самореалізації кожної особистості та громадянина.

Найважливішим пріоритетом для держави у рамках соціально-культурного розвитку є виховання у людини інноваційного підходу до мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням новітніх підходів до розвитку освіти, запитів індивідуума, потреб суспільства та держави. Належна та якісна освіта є необхідною умовою, що забезпечує сталий та демократичний розвиток суспільства, консолідації довкола цієї ідеї усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування оновлених життєвих орієнтирів особистості та громадянина [4].

Серед основних здобутків на шляху реалізації державної освітньої політики є наступні: створення основи нового нормативно-правового поля функціонування освіти; оновлення змісту освіти; імплементація механізму державних стандартів; перехід до варіативної та інклюзивної освіти; впровадження в навчальний процес використання новітньої техніки та технології, нових форм і технологій оцінювання досягнень учнів, студентів; запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та врахування отриманих результатів при вступі до вищих навчальних закладів; удосконалення методики атестації педагогічних і науково-педагогічних кадрів; посилення державної акредитації навчальних закладів; фінансування з різних джерел.

Серед основних втрат на шляху реалізації державної освітньої політики, на нашу думку, є наступні: підміна системної науково-обґрунтованої ідеології ситуативної політизації освіти; незначний вплив на освітній стан наукової та культурної спільноти,

що негативно відображається на культурному та освітньому рівні суспільства, призводить до втрати освітою своєї консолідуючої та культуротворчої місії у вітчизняному суспільстві; скорочення кількості дошкільних навчальних закладів; недостатнє забезпечення рівноцінного доступу громадян до якісної загальної середньої освіти (зокрема в сільській місцевості); виникнення ризиків отримання неякісної освіти; учитель, в переважній більшості випадків, не сприймається суспільством як суб'єкт сучасних цінностей.

На даний момент в Україні існує велика кількість вищих навчальних закладів, які доволі часто стикаються з проблемами набору студентів та мають невирішені проблеми фінансового забезпечення. Така ситуація вимагає швидкого реформування, реорганізації та модернізації системи освіти в Україні у відповідності до демографічної ситуації в країні. Недостатнім залишається рівень оплати праці вчителів та викладачів. Державної підтримки потребують дошкільна та загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, навчання учнів і студентів у сільській місцевості.

Успішний розвиток держави неможливий без ефективного розвитку національної системи освіти. Нині недостатній є стан фінансування освіти та рівень оплати праці освітян. Актуальною проблемою розвитку сучасної освіти виступає загрозлива демографічна ситуація в Україні, яка є визначальним чинником для забезпечення стабільного, ефективного та інноваційного розвитку держави.

На жаль, в сучасній Україні, іноді, освітня та виховна функція викладача звужується, а прагнення студента отримати знання, уміння та навички, замінюється суто матеріальними цілями отримання в процесі навчання стипендії та диплому про здобуття освіти. Лише усвідомлення викладачем своєї освітянської та виховної місії, прагнення студента до отримання знань, в поєднання з виваженням державним регулювання в сфері освіти можуть дати поштовх для становлення в Україні сучасної системи освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Домбровська С. М. *Теоретичні засади державного регулювання в сфері вищої освіти в умовах соціальних трансформацій: дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02. Запоріжжя, 2012. 369 арк.*
2. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Красняков Є. *Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні. Вісник державної служби України. 2010. №3. С. 19–24.*
4. *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.* URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

Староста В. І.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

(ПОЗА)НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Увага науковців під час дослідження підготовки фахівців у вищій школі, як правило, спрямовується на різні аспекти освітнього процесу, а особливо у випадку першокурсників – на перебіг їх адаптації до навчання у закладах вищої освіти. При цьому вільний час студента не завжди попадає в поле зору дослідників. Дане повідомлення представляє деякі результати дослідження як навчальної діяльності (мотиваційний аспект), так і позанавчальної діяльності студентів-першокурсників в умовах класичного університету.

С. Гончаренко (1997) [2, с. 217] визначає мотивацію як «систему мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки». Таким чином, діяльність, з одного боку, зумовлює мотивацію до неї (чи навпаки), з другого, – є її наслідком.

Теорія і практика показує, що навчальна мотивація студентів може розглядатися як складна система чинників-мотивів (цілі, потреби, інтереси, схильності, успіхи тощо), що постійно змінюються та взаємовпливають; спонукають до активного здобування знань, розвитку та формування умінь, навичок, особистісних якостей, позитивного ставлення до майбутньої професії, навколишнього світу.

Емпіричне дослідження проводили на базі державного вищого навчального закладу (ДВНЗ) «Ужгородський національний університет». Для діагностики адаптації студентів першого курсу до навчання проводили анонімне електронне анкетування на початку другого семестру в 2016 р. (200 студентів), 2017 (54 студенти) та 2018 р. (750 студентів) з використанням Google Forms. Пропонована анкета містить комплекс упорядкованих та розроблених авторами питань (В. Староста, О. Попадич, 2018) [3], серед яких питання опитувальника «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфір у модифікації А. Реана (Н. Бордовская, А. Реан, 2000) [1, с. 267-269]. Студентів просили відповісти на питання: «Оцініть, будь ласка, значущість для Вас за п'ятибальною шкалою перерахованих нижче мотивів навчальної/майбутньої професійної діяльності»: грошовий зарібок/стипендія; прагнення просуватися на роботі (кар'єрний ріст); у навчанні перейти на наступний курс, отримати диплом; прагнення уникнути критики з

боку інших; прагнення уникнути неприємностей або покарань з боку інших; потреба в досягненні соціального престижу і поваги з боку інших; задоволення самим процесом і результатом роботи (навчальної, професійної); можливість найбільш повної само-реалізації саме у даній діяльності (навчальній, професійній).

Шкала оцінювання (значущість мотиву): 1 – дуже низький; 2 – низький; 3 – середній; 4 – високий; 5 – дуже високий. Надалі розраховували показники внутрішньої (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Результати анкетування представлено у табл. 1, на рис. 1. Згідно [1], $ВМ > ЗПМ > ЗНМ$ і $ВМ = ЗПМ > ЗНМ$ – оптимальний мотиваційний комплекс; $ЗНМ > ЗПМ > ВМ$ – найгірший мотиваційний комплекс.

Таблиця 1

Мотиваційні комплекси студентів-першокурсників

Переважаючий тип мотивації	2015-2016 н.р.		2016-2017 н.р.		2017-2018 н.р.	
	N, кількість студентів	y %	N, кількість студентів	y %	N, кількість студентів	y %
ВМ	76	38,0	22	40,7	386	51,5
ЗПМ	57	28,5	17	31,5	154	20,5
ВМ=ЗПМ	12	6,0	2	3,7	59	7,9
ВМ=ЗПМ=ЗНМ	18	9,0	1	1,9	38	5,1
ВМ=ЗНМ	20	10,0	4	7,4	42	5,6
ЗПМ=ЗНМ	2	1,0	2	3,7	10	1,3
ЗНМ	15	7,5	6	11,1	61	8,1

Залежно від отриманих значень показників мотивації (ВМ, ЗПМ, ЗНМ) можливі наступні комбінації, коли переважає один із них чи переважають кілька показників з однаковими значеннями, а саме: перевага внутрішньої та зовнішньої позитивної мотивації – ВМ, ЗПМ, ВМ=ЗПМ; посилення зовнішньої негативної мотивації – ВМ=ЗПМ=ЗНМ, ВМ=ЗНМ; ЗПМ=ЗНМ; ЗНМ. Для порівняльного аналізу автори виокремлювали відповідно зазначені два аспекти.

Дослідження показує, що основна частина студентів (понад 70 %) упродовж вказаних навчальних років має оптимальні мотиваційні комплекси, що сприяє успішному перебігу їх адаптації до освітнього процесу в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», тобто переважає внутрішня, зовнішня позитивна мотивація, або їх значення однакові, але більші, ніж зовнішня негативна мотивація. Можемо відмітити також певне зростання частки студентів (y %) із оптимальними мотиваційними комплексами за вказаний період. Водночас спостерігаємо поступове зменшення частки студентів (y %) із мотиваційними комплексами ВМ=ЗПМ=ЗНМ, ВМ=ЗНМ; ЗПМ=ЗНМ; ЗНМ за досліджуваний період.

Для дослідження позанавчальної діяльності студентів-першокурсників їх просили відповісти на питання: «Як проводите свій вільний час після занять чи у вихідні?».

Відповідь за шкалою: 2 – так ; 1 – частково (в окремих випадках); 0 - ні

1. Відпочиваю (природа, розваги, відвідую громадські акції тощо).
2. Допомогаю вдома.
3. Займаюсь наукою.
4. Займаюсь спортом.
5. Займаюсь художньою самодіяльністю/«займаюсь хобі».
6. Навчаюсь, аби підготуватися до нових занять.
7. Поєдную підготовку до нових занять з відпочинком.
8. Працюю, аби покращити свій фінансовий стан.
9. Приймаю участь у громадській, волонтерській діяльності, студентському самоврядуванні тощо.
10. «Сиджу» в Інтернеті.
11. Інше _____.

В п. 11 серед іншого студенти називали різноманітні захоплення, а тому надалі п. 5 модифікували на «займаюсь хобі».

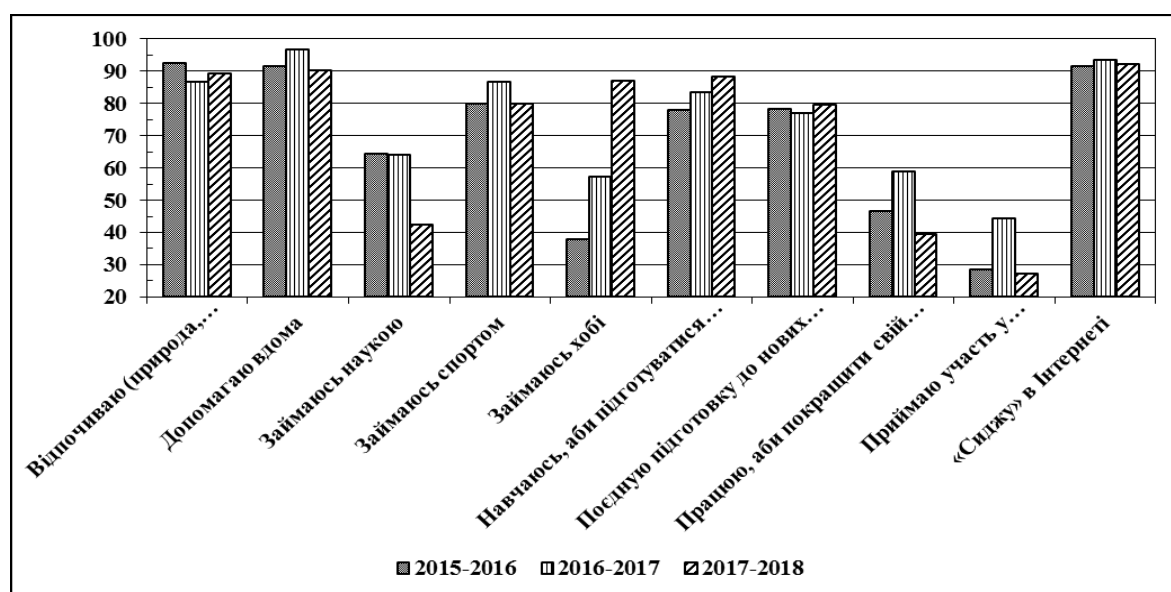

Рис. 1. Позанавчальна діяльність студентів-першокурсників (у %).

Результати анкетування (відповіді «Так» і «Частково» сумували) показують, що упродовж дослідженого періоду студенти першого року навчання активно проводять свій вільний час. Найбільшу перевагу студенти надають відпочинку, розвагам тощо (1); допомозі вдома (2); заняттям спортом (4); підготовці до нових занять (6); поєднанню підготовки до нових занять з відпочинком (7); перебуванню в Інтернеті (10).

Таким чином, більшість студентів (понад 70 %) упродовж вказаних навчальних років мають оптимальні мотиваційні комплекси,

активно проводять вільний час, що сприяє їх самореалізації, особистісному розвитку, адаптації до освітнього процесу у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика. Учебник для вузов. СПб : Питер, 2000. 304 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 374 с.
3. Староста В. І., Попадич О. О. Деякі чинники адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. June. Vol. 6. No. 2. pp. 16–26. URL: <http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/itse/article/view/2456>.

Ларіонов О. І.

*магістрант ННІ педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка*

Дєнєжніков С. С.

*кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОНТЕКСТНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

Проектування підготовки менеджерів освіти на концептуальному рівні здійснюється у формі опису змісту освіти через модель професійного розвитку фахівця, на основі аналітико-синтетичного методу. Модель динамічна, сконструйована таким чином, що реально можливі різні і порівнянні виміри, що характеризують міру наближення фахівця до нормативів і стандартів, заданих суспільством, державою, самим собою, по апробованих методиках виміру діяльності, розвитку особових показників, знань, умінь, навичок.

В якості критеріїв особового росту і соціального ефекту діяльності визначені самоорганізація і саморегуляція організації, відповідно. Аналіз міжпредметних зв'язків в змісті навчання менеджерів освіти дозволяє визначити значущість, послідовність вивчення і обсяг навчальних дисциплін.

Організація пізнавальної діяльності майбутніх менеджерів освіти здійснюється через систему навчально-пізнавальних проблем і завдань, розроблених на основі видів діяльності менеджера освіти, з урахуванням функціональних характеристик його діяльності [1, с. 58].

Контекстний підхід дозволяє здійснювати у вирішенні завдань

пошуку шляхів результативності підготовки не лише структурних особливостей навчання, але і механізму його здійснення. Підхід до навчання як процесу управління дозволяє розглядати управління як механізм, за допомогою якого відбувається навчання організованим діям. Він покладений в основу проектування функціонально-контекстної моделі навчання майбутніх менеджерів освіти. Розвиток має на увазі поетапний рух від діяльності під керівництвом до самоуправляючого навчання, від нього – до самонавчання і саморозвитку [2, с. 57].

Початковою одиницею аналізу навчання як управління виступає навчально-педагогічна ситуація. Системотворній змінній навчально-педагогічної ситуації виступають соціальні взаємодії і відносини. Повноцінний розумовий акт, що лежить в основі засвоєння, вимагає рефлексії як адекватної самооцінки результатів з позицій іншої людини, яка представляє соціально апробований досвід. Оптимальні можливості для цього надає контекстне навчання, психологічний сенс якого полягає у формуванні механізму рефлексії оцінки здійснюваного людиною продуктивного розумового процесу.

Функціонально-контекстна модель навчання, заснована на взаємодії рефлексії суб'єктів діяльності в процесі контекстного навчання забезпечує переосмислення власного досвіду тих, хто навчаються і максимально повне використання їх можливостей, створює умови для самоорганізації як показника особистої і професійної зрілості, умінь самоврядування.

Функціонально-контекстна модель навчання управлінсько-педагогічної діяльності – це комплексний інтеграційний процес управління розвитком суб'єктів діяльності через вирішення навчально-пізнавальних проблем і завдань, здійснюваний за допомогою вибору і послідовної реалізації процедур і операцій; що припускає розвиток умінь і здібностей особи до творчої діяльності, за умови організації взаємодії учасників по ходу вирішення проблем.

Процес саморегуляції навчальної діяльності виступає як здатність до самоврядування своєю діяльністю, яка розвивається в процесі взаємодії з викладачем і групою. У основі цих функцій лежить процес рефлексії. Функціонально-контекстна модель навчання як самоврядування розвитком розкриває процес, в якому той, хто навчається є суб'єктом діяльності. Змістовна сторона представлена наявністю моделі фахівця, системою норм, критеріїв, цінностей, закладених в ній, змістом програми діяльності; процесуальна сторона – системою взаємодії учасників процесу навчання і функціями, що послідовно використовуються для досягнення мети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заєць О. *Управлінські кадри освіти: проблема підготовки. Вища освіта України.* 2017. № 4. С. 56–62.
2. Чернишова Є. *Інформатизація суспільства як чинник змін підвищення кваліфікації працівників регіональних органів управління освітою. Післядипломна освіта в Україні.* 2007. № 2. С. 56–60.

Юрченко С.В.

*магістрант ННІ педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

Денєжніков С.С.

*кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТЬОГО МЕНЕДЖЕРА У ЗВО

Соціально-економічні перетворення в нашій державі ставлять перед системою освіти абсолютно нові орієнтири. Існуюча необхідність в управлінських кадрах визначає підвищення вимог до їх професійної підготовки і компетентності. В ході своєї професійної діяльності менеджерів доводиться організовувати не лише діяльність колективу, але і свою, проявляючи професійні уміння самоорганізації.

У дисциплінах, що викладаються у ЗВО, традиційно основна увага приділяється формуванню організаційних якостей, таких як самостійність, ініціативність. На наш погляд, подібний підхід в освітньому процесі можна охарактеризувати як обмежений. Нині такі якості стали недостатніми для виконання управлінських функцій.

Пріоритетним стає формування таких особових якостей і умінь, як цілеспрямованість, активність, мотивація, планування діяльності, ухвалення рішень, оцінка результатів, почуття обов'язку.

Проте аналіз практики показує, що менеджер початківець зазнає труднощів у сфері самоорганізації. Таким чином, назріває необхідність розробки нової моделі підготовки менеджерів, яка забезпечує процеси саморегуляції, самоосвіти, саморозвитку [1, с. 75].

Уміння самоорганізації є однією з найважливіших характеристик в професійній діяльності менеджера освіти. Вони розглядаються в науці як діяльність і здатність особи, пов'язані з умінням організувати себе.

Суть професійних умінь самоорганізації розглядається як комплекс професійно-особових дій, заснованих на управлінських знаннях, специфіці організаційної діяльності і такі, що проявляється через саморегуляцію, що дозволяє ефективно здійснювати професійну діяльність. Слід виділити комплекси умінь самоорганізації (проектувальні, виконавські, контрольно-оцінні). Критерії сформованості професійних умінь самоорганізації майбутнього менеджера можна виділи таким чином: когнітивний, операційний, діагностичний.

Модель процесу формування професійних умінь самоорганізації у майбутніх менеджерів у ЗВО побудована на основі дослідження організаційної діяльності менеджера, є структурно-процесуальною, її блоки відповідають основним компонентам педагогічного процесу. Цільовий блок орієнтований на формування проектувальних, виконавських, контрольно-оцінних умінь. У змістовний блок включені знання і способи діяльності, пов'язані з уміннями самоорганізації менеджера на основі збагачення програмного змісту навчальних дисциплін спецкурсами. Процесуальний блок представлений етапами формування умінь самоорганізації, послідовно взаємозв'язаними між собою: (мотиваційно-цільовий, інформаційно-пізнавальний, процесуально-технологічний, оцінний для рефлексії).

Комплекс організаційно-педагогічних умов, сприяючих формуванню професійних умінь самоорганізації у майбутніх менеджерів, включає:

- виявлення вимог до професійної підготовки майбутніх менеджерів;
- розробку авторських курсів, ділових ігор, практикумів і тренінгів, спрямованих на формування професійних умінь самоорганізації майбутніх менеджерів;
- поетапне формування комплексу професійних умінь самоорганізації майбутніх менеджерів;
- визначення критеріїв оцінки (когнітивний, операційний, діагностичний) рівнів сформованості професійних умінь самоорганізації [2, с. 100].

Комплекс професійних умінь самоорганізації менеджера освіти включає проектувальні уміння (уміння планувати свою діяльність, орієнтуватися в часі, прогнозувати наслідки своїх рішень, формувати стратегії свого розвитку і самовдосконалення); виконавські (самостійно приймати рішення, брати на себе відповідальність, конструктивно вести ділове спілкування); контрольно-оцінні (адекватно оцінювати результати своєї діяльності, контролювати свою діяльність).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завражна О. М. Самоорганізація як основний критерій формування професійних знань майбутнього вчителя / О. М. Завражна // Матеріали наукової конференції : за підсумками науково-дослідної і науково-методичної роботи кафедр Сумського державного педагогічного університету у 2012 р. / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: Н. І. Кириленко, О. В. Багацька, В. С. Бугрій та ін.]. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. С. 100–101.
2. Чепелєва Н. В., Рудницька С. Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроектування. Педагогіка і психологія. 2018. № 1. С. 71–77.

Вербицька В. С.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРІОРИТЕТИ, ПЕРЕВАГИ, ПЕРСПЕКТИВИ

На сучасному етапі Україна знаходиться на шляху інтенсивного розвитку і потребує значної кількості фахівців у сфері ІТ, програмування та інженерії, які стануть гарантією успішного розвитку держави. Саме тому виникає потреба якісного навчання теперішніх учнів технічним дисциплінам. Відповідно, освіта повинна відповідати головним тенденціям сучасного суспільства.

Закон України «Про освіту», на 2015-2016 навчальний рік, передбачав «здійснення державної політики у цій сфері з урахуванням основних напрямків та індикаторів розвитку освіти світового співтовариства та країн Європейського Союзу, основу якої складає наукова орієнтованість. Одним з ефективних інструментів розвитку науково-орієнтованої освіти в Україні від дошкільника до компетентного випускника, як свідчить передовий педагогічний світовий досвід, є STEM-освіта» [3, с. 1].

«STEM-освіта» – це низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш технічно складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять.

STEM (S - science, T – technology, E-engineering, M-mathematics). Акронім STEM вживається для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничонауковий

компонент, а до нього додається застосування широкого спектру інноваційних технологій, які використовуються навіть у вивченні творчих, мистецьких дисциплін» [1].

STEM-освіта відрізняється від вітчизняного освітнього процесу тим, що дисципліни вивчаються синтезовано, а не окремо, як ми звикли. Діти знайомляться з інноваціями, отримуючи інформацію, але надважливим є формування їхнього вміння застосовувати свої знання на практиці.

Відділ STEM-освіти ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» визначив пріоритетні напрями розвитку STEM-освіти на всеукраїнському рівні у 2019/2020 навчальному році, а саме:

- 1) розробка нормативно-правових, науково-методичних засад впровадження STEM-освіти;
- 2) сприяння розвитку STEM-освіти: аналіз результативності процесу і динаміки розвитку, шляхи підвищення ефективності упровадження інновацій, виявлення проблем та прогнозування подальших тенденцій розвитку напрямів STEM-освіти;
- 3) організація та проведення освітніх заходів, спрямованих на популяризацію STEM-навчання, профорієнтаційну роботу серед молоді;
- 4) поширення досвіду та здобутків у галузі STEM-освіти шляхом публікацій, презентацій під час освітніх заходів різного рівня: міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, тренінгів, круглих столів, конкурсів тощо;
- 5) ініціювання, фандрайзинг та координація інноваційних освітніх проектів;
- 6) підвищення рівня фахової майстерності науково-педагогічних працівників і представлення педагогічного досвіду роботи, зокрема, у рамках STEM-школи [2, с. 2].

Проаналізувавши матеріали Інтернет-мережі, ми можемо зробити такі висновки, що головними перевагами і перспективами запровадження STEM-освіти є:

- 1) інтегроване навчання (міждисциплінарний підхід, об'єднання в одне ціле природничі науки, технології, математику та інженерію);
- 2) застосування отриманих знань у реальному житті (це допомагає запам'ятовувати, а головне розуміти, складні формули та терміни);
- 3) розвиток критичного мислення (учні мають навчитися, на основі отриманого досвіду, аналогій та узагальнень, самостійно орієнтуватися та вирішувати проблеми);
- 4) впевненість у власних можливостях (діти створюють цікаві, а головне, працюючі проекти, які підвищують самооцінку);

- 5) робота в команді (працюючи разом, школярі висловлюють свої ідеї, відстоюють командну думку та разом підсумовують сказане);
- 6) підвищення інтересу до технічних дисциплін (показ переваг технічних та природничих спеціальностей як одне з ключових завдань STEM-освіти);
- 7) інноваційність (вивчення і застосування на практиці технології та науки, що дає можливість для створення нових інноваційних проектів);
- 8) прямий шлях від навчання до кар'єри (зростанні попиту на фахівців таких спеціальностей, як робототехніки, інженери-хіміки, тощо);
- 9) підготовка до стрімкого технічного розвитку.

Отже, впровадження STEM-освіти допомагає активізувати пізнавальну, пошукову, науково-дослідницьку діяльність, виховує почуття патріотизму, а головне розширює знання і практичні навички учнів, що в подальшій перспективі зробить нашу країну конкурентоспроможною не тільки на ринку праці, а й у економіці на макрорівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *STEM-освіта // Інститут модернізації змісту освіти : веб-сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення 15.11.2019).*
2. *Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році: Лист ІМЗО № 22.1/10-2876 від 22.08.19. URL: <https://drive.google.com/file/d/1jF4z8ADQGX59abukBq8N5JRI8Vd4AmvI/view> (дата звернення 15.11.2019).*
3. *Про впровадження STEM-освіти: Лист ІМЗО від 31.08.2015 №2.1/10-14. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKd2tFMXVtZU96NzA/view> (дата звернення 15.11.2019).*

Ященко В. В.

*магістрантка ННІ педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Перед сучасною школою поряд із вимогами дати школяреві глибокі й міцні знання, стоїть завдання розвинути творчі здібності кожного учня, сформувати в нього такі вміння та навички, за допомогою яких він зможе самостійно опанувати нові знання. У зв'язку із цим у педагогічній практиці стало широко застосовуватися проблемне навчання. Засноване на конструюванні творчих навчальних завдань, що стимулюють пізнавальний

процес і підвищують загальну активність учнів, проблемне навчання формує пізнавальну активність учнів, сприяє виробленню психологічної установки на подолання пізнавальних труднощів, розвитку творчих здібностей.

Одне з важливих завдань сучасного суспільства – пошук умов для виховання творчої, активної і самостійної особистості, що значною мірою сприяє розвитку країни, складає її необхідний інтелектуальний потенціал. Незаперечним є твердження, що кожна людина може стати творчим працівником в певній галузі суспільства: виробництва, науки, техніки, мистецтва.

У молодшому шкільному віці інтенсивно розвивається інтелектуальна, морально-вольова, дієво-практична діяльність дитини, що створює реальні умови для формування і стимулювання пізнавальної активності саме в цьому віці. І тому школа, яка в усі часи розвитку людства виконувала завдання щодо підготовки молодшого покоління в світлі тих вимог, які ставить перед нею час, повинна сьогодні звертати велику увагу на стимулювання діяльності школярів, на оновлення форм навчально-виховного процесу, які сприяють розвитку пізнавальної активності [4, с. 65].

Розглядаючи питання сучасної школи, змінюючи форми і методи роботи для того, щоб розвивати активну, неповторну особистість, учителі звертаються до різних методичних прийомів навчання. Але як використати їх на практиці, як побудувати навчальний процес, щоб захопити дітей, викликати бажання оволодіти навчальним матеріалом, краще його засвоїти? – це проблема, що хвилює зараз кожного педагога.

При організації процесу засвоєння знань необхідно перш за все створити умови, які викликали б пізнавальну активність учня. Тільки за цієї умови процес учіння буде проходити у відповідності з основною закономірністю засвоєння, як задоволення пізнавальної потреби, що постійно виникає в учня.

Одним із типів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення психології і мислення людини з психологією розвитку творчого мислення учнів є проблемне навчання. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань, розв'язання проблем і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах і підручниках, у проблемному викладі знань учням [5, с. 520].

Відомо, що для розвитку у людини тих чи інших навичок і якостей необхідне послідовне систематичне подолання труднощів, без яких не можна досягти високих результатів. Саме таке подолання інтелектуальних труднощів і вирішення ускладнених навчальних завдань стимулює дитину до високого рівня розвитку мислення, творчих можливостей.

Таке «штучне» створення труднощів для школярів, а також умови для їх подолання, тобто постійне інтелектуальне «тренування» здійснюється в процесі проблемного навчання. Під проблемним навчанням розуміють такий спосіб навчання, коли учитель створює проблемну ситуацію, формулює проблему і поступову веде учнів до самостійного усвідомлення їх суті, надаючи необхідну допомогу школярам в їх вирішенні і керуючи процесом систематизації і закріпленні отриманих таким чином знань.

Мета активізації учнів за допомогою проблемного навчання полягає в тому, щоб підняти рівень розумової діяльності учня, навчати його не окремим операціям у випадковому, стихійному порядку, а в системі розумових дій, яка характерна для вирішення нестереотипних завдань, що вимагають застосування творчої розумової діяльності. Поступове оволодіння учнями системою творчих розумових дій призведе до зміни якості розумової діяльності учня, виробить особливий тип мислення, який зазвичай називають науковим, критичним, діалектичним [3, с.70].

Значно кращі успіхи у навчанні досягаються там, де процес навчання будується на основі проблемно-пошукової діяльності молодших школярів. Серцевиною проблемного уроку є взаємодія вчителя і учня, коли між ними розвиваються тісні взаємостосунки під час вирішення проблеми. Важливе не тільки вміння вчителя створювати проблемну ситуацію, а й здатність організувати обговорення і розв'язання її учнями. Підготовленість учня до проблемного навчання визначається насамперед його вмінням побачити запропоновану вчителем проблему, сформулювати її, знайти шляхи вирішення й вирішити ефективними прийомами [3, с.73].

Проблемне навчання спрямоване на формування здібностей до творчої діяльності й потреби в ній. Система проблем повинна охоплювати всі основні їх типи, властиві кожній області знання, важливі для загальної освіти методи пізнання; характеристики творчої діяльності повинні відрізнятися поступово зростаючою складністю.

Проблемне навчання впливає на хід усього навчального процесу, але не можна все навчання зробити проблемним, так як, по-перше, цілі проблемного навчання не вимагають використання всього навчального матеріалу. По-друге, у змісті освіти є багато складних питань, недоступних для самостійного проблемного засвоєння учнями. Нарешті, є багато матеріалу, який необхідно просто запам'ятати. Ось чому в кожному конкретному випадку треба вирішувати питання про доцільність використання проблемного навчання.

У початкових класах використання проблемно-пошукових методів на уроках дає можливість забезпечити активне ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої

самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Суть технології проблемного навчання полягає у створенні на уроці проблемних ситуацій, сприйняття, усвідомленні та розв'язанні їх у процесі спільної діяльності вчителя й учнів, під час якої вони самі «відкривають» нові істини [1, с. 105].

Початкова школа є базовою для проблемного навчання. На думку О. В. Величко та С. М. Шабанець, введення в початкову школу регулярних розвивальних занять, включення дітей у постійну пошукову діяльність істотно покращує початкову освіту. Такий систематичний підхід створює умови для розвитку в дітей пізнавальних інтересів, формує прагнення дитини до роздумів і пошуку, викликає почуття впевненості у своїх силах, у можливостях свого інтелекту. Під час занять із використанням проблемного навчання, відбувається становлення в дітей розвинених форм самосвідомості й самоконтролю, зникає боязнь хибних кроків, знижується тривожність і необґрунтоване занепокоєння [2, с. 194].

У центрі уваги педагогічної громадськості перебуває проблема виховання в учнів пізнавальної активності і самостійності учня. Основою розвитку творчої особистості, формування глибокого пізнавального інтересу є ситуації активного пошуку, здогадок, роздумів, суперечності суджень, тобто ситуації що створюються за допомогою проблемного навчання. Важливо і те, що проблемне навчання, змушує учнів стикатися з суперечностями, розбиратися в них, шукати рішення, є одним із засобів формування критичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бівол О. С. *Проблемно-пошукові методи навчання на уроках у початкових класах як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів. Таврійський вісник освіти. 2012. № 3 (39). С. 103–107.*
2. Величко О. В., Шабанець С. М. *Проблемне навчання як засіб підвищення пізнавальної активності молодших школярів. Таврійський вісник освіти. 2014. № 1 (45). С. 189–195.*
3. Максимова В. Н. *Пізнавальна діяльність школярів. Проблемний підхід до навчання в школі. Л., 1973. 73 с.*
4. Скриль М. Н. *Проблемное обучение как средство развития учащихся. Інноваційні технології в освіті. Х. : Знання, 2001. С. 64–65.*
5. Фіцула М. М. *Педагогіка : посібник. К. : Академія, 2002. 527 с.*

Нагорна Ю. В.

*магістрантка природничо-географічного факультету,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА

Інноваційна активність в розробці нових підходів в освіті у сучасних умовах пов'язана з концептуальною розробкою як змістовного, так і організаційно-структурного напрямків перетворення вищої освіти (Є. Бондаревська, В. Загвязинський, В. Сластенін й ін.), в тому числі і з розробкою компетентнісного підходу до освіти.

Питання про формування особистості стає все більш актуальним для сучасних закладів вищої освіти. Поняття «особистість» передбачає реалізовані можливості розуму, не як індивідуальної власності, а як прояви його в загальнолюдському масштабі. Актуальними стають і проблеми пошуків інноваційних підходів, що обумовлено потребою розробки психолого-педагогічних моделей формування культури особистості.

Так, компетентнісна модель освіти розроблялася такими вченими, як А. Белкін, Є. Зеєр, І. Зимова, Д. Іванов, В. Серіков, А. Хуторський й ін. В основному її застосування пов'язане з практикою професійної освіти. Вказана модель здійснює спробу внести особистісний сенс в освітній процес і протистоїть підходу, який має на увазі «поширену практику трансляції готового знання, тобто інформації, відомостей...» [5].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що компетентнісна модель освіти – це досягнення якісного результату освіти. Як результат розглядається не сума засвоєних знань, а здатність особистості діяти в різних проблемних ситуаціях.

Величезний внесок у вивчення проблеми становлення загальної культури особистості вніс Л. Виготський. На його думку, в процесі свого розвитку, особистість засвоює не тільки зміст культурного досвіду, але й прийоми і форми культурної поведінки, культурні способи мислення [2].

Філософський словник надає наступне визначення культури – «культура (лат. cultura – обробіток, оброблення) – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних людством у процесі суспільно-історичної практики і характеризують історично досягнутий ступінь в розвитку суспільства» [6].

Інші дослідники відзначають, що метою культури є людина (Ф. Шиллер); до культури відноситься те, що може бути привнесено в природу людиною (А. Дістервег); культура – спосіб

людської (в тому числі і педагогічної) діяльності (Е. Маркарян); характеристика творчої, діяльності людини (Л. Коган); сутність культури являється в процесі саморозвитку людини, розгортання і реалізації його творчого потенціалу (Н. Злобін, В. Межуєв). В той час, як В. Біблер, Л. Коган, Е. Соколов та ін. розглядають культуру як зміну самої людини, її становлення як творчої особистості.

Ключовою ідеєю концепції О. Газмана є культуровідповідність виховання. На його думку, культура – це досягнення особистістю гармонії, що дає їй соціальну стійкість і продуктивне залучення до суспільного життя і трудової діяльності, а також особистісний психологічний комфорт [3].

Аспект, який би розглядав культуру як специфічний спосіб людської діяльності, розроблявся такими вченими, як В. Давидович, Ю. Жданов, М. Каган та ін. Зазначені дослідники визначили діяльність як форму активного ставлення до навколишнього світу, зміст її складає доцільна зміна і перетворення світу. На думку В. Давидовича і Ю. Жданова, саме діяльність виступає ядром теорії культури, її важливою одиницею аналізу. Достатньо простежити еволюцію людської діяльності, щоб переконатися в паралельному розвитку культури. Освоєння особистістю культури передбачає освоєння її способів практичної діяльності [1].

Для ефективного функціонування в складному сучасному світі важливо не тільки адаптуватися до середовища і засвоїти соціальні ролі і правила, але й необхідно перетворювати себе і навколишній світ за допомогою науки. Справжня культура покликана розвивати особистість, робити її досконалою.

Культура особистості складається із знань, умінь, ціннісних орієнтирів, потреб і проявляється в характері її спілкування і творчої діяльності. Культура особистості – це гармонія культури знання, творчої дії, почуттів і спілкування.

До базової культури як гармонійного поєднання знань-переконань, почуттів-емоцій і дій-звичок поведінки відносять культуру життєвого самовизначення, культуру сімейних відносин, культуру праці й екології, інтелектуальну, фізичну, демократично-правову та духовно-моральну культуру [3].

Сучасний фахівець – це широкоосвічена людина, що має фундаментальну підготовку. Взаємозв'язок моральності, моралі і культури виражається в його професійній етиці [4].

Компетентнісний підхід до розвитку культури особистості фахівця акцентує увагу на формуванні у студентів компетенцій, які забезпечать їм можливість успішної соціалізації. Змістовна характеристика розвитку культури особистості дозволяє зробити висновок, що особистість повинна володіти якостями, які сприяють виконанню в майбутньому різноманітних видів соціально-професійної діяльності. Саме ці характеристики обумовлюють формування компетентної особистості в сучасному світі. [7]

Таким чином, можна зробити висновок, що основними принципами компетентнісного підходу в розвитку культури особистості майбутнього фахівця можна вважати наступні: принцип підпорядкування знання вмінню і практичній потребі; взаємозв'язок і взаємовплив загальної і професійної культури; орієнтація на безперервність освіти та самоосвіти протягом усього життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балынин И. В. Политическая культура молодого поколения россиян: итоги опроса 2014 года. *Theoretical & Applied Science*. 2015. № 3 (23). С. 25–32.
2. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования. Мышление и речь. Проблемы психологического развития ребенка. М. : Издательство «Академия педагогических наук РСФСР», 1956. 520 с.
3. Газман О. С. Педагогика свободы: путь в гуманистическую цивилизацию XXI века. Новые ценности образования. Вып. 6. М., 1996. С. 10–37.
4. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М. : Высш. шк., 1990. 119 с.
5. Михайлова А. Г. Формирование гуманистических ценностей, духовно-нравственного и творческого компонентов будущего выпускника технического университета. *Вестник высшей школы «Alma Mater»*. Москва, 2014. № 11. С. 84–88.
6. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 58–64.
7. Философский словарь / Сост. М. М. Розенталь. М. : Просвещение, 1972. 542 с.

Драган С. О.

студентка ННІ історії та філософії,
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА МАЙБУТНЄ ВИПУСКНИКІВ: РОЗДУМИ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ

Вступаючи в доросле життя, молода людина починає стикатися з певними труднощами, з тим, чого не навчила у повному розумінні наша класична школа. Все частіше актуальними стають питання: як сплатувати комунальні послуги, обрати свій життєвий шлях, продумувати власні кроки наперед (майже не маючи розуміння, що буде через п'ять, десять років). У роки шкільного життя, як мінімум, розумів, що попереду ще декілька класів навчання, як максимум, – що, вступивши до ВНЗу, потім почнеш працювати, «правильно» заробляти кошти, спілкуватися з людьми, вести переговори... Проте, реальність виявляється суворішою і складнішою. Всьому цьому доводиться вчитися самому, на власному досвіді засвоювати «що добре, а що погано».

Мій невеликий відступ від теми має місце бути. Я, як студентка, перебуваю на черговій сходинці свого життя, прекрасно розуміючи, що таких сходинок ще буде дуже багато.

Власний досвід засвідчує, що сучасний роботодавець вимагає «надприродних» зусиль від свого працівника: це й нові ідеї щодо продукції; креативні рішення в рекламі (аби вона була простою, але приваблювала до себе потенційного покупця); здатність швидко відреагувати у якійсь нестандартній ситуації, банально «викрутитися» у момент непорозуміння тощо.

На сьогодні усе менше стає звичайних робітників, що працюють за давно установленною схемою, стоячи за станками.

І знаєте, мені чомусь більше імponує приклад роботи у корпорації Google, де є вільний розпорядок робочого дня, майданчики для відпочинку та багато інших, таких необхідних речей для формування творчого настрою у працівників.

Проте, в чому проблема?

Перш за все – це не любов до власної роботи. Більше 70% людей не задоволені своєю кар'єрою. Ми проводимо на роботі одну третину (або більше) всього нашого часу. Так склалося, що саме наш рід занять визначає, хто ми і що ми. Тому, якщо робота не приносить нам задоволення, неодмінно страждають інші сфери нашого життя [1].

Чому саме так? Ще починаючи зі школи дорослі диктують нам, ще не зовсім обізнаним учням, «що гарно, а що погано», яка професія знаходиться на піку популярності, а на яку зовсім не слід звертати уваги. В цьому випадку чомусь не виникає питання «а чи подобається?». Наразі майже всі женуться до визнання, за високими зарплатами, а натомість страждають від стресів, професійного вигорання, непорозумінь з боку керівництва та співробітників.

По-друге, наша школа. Нас навчають бути системними, а не бути всебічно обізнаними (а чи може бути одне без іншого?). Школа майже не розвиває в підростаючому поколінні творчість.

В чому це виявляється у подальшому? Суворе та педантичне виконання норм та вимог праці, заучування і страх «відхилитися» від правил, стандартів, неможливість додати щось своє у виконувану роботу гублять бажання працювати і позбавляють дитину радості творчості. Творчість (в роботі) – це привнесення в роботу трохи своєї уяви (своєї фантазії), щоб робота вийшла цікавішою і красивішою [2]. Проте, надзвичайно рідко, коли творчий підхід до якихось із завдань чи занять насправді заохочується, бо існує певна система оцінювання, від якої мало хто з вчителів відходить.

Взагалі, жага до творчості народжується в дитині ще в дитсадку. Завдання такого дитячого закладу навчити творчо мислити, проявляти свої вміння та реалізовувати власні ідеї. Дітей навчають не лише тому, як правильно тримати пензлик чи

олівець, вони знайомляться з мистецтвом, з культурою різних епох; починають «відчувати» кольори. Саме тут розвивається дитяча фантазія, оскільки є час та бажання мріяти.

Проте школа – це зовсім інше. У її стінах існують певні правила, дисципліна. Учні мають відтворювати інформацію, отриману під час уроку. А програма інтенсивна. Багато термінів, дат, правил, які потрібно знати і запам'ятовувати щодня [3]. Велика кількість уроків, та майже відсутній час для відпочинку, занять улюбленими справами. Діти важко навчаються, сподіваючись на власне гідне майбутнє.

Питання школи та освіти піднімалися завжди. До прикладу: французький письменник Франсуа Рабле, що жив у період Середньовіччя, у своєму романі «Гаргантюа і Пантагрюель» (який гостро критикував схоластичне виховання дітей і молоді), прагнув показати, яким має бути гуманістичне виховання. На відміну від зубрячки, що панувала в тогочасних школах, він пропонував будувати навчання на зацікавленості дитини навколишнім середовищем.

Вивчення дітьми природи, на його думку, під час прогулянок, бесіди про предмети, що їх оточують, відвідування майстерень та ознайомлення з трудовою діяльністю людей, – усе це поглиблює знання дитини, розвиває її мислення та активність. За такої системи навчання зникає потреба у зубрінні й тяжких покараннях [4].

Хочеться навести приклад з японської освіти, що діє в наш час: незважаючи на те, що японці, починаючи з початкової школи наполегливо навчаються (майже не знаючи, що таке «відпочинок»), в їх практиці існує чудовий предмет «милування природою». *Мета цього заняття*: навчити школярів цінувати естетичну складову зовнішнього середовища, яку за достатком комп'ютерів та іншої техніки діти просто розучилися помічати [5]. Організація цього предмету дуже нагадує лекції Аристотеля в його Лікеї.

Та, нарешті, усім відома модель «Філософія для дітей» М. Ліпмана, головна ідея якої долучення дітей до філософії, розвиток їх творчих здібностей. Розробники такої програми освіти виходять з того, що запитувальний характер філософії, допущення в ній різноманітних відповідей, наявність когнітивних, етичних та естетичних інструментів, що дозволяють в її рамках обговорювати широкий спектр хвилюючих дітей питань, роблять її унікальною дисципліною для розвитку мислячої здатності та рефлексивно-критичного вибору світоглядної позиції. Практика програми «Філософія для дітей», вважають вони, свідчить про те, що філософія може і повинна стати парадигмою шкільного навчання [6].

Наша школа нарешті має відходити від загальноприйнятої та такої звичної системи оцінювання та викладання. Діти повинні бути зацікавленими у навчанні, вони мають розуміти, що на кожні їх питання є та буде відповідь. Проте, школярі також мають робити свій внесок у процес навчання – розвивати творче, філософське

мислення. У новітніх школах хочеться бачити інтерактивні дошки, викладання багатьох дисциплін (тої самої літератури, біології, математики та т.д.) в ігровій формі, вкраплення екскурсій, розвиваючих заходів. Шкільні роки повинні проходити легко, без емоційних стресів, аби у майбутньому, вже у дорослому житті, діти згадували цей час з посмішкою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Павлушенко Т. Я 15 лет изучала, почему люди не любят свою работу. И все поняла. inc.com. 2018. URL: <https://biz.liga.net/hr/all/article/ya-15-let-izuchala-pochemu-lyudi-ne-lyubyat-svoyu-rabotu-i-vse-ponyala>
2. Творчество в работе. Умение полюбить работу. URL: <http://studopedia.org/index.php?vol=1&post=26652>.
3. Михайленко Н. Влияние школы на здоровье и характер ребенка URL: https://zn.ua/family/vliyanie-shkoly-na-zdorove-i-harakter-rebenka-252992_.html
4. Освіта у середньовічній Європі, в епоху Відродження та Реформації. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14566/>.
5. 6 уроков из разных стран, которые не захочет пропустить ни один школьник URL: <https://www.adme.ru/svoboda-kultura/6-urokov-iz-raznyh-stran-kotorye-ne-zahochet-propustit-ni-odin-shkolnik-1236465/>
6. ФИЛОСОФИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ. URL: <https://iphlib.ru/library/collection/newphilenc/document/HASH012ba3daf986377d05e1772b>.

Туйчиева Мунирахон

г. Термез, Республика Узбекистан

ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Начиная с первых шагов независимости Республики Узбекистан, огромное значение придается проблеме обеспечения конституционного права граждан республики на общее среднее и высшее образование, поступательному развитию и появлению новых образовательных структур, а также охвата широких слоев населения общими формами воспитания и образования.

Все граждане Республики Узбекистан, согласно Конституции страны и Закона «Об образовании», принятого в июле 1992 года, вне зависимости от пола, национальности, вероисповедания, социального происхождения и т.д., имеют равные права в получении образования всех академических ступеней.

Следует отметить, что несмотря на трудности переломного периода 1990-х годов, правительствам республики удалось не только сохранить систему подготовки кадров в сфере образования, но и внести особенности и традиции народа Узбекистана, обеспечивая высокую степень доступа граждан к любым уровням образовательной среды независимо от места проживания, национальности и материального обеспечения [2, 22].

Уровень образованности населения Республики Узбекистан достаточно высок. Более 99% населения страны имеют элементарный уровень образованности. Статистика утверждает, что на 1000 работающих граждан страны, 948 имеют образование, из которых: высшее – 142, средне-специальное и профессионально-техническое – 199, среднее общеобразовательное – 480, базовое среднее – 127. В 2010 году в высших учебных заведениях, средне-специальных, профессионально-технических и общеобразовательных учреждениях страны обучалось 27,1% население, что соответствует уровню образования в развитых странах мира [3, 17].

В стране функционирует современная система подготовки кадров высшей квалификации по системе бакалавра (4 года) и магистратуры (2 года). В республике с каждым годом совершенствуется система отбора абитуриентов для поступления в высшие учебные заведения за счет рейтингового контроля и системы тестирования. С целью повышения качества образования введен модульный принцип, основанный на постоянной проверке (мониторинге) знаний, позволяющий осуществлять качественный контроль за усвоением студентами учебных программ и курирования самостоятельной работы. В данный момент в системе высшего образования страны работают более 9 тысяч докторов и кандидатов наук – что составляет примечательно 53,6% общего числа профессорско-преподавательского состава.

Начиная с 2007 года правительство республики активно приступило к реализации и внедрению Национальной программы для подготовки кадров, которая представляет собой долгосрочную стратегию развития системы образования в стране. Целью данных реформ является создание открытой, эффективной и развивающейся системы непрерывного образования, которая способна обеспечить интеллектуальное, физическое и духовное развитие общества, усилить гражданское самосознание и общенациональное единство, поступательное и устойчивое развитие экономики, а также улучшения уровня жизни в Республике Узбекистан.

Реформы в системе образования направлены на обеспечение демократического, гуманистического, светского характера обучения и воспитания, преемственности и непрерывности всех уровней системы образования [1].

Самым важным принципом, который введен в Национальную программу по подготовке кадров, является принцип непрерывности образования. Данный принцип базируется на положении о том, что система образования начинается в дошкольных учебных заведениях, после продолжается в девятилетней школе, а затем в трехлетней. На следующем этапе, человек имеет возможность продолжить обучение в профессионально-техническом учрежде-

нии или же получить вузовское образование по системе бакалавриата и магистратуры. Образование после ВУЗа предполагает возможность поступления в аспирантуру и докторантуру. Следует отметить, что по окончании 12-летнего обучения в средних общеобразовательных учебных заведениях, человек имеет право прервать процесс обучения и заняться трудовой деятельностью с возможностью продолжить обучение через несколько лет [4, 46].

Основоположной движущей силой реформирования системы образования в Узбекистане выступают преподаватели и профессорский состав, способные работать в новой системе и приносить новые веяния в эту отрасль. Качественный прогресс в совершенствовании системы образования в республике достигается благодаря гарантированной финансовой поддержки со стороны правительства Узбекистана. Вложение средств в образование, в качестве государственных ассигнаций, доказывает, что государство действительно заботится о будущих поколениях и о долгосрочных перспективах развития страны.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кабулова Д. Н *Гендер и развитие в Узбекистане «Народное слово», 30 июня 2004 г.*
2. *Женщины и процесс социально-экономического развития в России и других странах СНГ». Информационно-аналитическое управление Аппарата Совета Федерации ФС РФ. 2014 . С. 22.*
3. Каримов И. А. *Узбекистан на пороге XXI века: угрозы безопасности, условия и гарантии прогресса. Т. : «Узбекистон», 2007. 244 с.*
4. Каримов И. А. *Узбекистан по пути углубления экономических реформ. Т. : «Узбекистон», 2005. 188 с.*

Ярмак Ю. Ю.

*магістрантка ННІ педагогіки і психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

СУЧАСНА ОСВІТА: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Освіта є невід'ємною складовою життя людини, починаючи із раннього дитинства. Чому ми навчимося протягом життя – те і будемо мати як власний багаж знань для того, щоб жити. Якісне життя – є результатом якісної освіти. Але задля отримання такої освіти, окрім можливостей суспільства, в людини повинен сформуватися запит на якісну освіту: в дитини – це пізнавальний інтерес, в більш дорослому віці – це усвідомлене прагнення до знань і вмотивованість їх практичного використання.

Актуальним завданням сучасної української школи, згідно «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період 2012-2021 роки», є орієнтація не лише на озброєння учнів системою наукових знань, а й сформованість вмінь застосувати їх на практиці, орієнтуватися у нестандартних, постійно змінюваних життєвих ситуаціях. Як зазначено у «Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» у розвитку людського потенціалу, людського капіталу ключову і, головне, безперервно зростаючу роль відіграє освіта, що відповідає найкращим стандартам якості. Виключно завдяки освітній складовій в індексах людського розвитку та глобальної конкурентоспроможності Україна за цими показниками утримує серединні позиції в колі багатьох країн світу [3, с. 7]. Це вимагає пошуку нових підходів щодо підвищення якості вітчизняної освіти, спрямованої на виховання життєво компетентних громадян, готових до генерування нових знань, їх засвоєння та застосування.

Ґрунтуючись на європейському досвіді, враховуючи потреби адаптації учнів до швидкозмінюваного соціуму, підготовки до подальшого навчання, українські вчені визначили такі ключові компетентності: уміння вчитися, здоров'язбережувальна, загальнокультурна, громадянська, підприємницька (основи економічної культури), соціальна, інформаційно-комунікативна. Кожна ключова компетентність дає учням «ключ» для розв'язання широкого кола навчальних і життєвих завдань, тому вони формуються на міжпредметній основі. Компетентнісний підхід передбачає особистісно-діяльнісне навчання, заохочуючи активність учнів. У формуванні ключових компетентностей на різному змісті необхідно забезпечити:

- чітке усвідомлення дитиною мети роботи: мотивацію на одержання виховного результату;
- оволодіння загальнонавчальними уміннями і навичками;
- рефлексію своїх досягнень;
- можливість використання одержаних знань і умінь для розв'язання різних типів навчальних і життєвих задач (серед яких є обов'язково творчі);
- набування індивідуального досвіду завершеної справи;
- успішної співпраці у різних групах, для виконання комплексних завдань (наприклад, участь у проектах, творчих роботах, виставках, громадських дорученнях тощо), які вимагають застосування різних компетентностей, фізичної і вольової готовності до продуктивної праці [5].

Таким чином, проаналізувавши всі проблеми забезпечення якісної освіти у початковій школі, було створено Концепцію Нової української школи, яка передбачає наступне:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем,

- учителем і батьками;
- умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно;
- орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм.
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- нова структури школи, яка дозволяє добре засвоїти новий зміст і набутти компетентності до життя [4, с. 136-139].

Спільними для всіх компетентностей є так звані наскрізні вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми[1].

Щоб набувати компетентностей, школярі навчаються за діяльнісним підходом – тобто частіше щось роблять, замість сидіння за партами і слухаючи вчителя. Також Концепція НУШ впровадила інтегроване та проектне навчання. Такий спосіб сприяє тому, що учні отримують цілісне уявлення про світ – адже вивчають явища з точки зору різних наук та вчаться вирішувати реальні проблеми за допомогою знань з різних дисциплін [2, с. 132].

Сучасні пріоритети та цінності освіти зумовлюють перегляд усталених підходів до розробки змісту освіти в педагогічній практиці - таких, коли він звужується до знань, умінь і навичок, а необхідність формування ціннісних орієнтацій, творчих здібностей, самосвідомості учнів тільки проголошується.

На думку вчителів виконання завдань, поставлених перед сучасною освітою, вимагає пильної уваги до її основного компонента - змісту освіти, що передбачає посилення його соціальної та практичної спрямованості, орієнтацію його на розвиток, формування позитивної мотивації, самостійності учнів, включення у зміст освіти оволодіння методами наукового пізнання. Проте більшість учителів основою методу освіти визнають формування інформаційних компетенцій школярів. Тобто знання залишаються для більшості педагогів основним компонентом змісту освіти. Іншим відводиться другорядна роль.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової освіти № 87 [Чинний від 2018. 21. 02]. Київ : Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с.
2. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
3. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти. К., 2009. 226 с
4. Богданова А.М. Моделі розвитку сучасної української школи. К. : СПД 2007. 240 с.
5. Юрченко Л. Г. Формування освітніх компетентностей. URL: http://chutosvita.at.ua/publ/1/formuvannja_osvitnikh_kompetentnostej/1-1-0-18

Ярош Н. В.
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри історії України,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Сучасна вища освіта висуває нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців, конкурентоздатність яких визначають не тільки глибокі професійні знання і вміння їх гнучкого застосування, але й готовність вирішення професійних задач в умовах інтегрування в Європейський освітній простір. Однією з тенденцій розвитку сучасного суспільства є інформатизація загальної і професійної освіти.

Упровадження сучасних мультимедійних технологій у систему підготовки фахівців полягає, насамперед, у використанні електронних освітніх ресурсів як під час аудиторних занять, так і при самостійному вивченні навчального матеріалу, оскільки розвиток електронних засобів мультимедіа відкриває для сфери навчання принципово нові дидактичні можливості. Об'єктивною передумовою для цього є інформаційний зміст процесу навчання, в якому особливе місце належить інформаційному обміну різних форм між викладачем і студентом. У даний час значна частина освітніх, інформаційно-довідкових програм на споживчому ринку належить до категорії мультимедіа. Мультимедіа (англ. Multimedia, від лат. multum – багато і medium – осередок засобів) – це комплекс апаратних і програмних засобів, які дозволяють працювати в діалоговому режимі з різноманітними даними (графікою, текстом, звуком, відео), які організовані у вигляді єдиного інформаційного середовища. До мультимедійних технологій входить анімаційна графіка, відеофільм, звук, інтерактивні можливості, використання віддаленого доступу і зовнішніх ресурсів, робота з базами даних [3, с. 56]. Різноманітні інформаційні компоненти, які знаходяться під керуванням однієї чи декількох спеціальних програм, називаються мультимедіа-системою [2, с. 97]. Мультимедійні системи мають унікальну можливість надавати величезну кількість корисної і цікавої інформації в максимально зручній і доступній формі. Саме завдяки цьому вони знаходять все більш широке застосування в різних сферах діяльності: в науці, освіті, професійному навчанні тощо. Мультимедійні засоби навчання є універсальними, оскільки можуть бути використаними на різних етапах вивчення гуманітарних дисциплін: початкового ознайомлення (пояснення нового матеріалу як ілюстрації); закріплення (закріплення та

узагальнення матеріалу); поглибленого вивчення (мотивація як постановка проблеми для більш детального вивчення даного питання, удосконалення теоретичних знань, практичних умінь і навичок). Традиційними наочними засобами навчання під час вивчення циклу гуманітарних предметів є мапи, плакати, таблиці, схеми, фото тощо. Мультимедійні технології дозволяють підібрати та систематизувати необхідні матеріали з Інтернету, з CD-дисків, банків даних, а також сканувати ілюстрації з паперових носіїв. Слід пам'ятати, що від наочності та доступності, змістовної повноти та інших властивостей теоретичного матеріалу залежить швидкість сприйняття навчальної інформації, її розуміння студентами, засвоєння та закріплення отриманих знань, умінь і навичок. Найбільш поширеними та ефективними мультимедійними засобами є навчальні фільми, мультимедіа-презентації та відеодемонстрації, які транслюються під час аудиторних занять через мультимедійний проектор на великий екран.

Навчальні фільми відображають основні теоретичні положення і методичні особливості викладання різних дисциплін у вигляді реальних спеціальних зйомок чи тривимірної комп'ютерної графіки. Доцільно використовувати навчальні фільми як компонент більш широких проектів – мультимедійних навчальних систем. Мультимедіа-презентації – це один із найбільш функціональних та ефективних засобів навчання, які використовуються під час проведення лекцій, наукових конференцій тощо. Лекції-презентації значно розширили можливість наочного супроводження лекційного матеріалу, що в свою чергу підвищило її інформативну ємність [1, с. 28]. Отже, застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі вищої школи дає можливість майбутнім фахівцям розширювати свої знання, спонукає до активного навчання, є дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності, дає можливість з цікавістю вивчати різні предмети.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Могильна Н. Створення презентацій засобами Microsoft Power Point. *Інформатика*. 2007. № 31–32. С. 28–36.
2. Основи нових інформаційних технологій навчання: посіб. для вчителів / за ред. Ю. І. Машбиця. Київ : ІЗМН, 1997. 264 с.
3. Пінчук О. Проблема визначення мультимедіа в освіті: технологічний аспект. *Нові технології навчання*. Київ, 2007. Вип. 46. С. 55–58.
4. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник / А. С. Нісімчук, О. С. Падалка, О. Т. Шпак. Київ : Просвіта: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. 368 с.

ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ

Марчук М. Г.

*доктор філософських наук, професор кафедри філософії,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

СТАТУС І ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФІЇ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

У всі часи філософія була й залишатиметься наріжним каменем університетського храму освіти, незважаючи на різні тимчасові реконструкції та перебудови. Річ у тім, що головна мета вищої освіти – не накопичення знань, а трансляція смислів, які стають очевидними лише з філософського погляду. Стійка зацікавленість у філософії пояснюється важливістю теоретичного світогляду для суспільства і культури. Сама поява філософії стала можливою лише на вищому етапі самосвідомості людини, коли вона відірвалася від «тваринного царства» (К. Ясперс).

Метафізика, на думку М. Гайдеґера, це не просто “окремий погляд”. Філософування притаманне самій природі людини, тобто це її природна потенція, здатна за певних обставин актуалізуватися. Жодна наука неспроможна відповісти на запитання, що таке людина, що таке природа. Коли такі запитання стають актуальними, інтерес до метафізики зростає. «І сьогодні, в межах формованого на наших очах смислового простору глобальної комунікації, що різко змінює всю систему культури, лише філософськи розмірковуюча людина зможе оцінити ці процеси, виявивши їх негативні та позитивні аспекти та використавши своє розуміння не як носову хустину для витирання сліз із приводу загибелі культури, а як стимул для побудови нових моделей пояснення, й отже, стимулу для дій, спрямованих на збереження і розвиток культури» [5].

Можливість універсальних знань і потреба в їхньому культивуванні стали свого часу головною передумовою університету як інституту, здатного реалізувати ідею. Та чи можливі такі знання? Було чимало спроб заперечити таку можливість. Одним із варіантів критики універсалістських претензій філософії була релігія, котра, з одного боку, засуджувала прагнення людини здобути «божественне» знання, що перевершує людські можливості, тоді як з іншого – сама претендувала на мудрість, яка за допомогою віри прагнула збагнути універсальне знання. Тобто релігія заперечує не стільки саму можливість універсального знання, скільки філософські спроби

осягнути його раціонально. «Релігійні уявлення, що заперечують філософію, залишаються філософськими, навіть якщо вони не визнають цього, тому що саме філософія – теорія пізнання і прагнення справжньої мудрості за самим своїм поняттям» [4, с. 93].

Проблема статусу та потенціалу філософії в сучасних університетах уже давно привертає до себе увагу різних міжнародних організацій, котрі намагаються розв'язувати її на найвищому, глобальному рівні. Так, «Паризька декларація з філософії» (1995) засвідчила, що саме філософське знання може посприяти збереженню миру на планеті, забезпечити взаєморозуміння між народами. Йдеться про формування такого загальноприйнятого світогляду, що спирається на плюралізм і свободу самовираження кожного.

Університетська філософія повинна йти в ногу зі своїм часом, аби не бути «професорською філософією професорів філософії», за вельми влучною характеристикою М. Гайдеггера, який намагався радикально переосмислити традиційне розуміння природи філософського мислення.

Варто постійно пам'ятати, що ми живемо в постмодерністську добу, що накладає відбиток і на розуміння смислу вищої освіти, і на статус філософії в університеті. На передній план сьогодні висувається проблема співіснування та взаєморозуміння представників найрізноманітніших культур і світоглядів.

Коли йдеться про роль і значення філософії в університетській освіті, то, зрозуміло, в центрі уваги опиняється філософія, тоді як університет у його зв'язку з філософією відсувається на другий план. Але насправді ці два феномени треба досліджувати паралельно, тому що роль і місце філософії в університеті значною мірою визначає статус цього вищого навчального закладу. «В сучасному світі доля філософії настільки ж проблематична, як і доля самого університету. Їхні історії глибинно переплетені, Сучасна філософія і сучасний університет як такий припиняють своє існування. З тих самих причин, з яких філософія залишає університет, перестає існувати і сам університет» [3, с.75].

Розмірковуючи про філософію як навчальну дисципліну, треба дивитися на проблему ширше, досліджувати її в контексті реформування університету. Та не завжди і не скрізь реалізується така настанова. Наприклад, у Франції проблемами сучасного університету переймається в основному політична філософія, тоді як у Росії, де філософська освіта «практично не розвинута», майже відсутні серйозні публікації з цієї проблематики, «фактично філософи не беруть участі в розв'язанні проблем, які пов'язані з реформуванням університетів» [2]. Але ж усі проблеми філософії як дисципліни пов'язані зі статусом університету, в якому вона викладається. Навіть рівень фахової підготовки викладачів цієї дисципліни залежить у першу чергу від університету, в структурі якого є філософський факультет.

На початку третього тисячоліття склалася парадоксальна ситуація, коли гуманітарії змушені виправдовуватися, відповідаючи на докори в неутилітарному, неприкладному характері цього типу знання. Розуміючи, що змінилися правила гри і сама мова дискусії, вони пристосовуються, доводячи при цьому свою потрібність. «А проте проблема полягає не лише в об'єктивно болісній та ризикованій для окремих наук зміні парадигми університетського знання, а в атаці на університет як такий, на знання як таке на користь його підлеглих, невласних ідеологічних форм. Постає запитання: йдеться у цьому випадку про зміну однієї фігури знання на іншу чи про відмову від класичної настанови на знання заради самого знання на користь прикладного й утилітарного характеру будь-якого знання?» [1].

Оскільки майже неможливо навести переконливі раціональні аргументи на користь відмови від викладання в університеті філософії (вони завжди переважуватимуться протилежними аргументами), то варто серйозно поставитися до такого вельми поширеного чинника, як ірраціональна неприязнь, яка так само постала не на порожньому місці. Крім провини невігласів, які просто неспроможні дотягнутися до філософського рівня мислення, «медвежу послугу» роблять і самі викладачі. «Не менш важливим показником у цьому випадку, – пише Д. Майборода, – постає те, що студенти, які починають навчання, уявляють філософію важливою та захоплюючою наукою про смисл життя і духовність людини, а завершуючи – страхітливою абракадаброю. Але якщо це так, то у поширенні ідеї виключення філософії з університету винні значною мірою практики її викладання, що генерують софіофобію» [4, с. 98].

За всіх інновацій, що лавиноподібно вливаються в університетську практику викладання філософії, загальновизнаною «дисциплінарною матрицею» сьогодні залишається Сократове розуміння любові до мудрості, точкою опори якого постає людина, здатна філософувати («Пізнай самого себе»). Її педагогічний потенціал можна пояснити двома фундаментальними принципами: 1) філософія народжується і живе в процесі живого відкритого діалогу, в якому наявні знання використовуються лише як інструмент у пошуках істини; 2) філософія можлива лише за умови критичного ставлення кожного (стосується і студентів, і викладачів) до самого себе, здатного зізнатись: «я знаю, що нічого не знаю».

В освіті важлива традиція, що відповідальна за збереження спадкоємності поколінь. Університети, як правило, завжди бережливо ставилися до традицій, у тому числі й тих, які стосуються викладання філософії. Вхідження країни в європейське та світове співтовариство не може бути успішним, якщо воно не спирається на культивування традицій, тому що вони, взаємодіючи з іншими традиціями, слугують основою подальшого розвитку.

Сьогодні пропонуються найрізноманітніші шляхи збереження

філософії в університетській освіті, в тому числі й досить екзотичні. Л. Шиповалова виокремлює дві стратегії: 1) «партизанська боротьба», що полягає в професійному продовженні своєї справи всупереч прагматичним державним вимогам, а подекуди – саботуючи окремі з них; 2) «розвідницька діяльність», яка передбачає використання гетерономної мови задля пояснення міністерству його словами, в якому розумінні ми потрібні державі [див.: 1]. До цього варто додати ще одну – головну – стратегію: всіма можливими засобами розвивати українську філософію, щоб вона посіла гідне місце в європейському та світовому філософському дискурсі. Лише в такому разі вона зможе стати привабливою для широкого загалу й цікавою для студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артеменко Н., Чубаров И. «Круглый стол» Кризис университетского образования в России: причины и последствия (СПбГУ, 20 ноября 2010 г.). НЛО. 2010. № 110. URL: <http://magazines.russ.ru/nlo/2011/110/ar54.html>
2. Булатова А. Образование и философия: пользы никакой, а вред очевиден? URL: <https://www.hse.ru/news/edu/1231017.html>
3. Куренной В. Общие места: стратегии легитимации философии в структуре университета. Топос. Философско-культурологический журнал. 2012. № 1. С. 74–86.
4. Майборода Д. Софиофобия: опыт апологии философии в университете. Топос. Философско-культурологический журнал. 2012. № 1. С. 87–100.
5. Миронов В. Проблемы образования в современном мире и философия. Отечественные записки. 2002. № 2. URL: <http://magazines.russ.ru/oz/2002/2/mir-pr.html>

Пономаренко Т. О.

кандидат філософських наук, старший викладач
кафедри філософії та соціальних наук,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ДИВЕРГЕНТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ДІДЖИТАЛІЗОВАНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ¹

Сучасний світ характеризується швидкими змінами, нелінійністю та активним розвитком високих наукомістких технологій. Людині в умовах швидкоплинності часу та активної зміни

¹ Робота виконувалася за рахунок бюджетних коштів МОН України, наданих на виконання науково-дослідного проекту № 0117U003855 «Інституційно-технологічне проектування інноваційних мереж для системного забезпечення національної безпеки України» (Наказ МОН України від 10 жовтня 2017 р. № 1366)

стратегій дій та спілкування, необхідно не тільки адаптуватися, пристосовуватися, але і самій робити внесок в становлення інформаційної, електронної цивілізації, або ж NBICS-цивілізації, поняття якої останнім часом все активніше входить в науковий дискурс. Яким чином людина має відповідати вимогам сучасності? Відповідь проста – необхідно змінити тип мислення, парадигму ставлення до світу.

Звертаючись до поняття «класична парадигма освіти», варто зазначити, що вона була створена наприкінці XVIII сторіччя і ґрунтувалася на педагогічних та філософських ідеях Я. Коменського, Й. Песталоцці, Ж. Руссо, Дж. Дьюї та ін. Модель тогочасної освіти будувалася на основі репродуктивного знання. Система освіти є досить консервативною, лінійною, тому нездатною до швидких змін. На думку І. Предборської, людина в епоху глобалізації «перетворюється в клієнта, підпорядкованого стандартам «суспільства споживання», позбавляється можливості вибору і створення освітньо-культурного середовища за своїми ціннісними стандартами» [3, с. 8]. Тому сучасність вимагає зміни світоглядних орієнтирів, формування критичного мислення, впровадження ідей постнекласичної науки та синергетики в освіту, зближення природничих і гуманітарних наук, посилення ролі філософії в осмисленні соціальної реальності, побудови освітнього процесу на ідеях нелінійності, що і призводить до зміни поглядів на парадигму освіти.

Парадигма освіти, адекватна антропологічним орієнтирам та соціальним запитам суспільства, має бути креативно-діяльнісною, аби визначати той тип освіти, в межах якого відбуватиметься підготовка фахівця, знання та вміння якого будуть актуальними та необхідними для конкурентоспроможності держави та її стабільній позиції на світовій арені.

В епоху активної і повсюдної діджиталізації постає необхідність «готувати людину інформаційного суспільства з неймовірними можливостями інформаційно-інтелектуальних технологій. І це стає ознакою зрушень в освіті в глобальних за своїми можливостями масштабах. Медійна та інформаційна грамотність в умовах розвитку цифрових технологій відображає головну умову переходу до цифрового суспільства» [1, с. 149].

Щодо змісту діджиталізації Г. Тульчинський зазначає, що «цифровізація – це сутність розробки і застосування технологій, які використовують ідеї дискретності, обчислюваності, програмованості, алгоритмічності. У ній виражається сутність сучасної цивілізації, цифровізація пронизує її в усіх проявах: в комп'ютерах і комунікації, освіті та біотехнологіях, нанотехнології та астрофізиці, експертних системах та інтернеті речей (IoT), безпілотних автомобілях і «розумних містах» [2, с. 37]. Як будь-яке явище, діджиталізація має негативні та позитивні сторони. З

одного боку, позитивний ефект зростання цифровізації призводить до спрощення життя пересічної особистості в досягненні освітніх цілей, виконанні роботи, опануванні різними технологіями та гаджетами, доступі до різноманітної інформації тощо. З іншого, «зростають розділеність, маніпулювання, нові нерівності, недовіра, контроль, тривожність, страхи, нетерпимість, а то й агресія, що загрожує напругою і конфліктністю. Велика кількість інформації обертається її фільтрацією, прозорість – небажаною доступністю» [2, с. 38]. Так, знаходячись в умовах інформаційної кризи, людина досягає здатності «кліповості» або «фрагментарності» мислення, проте в сучасних умовах це є скоріш за все захисним механізмом психіки від постійного зростання кількості інформації та перенавантаження.

В умовах розвитку сучасної освіти та необхідності формування нового типу освітньої парадигми, постає питання про ідеал особистості, яка має бути сформована в контексті отримання освіти. Таким ідеалом є творчо-гуманітарна особистість, здатна до критичного, дивергентного мислення.

Дивергентне мислення в сучасному науковому дискурсі розглядається як здатність знаходити множину можливих рішень і по-різному інтерпретувати умови завдання. Це творчий тип мислення, майже геніальний. Досліджуючи групу піддослідних, було виявлено, що в віці 3-5 років геніями дивергентного мислення з них були 98%; в дорослому віці людей з дивергентним мисленням було виявлено всього лише 2%. І тут постає логічне питання – чому так відбувається і чому людина втрачає здатність до творчого, дивергентного мислення? На думку дослідників, відповідь в тому, що ці люди отримали освіту, адже консервативна освіта «заганяє» людину в межі «правильної відповіді в кінці підручника» і не сприяє розвитку креативності і власної точки зору. К. Робінсон, виступаючи на RSA (Royal Society for the encouragement of Arts, Manufactures and Commerce) висловив думку, про те, що реформи освіти сьогодні не мають користі, адже намагаються покращити модель, яка вже не працює. Це стосується саме змісту та методичної складової освіти. Адже, як показують дослідження, за роки навчання в закладах освіти людина втрачає здатність до дивергентного мислення. Отже, зміни в першу чергу необхідно починати з системи освіти, яка має відповідати антропологічним орієнтирам та соціальним запитам сучасного суспільства, адже освіта є стратегічним ресурсом нації, основою її конкурентоспроможності.

Отже, сучасна освіта розвивається швидкими темпами, що зумовлено швидким розвитком ІКТ у всьому світі, глобалізацією освіти, гармонізацією української та європейської системи освіти, розширенням міжнародних наукових контактів, впровадження

мережевого типу організації суспільства, всіх його сфер, що охопило і систему освіти. Сьогодні для розвитку критичного та дивергентного типів мислення у дітей впроваджується новий вектор розвитку освітньої галузі – медіаосвіта. Практика впровадження медіаосвіти передбачає створення шкільних та студентських медіа клубів, організацію і проведення мастер-класів, семінарів для вчителів, відкритих занять для молодих викладів та вчених з медіаосвітньої тематики тощо.

Медіаосвіта сьогодні є досить перспективним напрямком в умовах глобалізації та модернізації інформаційного та освітнього простору та реформування системи освіти. Челишева І.В. та Михальова Г.В. виділяють наступні умови впровадження масової медіаосвіти [4, с. 49]:

- 1) визнання широкою громадськістю (в тому числі – педагогами, вихователями та батьками) необхідності медіаосвіти як компонента загальної освіти, а медіаграмотності (медіакомпетентності) – як складової загальної культури людини;
- 2) використання потенціалу інтегрованої, факультативної, спеціальної медіаосвіти в навчальних закладах та установах додаткової освіти;
- 3) тісна взаємодія всіх структур, які здійснюють медіаосвітню діяльність: навчальних закладів (шкіл, ВНЗ), установ додаткової освіти, культури і т.п., із існуючими науково-освітніми центрами;
- 4) здійснення систематичної роботи із вчителями шкіл і викладачами ВНЗ по реалізації медіа освітнього потенціалу і професійній педагогічній діяльності; надання педагогічному складу необхідного навчально-методичного (навчальні посібники, методичні матеріали і т.п.), технічного і програмного забезпечення (для створення відео- та медіатеки, кіноклубу тощо).

Практика впровадження медіаосвіти передбачає створення шкільних та студентських медіа клубів, організацію і проведення мастер-класів, семінарів для вчителів, відкритих занять для молодих викладів та вчених з медіаосвітньої тематики тощо.

Сьогодні активне впровадження медіаосвіти спостерігається у Великобританії, де медіаосвіта є компонентом формальної освіти, доступної для всіх дітей. В Україні система освіти останнім часом набуває великих змін, що зумовлено процесами модернізації та інтеграції, глобалізації та повсюдної інформатизації. Досвід медіаосвіти в нашій країні невеликий, але потребує підтримки та розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дольська О. Парадигмальні зміни у сучасній філософії освіти. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2018. № 23 (2). С. 146–162.
2. Тульчинский Г. Л. Цифровизованный гуманизм. *Философские науки*. 2018. № 11. С. 28–43.

3. *Філософські абрисы сучасної освіти : монографія / За заг. ред. І. М. Предборської. Суми : Університетська книга, 2015. 226 с.*
4. *Челышева И. В., Михалева Г. В. Массовое медиаобразование: перспективы взаимодействия России и Великобритании. Медиаобразование. 2015. № 4. С. 42–54.*

Моцак С. І.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та
методики навчання історичних дисциплін,
ННІ історії та філософії,
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

МЕДІАОСВІТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Сьогодні, ми спостерігаємо інформаційну нерівність в українському суспільстві спричинену глобальною інформатизацією, стрімким ростом швидкості обміну інформацією та зміною способів, форм та цілей цього обміну. Подолати цю негативну тенденцію може лише розвиток медіаосвіти в Україні.

Медіаосвіта є частиною освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до взаємодії з сучасною системою масмедіа. Сучасне українське суспільство використовує різноманітні як традиційні форми медіа (друк, преса, радіо, звукозапис, кінематограф, телебачення), так і сучасні (відео, мобільні телефони, CD, DVD, комп'ютер, Інтернет) засоби масової комунікації в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Отже, на даний час очевидно, що медійні форми комунікації відіграють важливу роль у формуванні соціокультурного фону та житті фактично кожного індивідуума та стають головним засобом інформації, знань.

Впровадження медіаосвіти в Україні обумовлено також і невідкладним завданням входження нашої країни в єдиний європейський освітній та інформаційний простір.

Аналіз літератури з цього питання доводить, що проблема медіаосвіти досліджувалася українськими та зарубіжними науковцями з різних галузей.

Медіаосвіта потребує філософського аналізу, дослідження визначальних її смислів та аспектів функціонування. Філософське осмислення медіаосвітньої діяльності представлено в праці Н. Кирилової, яка розглядала феномен медіакультури в контексті філософії постмодернізму.

Так, в працях Л. Губерського, М. Назарова, Дж. Пітерса, Б. Потятиника представлено теоретико-методологічні аспекти масової комунікації.

Термін «медіаосвіта» у сучасному науковому дискурсі вживається порівняно віднедавна. Варто зазначити, що сьогодні не існує єдиного визначення терміну «медіаосвіта». Дослідники розглядають її його як: процес навчання; процес формування; напрям у педагогіці; суспільно-просвітницька або культурно-просвітницька діяльність; процес розвитку особистості та ін.

Прийнято вважати, що вперше його використали у процесі розробки програми масової медіаосвіти «General Curriculum Model for Mass Media Education» у 1973 р. на коопераційному засіданні інформаційного відділу ЮНЕСКО та Міжнародної ради із питань кіно- теле- та аудіовізуальної комунікації.

У документах Ради Європи «медіаосвіта визначається як навчання, яке розвиває медіакомпетентність, розуміється як критичне і вдумливе ставлення до ЗМІ з метою виховання відповідальних громадян, здатних висловити власні судження на основі отриманої інформації» [7].

У працях педагогів дослідників термінів «медіаграмотність» і «медіаосвіта» розглядають як синоніми.

Дослідниця Г. Онкович вважає, що медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати й оцінювати медійну продукцію [5].

Аналіз джерел та літератури дає підстави стверджувати, що деякі дослідники визначають «медіаграмотність» ключовою концепцією медіаосвіти.

Насправді медіаграмотність дає можливість ефективніше застосовувати медіазасоби, медіаджерела, що загалом підвищує не тільки медіакомпетентність, а й компетентність в широкому розумінні [5].

У сучасній «Енциклопедії освіти», медіаосвіта визначається, як «технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, розповсюдження, сприйняття інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіатексту) і об'єктом (масовою аудиторією), а саме: друк, фотографія, радіо, кінематограф, телебачення, відео, мультимедійні комп'ютерні системи, включаючи Інтернет» [1].

У праці дослідника А. Литвина медіаосвіта розглядається, як навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого – медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень [2].

Дослідник О. Федоров визначав медіаосвіту як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі мас-медіа з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінного сприйняття,

інтерпретації, аналізу та оцінки медіатекстів, навчання різним формам самовираження за допомогою медіа техніки [6].

Варто зауважити, що сьогодні напрацьована теоретична база медіаосвіти. Відомі дослідники визначають близько одинадцяти концепцій медіаосвіти в Україні та світі.

Основні теоретико-філософські концепції медіаосвіти зосереджують увагу сучасного педагога на багатозначності та багатоаспектності медіаосвіти, яка спрямована на розвиток медіаграмотності аудиторії, її соціокультурний розвиток та адаптацію до нових реалій життя.

Так дослідник Л. Мастерман розглядає медіаосвіту як теорію розвитку критичного мислення. На його думку саме медіаосвіта має навчити аудиторію аналізувати та виявляти маніпулятивні впливи медіа, орієнтуватися в інформаційному потоці сучасного демократичного суспільства [7].

Дослідники В. Дункан, М. Маклює, Е. Харт розглядали культурологічну теорію. Зміст якої вбачали в допомозі учням зрозуміти, як медіа можуть збагатити сприйняття, знання та яку роль відіграють суспільні стереотипи, розповсюджені за допомогою медіа; як оцінювати і критично аналізувати медіа тексти [7].

Необхідність освіти як результат розвитку медіакультури у поєднанні з усвідомленням в педагогіці значимості соціальної ролі медіа розглядав дослідник А. Шаріков [8].

Сьогодні, медіаосвіта включає в себе елементи багатьох дисциплін: педагогіка, психологія, культурологія, соціологія, журналістика, і ін. Проте це відносно молода наука і багато базових понять залишаються предметом дискусій.

Таким чином, підвищення зацікавленості та успішні перші кроки з упровадження медіаосвіти в Україні та активна участь у цьому процесі науковців, педагогів, психологів та представників фахової спільноти дають підстави очікувати подальшого успішного розвитку медіаосвіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.*
2. *Литвин А. Завдання медіаосвіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pippo/2009_4/Lytvyn.htm*
3. *Медіакомпетентність фахівця: монографія / за наук. ред. Г.В. Онкович; НАПН України, Ін-т вищої освіти. Київ : Логос, 2013. 286 с.*
4. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч.-метод. посібник / за ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Барішпольця. Київ : Міленіум, 2010. 440 с.*
5. *Онкович Г. В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. Вища освіта України. 2008. № 3. Д. 1. С. 130–137.*
6. *Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог*

: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. 64 с.

7. Федоров А. В. Медиаобразование в зарубежных странах [Текст]. Таганрог : Кучма. 2003. 238 с.
8. Шариков А. В. Так что же такое медиаобразование? [Текст]. Медиаобразование. 2005. № 2. С.78.

Хоменко Г. В.

*молодший науковий співробітник,
аспірант кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики,
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

ХОЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД У ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ДЛЯ МИРУ

Освіта відіграє одну з ключових ролей у перспективі консолідації суспільства, оскільки її зміст безпосередньо впливає на свідомість підростаючого покоління. Якщо у середній школі молодь здобуває базові наскрізні компетенції, то на подальших щаблях навчання у неї формується національна ідентичність як така. Щоправда, варто визнати, що чисельні глобалізаційні тенденції сьогодення суттєво ускладнюють процес формування національної ідентичності. На цьому наголосив американський дослідник С. Хантінгтон в роботі «Зіткнення цивілізацій» (1996). На його думку, однією із характерних ознак соціокультурної реальності кінця ХХ – початку ХХІ століття є фрагментація національних ідентичностей. На їх місце претендують множинні субнаціональні ідентичності, що не в останню чергу призводить до національної дисгармонії, а також військових конфліктів [5].

Лісабонська стратегія Європейського союзу (2000-2010 рр.) вказує на те, що формування потужної економіки має ґрунтуватися на знаннях, тобто на розвитку освітньої галузі. Якісна освіта має необхідний потенціал не лише для підготовки висококваліфікованих фахівців різних профілів, їх майбутнього працевлаштування, але й для соціального згуртування населення через виховання толерантності у студентів по відношенню один до одного, незалежно від расових чи етнічно-релігійних ознак. Відповідно до положень Болонської конвенції, яка, на відміну від Лісабонської стратегії, охоплює не лише країни-члени Європейського союзу, а й інші країни західної і центральної Європи, освіта – це перш за все культурна цінність, а вже потім – потужний двигун економічного прогресу [2]. Так чи інакше, в основі цих двох документів лежить думка про те, що стандартизація освіти є необхідним кроком у подоланні кризових тенденцій цієї галузі, так і суспільства загалом.

Одним із гуманітарних векторів впровадження стандартизації у просторі вищої освіти є створення умов для підтримання миру, світового порядку на міжнародній арені через формування сприятливої атмосфери у межах окремих держав. За словами американського вченого Р. Гірста, свідченням панування насильства у суспільстві не обов'язкового має бути кровопролиття. Високий рівень корупції, низький рівень системи охорони здоров'я та освіти є куди більш небезпечними чинниками, що провокують зародження вкрай загрозливих внутрішніх конфліктів [1]. Це не є дивним, оскільки вище перелічені показники знижують рівень міжособистісної безпеки у суспільстві, а коефіцієнт безпеки є прямо пропорційним по відношенню до рівня освіченості соціуму.

Спроектувавши футурологічну концепцію «Третьої хвилі» Е. Тоффлер не оминув увагою проблему соціального конфлікту. На його думку, будь-який конфлікт породжується на основі боротьби двох начал – знання та некомпетентності. Усі інші фактори є вторинними [4]. Виходячи з цього, оптимальним інструментом миробудівництва має бути систематичне збільшення рівня освіченості у суспільстві за рахунок повернення до класичних ідей Просвітництва та їх переосмислення на сучасний лад. Вагоме місце у цьому процесі відіграватимуть філософсько-онтологічні ідеї холізму, що визнають детермінованість та опосередковану взаємодію, здавалося б, незалежних між собою соціальних чинників. Поняття холізму було введено у науковий обіг у 1926 році британським філософом та воєначальником Я.К. Смутсом, який відомий, перш за все, як державний діяч Південної Африки – країни, яка протягом тривалого часу потерпала від апартеїду та інших масштабних конфліктів соціально-етнічного характеру. Досить символічно, що він був єдиним підписантом обох мирових угод у XX столітті – по закінченню I та II світової війни.

У книзі «Еволюція особистості» Я. К. Смутса було доведено, що цілісність завжди буде мати більшу вагу ніж сума окремих елементів того чи іншого явища. Онтологія холізму розглядає сутність світу як певну спільність завдяки якій він може рухатися у напрямку прогресу. Окремі твердження теорії холізму мають відсилку до славнозвісної «Метафізики» Арістотеля та його реалістичної інтерпретації феномену універсалій. Серед інших авторитетних мислителів до розуміння важливості холізму приходили у свій час «батько медичної справи» Гіпократ (людина як єдина частина навколишнього світу), фундатор німецької класичної філософії Г. Ф. Гегель (спроби пошуку сенсу у цілому), А. Бергсон (цілісність матерії та духу людини) тощо [3].

Якщо ворожнеча між певними верствами населення обумовлена глибокою психологічною травмою, що має витoki у минулому, ситуація потребує прогресивної педагогічно-психо-

логічної корекції. Зокрема, визнання детермінованості емоцій та суджень може допомогти у виході за межі бінарного сприйняття реальності через призму рожевих окулярів «білого» та «чорного». Для того, щоб знешкодити фатальний вплив травми на світогляд людей, педагогам варто зосередитись на аналізі історії конфлікту, персональному досвіді кожної окремої частини постраждалих. Знаходячи суперечливі дискурси у ретроспективі відносин конфліктуючих сторін, варто спробувати переосмислити їх та проаналізувати з позиції співчуття.

Позбавившись від впливу негативних емоцій, ситуація конфлікту, як правило, розгортається в іншій площині. Ідеалізація себе та демонізація Іншого призводить до деформації сприйняття об'єктивної реальності. Усвідомивши подібну ваду людської природи, стає зрозумілим, що міфотворчість є невід'ємним елементом розвитку кожного конфлікту. Дати відсіч подібним деструктивним явищам спроможна лише цілісна, духовно розвинена особистість, що навчилася уміло оперувати своїм творчим інтелектом, яка є спроможною до прояву критичного мислення.

Виходячи із зазначених роздумів, стає зрозумілим, що в основі будь-якого конфлікту, як основної перепони на шляху досягнення сталого миру, лежить відсутність природної цілісності як на рівні особистості, так і у площині соціуму, що породжує девальвацію освіченості в сучасну добу. Поточний низький рівень освітньої культури негативно впливає на суспільство, яке, звикнувши до конформізму, втратило потребу щодо критичного сприйняття повсякденної реальності. Змінити цю ситуацію на краще можливо лише на основі конкретної стратегії дій, які будуть впорядковані та погоджені з науково-освітянською елітою. Розбудова миру без трансформації філософської складової освіти не виправдає себе, оскільки саме освіта, на відміну від інших соціальних інститутів, орієнтована не лише на теперішнє, але й на майбутнє. Вона здатна пробудити у молодій людини потребу мислити та діяти системно, формуючи цілісний світогляд.

На сьогодні неможливо уявити будь-який солідний освітній процес без філософської складової, так само як і філософію, яка, увібравши в себе цінності просвітництва, є ефективною завдяки дотриманню принципу єдності виховання та навчання особистості упродовж всього життя, а не лише у школі чи університеті. Мова йде не лише про те, що інтелектуально розвинена особистість не вбачатиме у зброї засіб вирішення конфліктів, але й про спроможність такої людини бути вище за обставини, шукати нестандартні шляхи у вирішенні тих чи інших проблемних ситуацій, відштовхуватися від об'єктивних фактів, а не від суб'єктивних міркувань під час аналізу певного прецеденту. Освіта з одного боку, має бути ефективним соціалізуючим засобом, що дозволяє

індивіду почувати себе комфортно у неоднорідному суспільстві, а з іншого, вона здатна сприяти соціальній згуртованості людства, його інтегрованості на засадах спільних гуманістичних цінностей.

Отже, холістичний підхід відіграє важливе значення у проектуванні стратегій миробудівництва в освітній площині. Його комплексне застосування надасть змогу розвивати в школярів та студентів основи критичного мислення, діалогічну модель комунікації, а також цілісність у викладі поглядів та суджень. Звільнивши систему навчання та виховання молодого покоління від догматизму, студент відчуватиме потребу у прояві власної креативності, виробленні продуктивного, а не репродуктивного знання. З одного боку, це призведе до зародження сумніву у його свідомості, усвідомлення неоднозначності та суперечливості власних поглядів, а з іншого – дозволить критично поглянути на ту чи іншу інформацію, породивши жвавий діалог або дискусію в рамках навчального процесу. Адже, згадуючи принцип універсального сумніву картезіанства, лише системне мислення може стати ефективним засобом позбавлення від існуючих примар у сприйнятті повсякденної реальності, а у даному контексті – воно допоможе позбутися від реальних або надуманих суперечностей, що обумовлюють потребу поділу навколишнього світу на «друзів» та «ворогів».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гірт Р. Міжнародний досвід миробудівництва. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2qx9Jfjvx8Y>
2. Калашнікова С. Європейська політика модернізації вищої освіти: ключові орієнтири. Вища освіта України. 2012. № 2 С. 80–84
3. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції : підручник. К. : Книга, 2005. 528 с.
4. Тоффлер Э. Третья волна [пер. с англ.]. М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 20–51
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? Полис. 1994. № 1. С.33–48.

Мельник С. А.

*магістрантка природничо-географічного факультету,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ФІЛОСОФІЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У наш час стрімкий розвиток цивілізаційного розвитку суспільства усе більше стає залежним від рівня освіченості кожного його члена, вміння гармонійно жити з природним середовищем і вміло користуватися досягненнями науки та

новітніми технологіями, внаслідок чого все частіше виникають нові вимоги до структури та якості освіти. Процеси перетворення освітнього простору істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів відносин у сфері освіти. Сучасній людині необхідна особлива мобільність і здатність швидко адаптуватися до нових умов життя. Тому існує надзвичайна потреба у зміні структури й змісту професій, культурного середовища в цілому.

XXI століття називають століттям освіти і науки. За даними ЮНЕСКО за останні 30 років університети світу підготують більше випускників ніж за всю історію людства. Однією з причин цього є значний приріст населення та вплив технологій на професійну діяльність сучасної людини. Адже там, де раніше можна було працювати маючи диплом про середню професійну або спеціальну освіту, тепер необхідно мати вищу освіту. У сучасному суспільстві освіту розглядають як реалізацію невід'ємних прав людини на освоєння цінностей культури, а не лише як оволодіння систематизованими знаннями, вміннями та навичками [1].

Метою освіти в Законі України «Про освіту» визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу [2]. Тому освіта є формою успадкування культури людства та надбань цивілізації, процесом включення індивіда в контекст соціальних відносин, процесом формування цілісної особистості.

Особливе місце в системі освіти займає філософія. Оскільки це єдина дисципліна, яка займається не стільки вузькоспеціалізованими та особистими, скільки загальними і всебічними питаннями. Філософія ставить їх перед суспільством і успішно вирішує в контексті концептуального світогляду.

Філософія – фундаментальна складова культури, саме у філософії культура подана у всій повноті. У сучасному розмаїтті знань, цінностей, життєвих орієнтирів створення цілісної картини світу під силу лише філософії, яка створює особливий понятійний світ на основі раціональних та емоційно-чуттєвих складових. Вона є однією з найдавніших форм раціоналізації людського знання. З виникненням у Європі системи освіти і встановленням відповідної останній системи наук філософія набула статусу головної теоретичної дисципліни, без оволодіння якою вважалось неможливим отримання вищої освіти взагалі [3].

Сьогодні філософія покликана прищепити студентів ВНЗ:

- 1) здатність до проблематизації – уміння ставити питання, розглядати парадокси, альтернативи, протиріччя;

- 2) здатність давати визначення – переходити від семантичного до концептуального аналізу понять;
- 3) здатність формулювати, впорядковувати, послідовно аналізувати свої думки.

Виходячи з цих положень, філософія в закладі вищої освіти має виконувати інтегруючу функцію, тобто саме завдяки філософії студенти мають бути спроможними навчитися сприймати знання, якими озброюють їх окремі науки, як ціле, у його взаємозв'язку – цілісність природничого і гуманітарного знання. Також в контексті освіти визначається роль філософії у становленні критичного мислення учнів, студентів, педагогів, вчителів та формуванні відповідних навичок, необхідних для нормального існування в сучасному суспільстві. Філософія як концептуальна наука повинна адекватно реагувати на стрімкі зміни умов сучасної цивілізації.

Отже, у сучасній системі вищої освіти освоєння знань і навичок має ґрунтуватися на володінні світоглядними практиками, які дозволяють людині довільно створювати необхідні умови для успіху її діяльності. Відповідальність за формування таких навичок лежить, передусім, на філософії, оскільки її значення полягає в тому, що саме філософія як метадисципліна стоїть на перетині усіх наук і гуманітарного, і технічного профілю. Адже філософія відповідає на такі питання, які навіть не ставляться, не задаються у рамках інших дисциплін. Усе це покладає як відповідальність на сучасну філософію, так і дає упевненість в перспективності конструктивного реформування системи освіти у напрямку підвищення значення частки впливу гуманітарних дисциплін на чолі з філософією як концептуальною наукою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гусинський Е. Н., Турчанінова Ю. І. *Вступ до філософії освіти*. Москва : Логос, 2003. 248 с.
2. *Про освіту*: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.10.2017).
3. Клепко С. Ф. *Філософія освіти в Європейському контексті*. Полтава : ПОІППО, 2006. 338 с.

Свинолуп О. Ю.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

КОМП'ЮТЕР І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРА

Бурхливий розвиток нових інформаційних технологій та впровадження їх на території України останні п'ять років наклали певний відбиток на розвиток особистості сучасної дитини.

Потужний потік різноманітної інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій у телебаченні, поширення електронних та комп'ютерних ігор дуже впливають на виховання дитини і загалом на її сприйняття навколишнього світу.

XXI ст. називають століттям освіти і науки. Згідно даним ЮНЕСКО за останні 30 років університети світу підготують більше випускників ніж за всю історію людства. Причиною тому є декілька факторів: значний приріст населення та вплив технологій на професійну діяльність сучасної людини. Реалії сьогодення висувають нові вимоги до структури та якості освіти. Порівняно з минулими століттями, формується новий тип людини, що і зумовлює необхідність змін і в освітній сфері також. Процеси трансформації освітнього простору істотно впливають на зміст і темпи формування нових типів відносин у сфері освіти. Людині XXI століття необхідна особлива мобільність і здатність швидко адаптуватися до нових умов життя. Існує потреба зміни структури і змісту професій, культурного середовища в цілому. Досягнення сучасної науки, принципово змінюючи картину світу, змінюють наші уявлення про світ.

Вершина інтелектуальних досягнень людства - комп'ютер відіграє все більшу роль у навчальній діяльності сучасних дітей й у формуванні їхніх психофізичних якостей і розвитку особистості. Як відомо, здібності дитини розвиваються краще, якщо вона має можливість отримувати сенсорний досвід, знайомитись з кращими досягненнями світової культури, моделювати наслідки реалізації власних дій тощо. Обдаровані діти дуже багато втрачають, якщо не мають змогу користуватися бібліотеками, відвідувати музеї, оперу, не використовують технології в процесі свого навчання та розвитку. Це може призвести до того, що коли така людина, наприклад, вступить до університету, який знаходиться в мегаполісі, вона не зможе швидко пристосуватись до нових умов життя.

Отже, найбільшим надбанням людства від застосування інформаційних технологій є наближення кращих досягнень світової культури та науки до кожної пересічної людини. Зокрема, комп'ютерні технології, надають великі можливості батькам, вчителям у розвитку загальних здібностей дітей, їх морального та естетичного виховання, завдяки використанню всього арсеналу досягнень світової культури – комп'ютерних енциклопедій, ілюстрованих комп'ютерних книжок, досконалих навчаючих програм, розвиваючих і дидактичних ігор [3, с. 1].

Батьки радо користуються комп'ютером як помічником у питанні вихованні та розвитку дитини. Та, якщо поза навчальним закладом комп'ютер вже давно став для дитини гарним другом, то питання доцільності впровадження нових технологій в учнівський процес, почало вирішуватися нещодавно. Досі не припиняються

дискусії щодо того, до яких наслідків, позитивних чи негативних, призведе поява комп'ютера на партах молодших школярів. Та все ж, більша частина науковців запевняє, що впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес є досить доцільним та перспективним. Адже дитина приходить до школи у 6-7 років, маючи необхідний для навчання рівень психічного розвитку, що характеризується розвиненою пам'яттю, допитливістю, яскравістю уваги, умінням керувати цією увагою тощо. Роль інформаційних технологій навчання молодших школярів – дати змогу здійснити поступовий перехід від основного виду діяльності дитини дошкільного віку – гри, ігрових вправ до навчальних вправ, учбових задач. Тож більшу частину навчального часу діти починають проводити за навчальними комп'ютерними іграми, які мають високу наочність завдяки широкому використанню малюнків, динамічних зображень, анімацій і звукового супроводу. Прихід сучасних мультимедійних технологій дозволив поставити на потік виготовлення комп'ютерних навчальних інтегрованих середовищ, які через їх освоєння дозволяє дитині в індивідуальному темпі, наочно, з великою мотивацією освоювати ту або іншу предметну галузь [2, с.113]. Ще і сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела (підручники, зошити з друкованою основою). Завдяки ж використанню комп'ютерних технологій навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. Тим більше, що молодші школярі уже готові до роботи з комп'ютером : вони знають, що таке комп'ютер, у більшості випадків уміють ним користуватися, у них відсутній психологічний бар'єр: діти не бояться, що зламається машина, не вистачить знань упоратися з нею тощо.

Порівняно з традиційними навчально-методичними засобами комп'ютерні засоби навчання забезпечують нові можливості, а також дозволяють реалізувати сучасні педагогічні технології навчання на більш високому рівні, стимулюють розвиток дидактики та методики. Основною метою всіх інновацій в освітній галузі є сприяння переходу від механічного засвоєння учнями знань до формування вмінь і навичок самостійно здобувати знання, що призводить до підвищення рівня самоосвіти школяра, розвитку в ньому навичок самостійно виконувати та аналізувати власну роботу, бачити свої слабкі сторони й помилки та мотивувати на їх виправлення. Варто зазначити, що використання комп'ютера в учнівському процесі сприяє розвитку творчих здібностей молодшого школяра, що, безперечно, дозволяє відкрити в дитині індивідуальні

якості, інтереси, таланти. Комп'ютер сприяє розвитку розумових здібностей, творчого нестандартного мислення в розв'язанні завдань, підвищує інтерес до навчання, сприяє набуттю знань і умінь, розкриває привабливі сторони різних галузей науки. Він надає нові можливості для розвитку здібностей дитини, активно включає її у навчальний процес, підвищує зацікавленість, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Життя учня стає цікавішим і не таким важким [1, с. 5].

Вітчизняний досвід роботи з молодшими школярами у співробітництві з Інститутами педагогіки, психології, гігієни дітей і підлітків, дозволяє зробити такі висновки:

- 1) Застосування сучасних інформаційних технологій у початковій школі сприяє більш активному і свідомому засвоєнню учнями навчального матеріалу з математики, музики, природознавства, української, англійської мов.
- 2) Оволодіння елементами комп'ютерної грамотності не викликає суттєвих труднощів у молодших школярів. При цьому, комп'ютерні ігрові програми сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, створюють позитивне емоційне ставлення учнів до діяльності, опосередкованої комп'ютером.
- 3) В процесі сумісної комп'ютерно-ігрової діяльності виникає «кооперуючий ефект». Учні у грі шукають раціональні способи організації сумісних дій, навіть в тому випадку, коли така задача їм не ставиться в явному вигляді.
- 4) Навчаючі і контролюючі програми, програми-тести, програми-редактори стимулюють інтерес молодших школярів до навчальної діяльності, сприяють формуванню логічного, творчого мислення, розвитку здібностей учнів.
- 5) Використання інформаційних технологій на уроках в початковій школі є одним з самих сучасних засобів розвитку особистості молодшого школяра, формування інформаційної культури. Є підстави вважати, що комп'ютер дозволить більш глибоко розвинути резерви дитини, дасть змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю. Загальновідомо, що організм дитини, який постійно перебуває у стані росту і розвитку, дуже чутливий до впливу будь-яких чинників навколишнього середовища, зокрема і шкільного. Сучасні комп'ютерні програми дають можливість продемонструвати яскраву наочність, запропонувати різні цікаві динамічні види роботи, виявити рівень знань та умінь учнів [1, с. 4]

Застосування інформаційних технологій на уроках сприяє:

- 1) активізації уваги дітей;
- 2) врахування вікових особливостей образного сприйняття оточуючого світу;
- 3) впливу на емоційну пам'ять вихованців;

- 4) задовольняє самостійність учнів на уроці та поза його межами.
- 5) швидкій перевірці знань дітей за короткий час, можливість відразу бачити результати своїх досягнень;
- 6) забезпеченню змісту оновлення освіти [1, с. 5]

Використання сучасних комп'ютерних технологій є важливим моментом при формуванні особистості учня, та його світогляду, створює багаті умови для розвитку інтелектуальних здібностей школярів. Застосування комп'ютера у навчально-виховному процесі позитивно впливає на розвиток дитини молодшого шкільного віку. По-перше, робота з комп'ютером на уроках проходить в ігровій формі, що дає змогу цікаво організувати навчальний процес, запобігає перенапруженню учня, допомагає легко сприймати інформацію та сприяє моральному, естетичному вихованню через цікаві дидактичні комп'ютерні ігри та вправи.

Спостереження показали, що уроки із застосуванням комп'ютера викликають великий інтерес в учнів, який на практиці виражається у зростанні кількості питань, які задають діти й так само в пошуку відповідей на складні запитання. Значно зростає кількість учнів, що самостійно готують додаткову інформацію до уроку, що сприяє підвищенню рівня самостійності школяра. Дані уроки також сприяють формуванню комп'ютерної грамотності, яка в свою чергу допоможе в майбутньому краще адаптуватися в сучасному світі технологій.

Як показує практика, з усіх існуючих технічних засобів навчання комп'ютер найбільш повно задовольняє дидактичним вимогам, оскільки оперує цілим рядом додаткових можливостей, що дозволяють управляти процесом навчання і виховання, максимально адаптувати його до індивідуальних особливостей учнів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пікуль О. І. Використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи : автореф. Скадовськ, 2014. 10 с.
2. Колток Л. Використання ІКТ на уроках як одна із складових модернізації початкової школи. Молодь і ринок. 2015. № 9. С. 112–116.
3. Бондаровська В. М. Діти та нові інформаційні технології : позитивні та негативні наслідки нової культури людського життя. Київ, 2000. 212 с.

Ирматов Р. М.

*старший преподаватель кафедры организации и управления
учреждениями культуры и искусств
Государственного института искусств
и культуры Узбекистана
г. Ташкент, Узбекистан*

СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Социокультурной ситуации, сложившейся на сегодняшний день характерна многосложность и противоречивость. Свидетельством данному утверждению служит то что с одной стороны происходят положительные перемены в ее динамике, которые заключаются в активизации социально-культурного творчества различных групп населения, расширении жанрово-видового состава художественной деятельности, создании общественных организаций и движений, любительских объединений и клубов по интересам, направленных на развитие культурно-образовательного пространства. В последнее время мы видим особенно пристальное внимание к узбекской народной культуре, обрядам и праздникам, также не остается в стороне и образовательная сфера. «Образование и просвещение – путь к миру и созиданию». Эта идея естественным образом гармонирует со знаменитым хадисом, который гласит: «Стремись к знаниям от рождения до смерти» [1].

Но существует и определенное противоречие. С этой стороны, важно отметить, что снижается уровень духовности общества, наблюдается расслоение населения в образе и стиле жизни, чрезвычайно усложняется процесс социально-культурной адаптации молодежи, нарастают негативные тенденции в функционировании образовательных и досуговых институтов, а также усиливается влияние массовой культуры.

Глобальные социокультурные перемены современного мира, наполненного противоречиями и напряженностью, все острее поднимают вопрос о месте и значении образования и культуры в жизни общества как во всем мире, так и в Узбекистане в частности.

Важно отметить, что процессы демократизации и духовно-нравственного обновления общества нашей страны заставляют по-новому подойти к проблеме развития социально-культурной сферы и организации досуга людей всех возрастов. Немаловажным является то, что сегодня, когда общественно-политическая и экономическая ситуация постоянно изменяется, необходимы принципиально новые подходы к содержанию образования.

В образовании современности основные акценты постав-

лены на вариативность педагогического процесса, который включает научную разработку и практическое обоснование новых идей и технологий, внедрение информационных средств обучения и развития способностей оперирования информацией и коммуникациями.

Термин «технология» появился совсем недавно, но уже прочно вошел как в педагогический лексикон, так и в терминологию социально-культурной сферы. Существуют разные трактовки определения «технология» и, несмотря на большие разночтения в понимании и употреблении этого термина, есть ряд объединяющих позиций, характерных для этого понятия. Так, в толковом словаре В. Даля мы читаем: «технология» – это совокупность приемов, применяющихся в каком-либо деле, мастерстве, искусстве [1].

В учебном пособии «Основы социально-культурной деятельности» Т. Г. Киселева и Ю. Д. Красильников отмечают, что технология – это механизм реализации теории в практику социально-педагогической деятельности [2].

В зависимости от того, на каком уровне разрабатываются и внедряются технологии, можно говорить о:

- крупномасштабных технологиях на уровне страны, республики, региона;
- макротехнологиях в отдельных городах, трудовых объединениях, социальных и общественных институтах и т. д.;
- микротехнологиях, которые направлены на определенные общественные процессы и рассчитаны на небольшие группы людей.

Рассматривая современные образовательные технологии, Г. К. Селевко дает им следующую классификацию:

- по уровню применения;
- по философской основе;
- по ведущему фактору психического развития;
- по ориентации на личностные структуры;
- по характеру содержания и структуры;
- по типу организации и управления познавательной деятельностью [5].

Учитывая то, что социально-культурная сфера представлена большим количеством разнопрофильных социальных институтов, которые имеют свои определенные функции и формы работы, то и технологии, применяемые в различных учреждениях, используют множество методов, с помощью которых не только формируется, но и активно осваивается культурно-досуговая среда.

В целом технологии, применяемые в сфере культуры и досуга, можно разделить на основные группы: общие, функциональные и дифференцированные (по Т. Г. Киселевой и Ю. Д. Красильникову):

общие технологии ориентируют на наиболее характерные процессы, происходящие в культурно-досуговой деятельности (например, процесс внедрения хозрасчетных механизмов в практику учреждений культуры и досуга); функциональные (отраслевые) технологии в своей основе содержат различные направления культурно-досуговой деятельности, т. е. совокупность методов и средств для реализации определенного содержания сферы культуры и досуга (примером служит технология информационно-познавательной и просветительной деятельности, технология самодеятельного творчества и ряд других); дифференцированные технологии представляют собой методики, направленные на работу с отдельными категориями населения и различными возрастными группами.

Подводя итоги всему вышесказанному хотелось бы отметить, что значение культуры в инновационном обществе XXI века определяется ее признанием мировым сообществом в качестве фундаментальной ценности. Современные вузы культуры и искусств впервые в своей истории получили исторический шанс на основе консолидации интеллектуальных и креативных ресурсов выработать стратегическую концепцию дальнейшего развития всей системы отраслевых вузов в изменяющемся мире, придав ей статус национального проекта в общих масштабах и определив важнейшие цели на мировой арене как носителя инновационной образовательной модели международного значения и наш вуз Государственный институт искусств и культуры Узбекистана не останется в стороне и окажет необходимое содействие в осуществлении высоких целей.

ЛИТЕРАТУРА:

1. 19 октября 2016 года выступление Президента Республики Узбекистан Шавкат Мирзиёев на церемонии открытия 43-й сессии СМВД ОИС.
2. Жарков А. Д. Технология культурно-досуговой деятельности: учеб. пособие. М., 1998.
3. Киселева Т. Г., Красильников Ю. Д. Основы социально-культурной деятельности. М.: МГУК, 1995.
4. Кларин М. В. Педагогическая технология. М., 1989.
5. Питюков В. М. Основы педагогической технологии. М., 1997.
6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие. М. : Нар. образование, 1998.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Naumkina O. A.

*candidate of philosophical sciences (Ph.D), Associate Professor
at the Department of Philosophy and Social Sciences,
Sumy State Pedagogical University
named after A. S. Makarenko,
Sumy, Ukraine*

THE ROLE OF PHILOSOPHY IN THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN THE FAKE NEWS WORLD

Today such phrases as «fake news», «fake information», «top fake news», «fake news 2019» have become the commonplace even for the general public, not to mention the experts who deal with these issues. Saying fake news, according to one of the leading English dictionaries Collins English Dictionary, even became a phrase of 2017. Turning to the source, we find out that fake news means false, often sensational, information disseminated under the guise of news reporting [2].

Such rapid dissemination of fake information, creates an inadequate picture of the world, creates cognitive chaos, dissonance in the minds of people. This leads to the inconsistency of real being with the way of the world formed under the powerful influence of fakes. Considering the amount of information that is circulating today, and our physical capacity to check it, to realize it, to evaluate it, there is a problem of existential bewilderment, loss of senses, axiological orientations. The youth are particularly vulnerable, who is constantly in the information, virtual environment and are only preparing for independent life, in the process of self-determination and finding their trajectory of development in a complex, rapidly changing world.

Since the mid-2000s, the concept of 21st Century Learning Skills has been actively discussed at various levels – those that will help a person fulfill his or her life goals, build a career, respond adequately and effectively to new challenges. According to Professor Patrick Griffin, University of Melbourne, head of an international scientific project for the assessment and teaching of 21st century skills, the emphasis in the modern world is shifting towards thinking critically, interacting and communicating, and creative [3].

What does it mean to think critically? According to D. Cluster [1], critical thinking should meet the following characteristics:

- critical thinking is thinking independently;
- information becomes the starting point, not the final point of critical thinking;

- critical thinking begins with asking questions and clarifying problems that need to be addressed;
- critical thinking seeks convincing reasoning;
- critical thinking is social thinking.

Richard Stewart highlights seven critical thinking skills:

- openness to other perspectives: this quality allows us to understand that someone may know more than ourselves or be working to different assumptions;
- building common ground: without common ground, it's difficult to achieve a dialogue that identifies conflicting assumptions and alternative perspectives;
- emotional restraint and ethics: when our emotions become inflamed, our vision narrows and fast thinking rules the world. The critical thinker keeps his vision wide when making a decision. An appropriate ethical framework keeps us from narrowing the success criteria of our decisions in a similar way;
- complex systems understanding: without understanding the context within which our decisions sit, it is impossible to articulate the influences of and consequences of our decisions;
- analytical skills: analytical skills involve identifying and questioning assumptions, and gathering and evaluating the evidence supporting each of those assumptions;
- problem solving and executive capacity: problem solving involves defining the problem, creatively developing potential solutions, evaluating them and deciding what to do. Executive capacity is the ability to organise resources and deliver the chosen solution;
- constructive dialogue: the best thinking in the world is of limited value when extended only to the individual. Being able to articulate critical thinking to a wider audience through constructive massively increases its leverage [5].

The critical thinking uses research tools and techniques to help a person understand and articulate a problem, and find ways to solve it. This path involves some scepticism, finding arguments for and against, seeing alternatives, making conscious choices and forming one's own position.

Unfortunately, today's youth are lack of the time to develop critical thinking, or are far from aware of this need. In these circumstances, the use of philosophy as a means of developing theoretical critical thinking is extremely important for this task.

The specificity of philosophical knowledge (eternally problematic, anti-dogmatic, pluralistic character, reflexivity, criticality, combination of cognitive, aesthetic and ethical aspects of consciousness) is the best way to develop critical creative thinking of future specialists and to prepare a person capable of reflexive reflection in an extremely dynamic fake world.

This means that the education system should review its strategic guidelines, educational standards, plans and training programs for future professionals. Only in this case in the conditions of global competition the graduate will be able to find a job that will ensure his decent life (gainful employment) and self-realization.

In these circumstances, the role of philosophy in the preparation of bachelors and masters is greatly increased. The importance and place of philosophy in the modern education system, as well as their recognition at the global level, is evidenced by the results and conclusions of a large-scale study of the teaching of philosophy in the world by UNESCO in 2007. Respondents from 126 countries participated in the poll. According to the research materials, the book «Philosophy – School of Freedom» was published [4].

However, the practice of teaching them in the Ukrainian education system shows that their role today is highly underestimated. Moreover, in some cases the value of philosophy is deliberately ignored. In recent years, a number of negative trends in the teaching of philosophical disciplines have been observed at our universities. First of all, it is a constant reduction of hours for their teaching, transfer of most of these disciplines to the variant part of the curricula, recommendations for the test form of the assessment of students' knowledge and others.

As a consequence, we see the inability of most young people to carry out even elementary thinking operations, not to mention critical, creative thinking. Of great concern is the bewilderment of the students' outlook, the loss of faith in tomorrow, the upstream movement, social apathy.

The way out of this situation is to see that young people received their primary philosophical skills and a prophetic course in philosophy from school. We have some hope for the implementation of the NUS concept, where the ability to think critically is one of our core competences. Hence the need to create a unified paradigm for the development of critical thinking at all levels of the Ukrainian education: from elementary education to master's and postgraduate level.

REFERENCES:

1. Cluster David. *What is critical thinking?* URL: <http://testolog.narod.ru/Other15.html>
2. Fake news. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/fake-news>
3. Khayrutdinov Dinar. «Skills of the XXI Century»: a new reality in education. URL: http://erazvitie.org/article/navyki_xxi_veka_novaja_realnost
4. Philosophy a School of Freedom. *Teaching philosophy and learning to philosophize: Status and prospects.* URL: <https://www.filosofieonderwijs.be/files/070000-Unesco-Philosophy-A-school-of-freedom-2007.pdf>
5. Stewart Richard. *Fake News and the Value of Critical Thinking.* URL: <https://www.linkedin.com/pulse/fake-news-value-critical-thinking-richard-stewart>

Мороз О. В.

*студентка ННІ історії та філософії,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ПРОГРАМА «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ» ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасний світ – світ надзвичайно швидких змін. Ми живемо в швидкоплинний час, де людина зустрічається з різноманітною інформацією. Нажаль, з кожним днем з'являється все більше фейкової і маніпулятивної інформації. Саме тому людина має бути готовою не заблукати в світі хибних речей, здатною до критичного сприйняття фейків різного ґатунку, щоб сформувати адекватну картину світу і уникнути, за можливості, когнітивного хаосу, дисонансу у своїй свідомості. Варто зазначити, що передові компанії світу серед перших вимог до своїх співробітників висувають вміння філософського критичного мислення, аналізу і аргументації [3].

Виникає питання де, коли і як навчатися цим вмінням? На думку відомого американського вченого Метью Ліпмана, починати розвивати логічне (критичне) мислення потрібно не в студентські роки, а ще з дитячого віку. Саме тому, Нова Українська школа ставить на меті виховання цілісної особистості з усебічним розвитком, здатної до критичного мислення. Але на даному етапі, як свідчить практика, ефективність старих засобів, технологій, моделей досягнення цієї мети є мало результативною. Тому сьогодні виникає потреба у напрацюванні нових форм і засобів розвитку критичного мислення.

Суттєву роль у формуванні нового мислення відіграє освіта. Як соціальна інституція вона покликана навчити людину вчитися та бути успішною в реаліях сьогодення, надавши їй нові життєві стратегії та життєву компетентність. Освіта зосереджується на розвитку дитини, розкритті її творчого потенціалу, плеканні навичок самостійного, критичного осмислення проблем. Власне ці завдання, з одного боку, забезпечують пріоритетність сфери освіти в суспільному житті, а з іншого, зумовлюють її постійну модернізацію, спрямовану на пошук адекватних відповідей на виклики суспільного життя [5, с. 20-21].

Однією із відповідей на запити сучасності є навчання критичному мисленню. Такий тип мислення необхідний для розв'язання нестандартних, неординарних завдань, які виникають у реаліях сучасності. Тому дане мислення, на думку О. Тягло та

Т. Воропай, є серцевиною змін ХХІ століття та базовою формою підготовки до успішної життєдіяльності в інформаційному суспільстві. Як вважають дослідники, у сфері освіти критичне мислення постає не лише як «футуристична стратегема, але й достатньо глибоке і детально розроблене поле педагогічної практики» [там само].

Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень.

З педагогічної точки зору, критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

- Аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел.
- Бачити проблеми, ставити запитання.
- Висувати гіпотези та оцінювати альтернативи.
- Робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [7].

Серед важливих ключових характеристик, які має критичне мислення, виділяють наступні:

- Свобода та самостійність (здатність висловити ідею незалежно від інших).
- Інформація для нього – відправна, а не кінцева точка для розвитку (щоб народити зважену думку потрібно опрацювати величезну кількість матеріалів).
- Починається з постановки питань та проблем, які потрібно вирішити (перший крок до того, аби навчити учнів критичному мисленню полягає в тому, щоб допомогти їм розгледіти безкінечну кількість питань навколо).
- Використовує переконливу аргументацію (коли людина знаходить власне вирішення і підкріплює його розумними доказами).
- Є соціальним процесом (будь-яка думка перевіряється і відточується тоді, коли ми ділимося нею з іншими; коли ми сперечаємось, обговорюємо, заперечуємо і обмінюємося думками з іншими – ми поглиблюємо свою позицію) [7].

Діти з самого дитинства схильні до всебічних запитань. Головне в цей час не стати на заваді дитині, а їй допомогти. Вони мають надзвичайну цікавість до світу. Ще у дошкільному віці діти задають питання «Як?», «Чому?», «Для чого це?». Вони цікавляться чому небо блакитне, а сонце жовте, проблемами добра і зла, походженням різноманітних речей. Недарма цей вік називають «віком спонтанних філософів».

Початок навчання у школі – визначний момент у житті дитини. Він кардинально змінює весь спосіб її буття. Властиве дошкільно

безпечне й безтурботне середовище змінюється світом, наповненим безліччю вимог, обов'язків і обмежень: жорсткий режим відвідування школи; систематична праця, укладена в ширші часові рамки; нові норми і правила поведінки; виконання вказівок учителя [2, с. 33].

Навчання молодших школярів ґрунтується на взаємодії дітей і дорослих – грі, спільній праці, пізнанні, спілкуванні. З часом дитина стає зацікавленим і активним учасником цього процесу. З допомогою вчителя учень визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує. Тож важливо пам'ятати, що вкрай необхідним є уникнення авторитарного впливу на особистість дитини. Натомість, потрібно встановити й підтримати добрі стосунки, довіру у спільній діяльності.

Важливо звертати увагу на морально-психологічний стан дитини. Для концентрації дітям потрібна зовнішня допомога (часта зміна завдань, цікаві ілюстрації, звукові сигнали, ігрові ситуації тощо). Діти відволікаються на уроках досить швидко, натомість контролювати свої дії (наприклад, перевірити наявність помилок у написаному) вміють ще погано. Увага багато в чому визначається темпераментом кожної дитини, стилем сприймання [2, с. 35].

Молодший шкільний вік є періодом розвитку пізнавальних процесів: вони стають усвідомленими і довільними. Дитина поступово вчиться управляти увагою, пам'яттю, мисленням.

Розвивати критичне мислення можна на будь-якому уроці. Але вчитель має розуміти, що навчити учня мислити критично неможливо відразу. Воно не формується з перших кроків, а є результатом довгої і кропіткої роботи вчителя і учня.

Ідеї розвитку критичного мислення з'явилися в другій половині ХХ століття в США. Фундаментальною програмою стала «Філософія для дітей», створена під керівництвом професора філософії Колумбійського університету Метью Ліпмана. Дана програма розрахована на увесь період перебування дитини в школі, тобто з 1 до 11 класів (є практичні програми для дітей дошкільного віку) і спрямована на систематичне навчання за допомогою філософії навичкам самостійно, аргументовано, критично міркувати для того, щоб підготувати інтелект до засвоєння нових знань і виховати морально і соціально відповідальну особистість. Суть програми полягає в тому, щоб за допомогою філософських інструментів навчити дітей мислити розумно.

Систему навчання дітей філософії М. Ліпман побудував на основі написаних ним дитячих текстів для читання, в яких у прихованій чи явній формі закладено одне чи кілька філософських питань, а також, навчально-методичної літератури для вчителів, де викладається методична робота педагога з цими текстами та теоретико-педагогічних робіт, де аналізуються досвід, досягнення і недоліки

навчання філософії в школі. «Безпосередній метод викладати, який застосовує професор Ліпман, – зазначає О. В. Сухомлинська, – це сократичний діалог між вчителем і учнем» [4, с. 9].

Мета запропонованої програми – розвиток в учнів «мислення вищого порядку», навчити їх міркувати розумно. Таке мислення має бути критичним, креативним і піклувальним, тобто враховувати інтереси оточуючих людей.

Засадничими її принципами є наступні:

- навчання філософствуванню, а не інформації про філософію;
- проблемна подача філософського знання;
- перетворення класу у співтовариство дослідників і організація уроку за принципом сократичного діалогу;
- надання дітям замість підручників філософськи навантажених повістей [6, с. 241].

Маємо зазначити, що популяризацією і впровадженням програми «Філософія для дітей» в Україні займаються Н. Адаменко, Ю. Кравченко та інші. Дослідниці зазначають, що для підготовки людини розуміючої, креативної, здатної до самопроекування та самореалізації, самостійного вибору на основі ієрархії особистісно-значущих цінностей і смислів необхідно використання засобів Міжнародної освітньої програми «Філософія для дітей» як методики навчання, що розгортає свої смисли в контексті комунікативно-креативної моделі педагогічної діяльності, в центрі якої є розуміння як спосіб освоєння світу, що веде до самоусвідомлення, осмисленого проживання свого буття, життєтворчості, особистісного зростання, набуття внутрішньої свободи [1, с. 193].

Отже, проблема розвитку критичного мислення в учнів початкової школи є актуальною для української освіти. Світовий досвід переконливо демонструє приклади ефективного застосування нових форм і засобів у розвитку критичного мислення дітей. Дуже важливим є долучення українських науковців, вчителів до вивчення цього питання та його практичної реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаменко Н., Кравченко Ю. Історія знайомства української педагогічної аудиторії з методикою «Філософія для дітей». *Філософія освіти*. 2014. № 2 (15). С. 188–195.
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/12/12/11/20-11-2018rekviz.pdf>
3. Наукова доповідь професора Влада Геніна. URL: <http://www.philosophy.kiev.ua/ua/article/214>
4. Сухомлинська О. В. Філософія для дітей як педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2002. № 2. С. 9
5. Тягло А. В., Воропай Т. С. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века. *Постметодика*. 2001. № 3 (35). С. 19–21.
6. Юлина Н. С. Философия для детей. М. : ИФРАН, 1996. 241 с.
7. Як розвивати критичне мислення в учнів (з прикладом уроку). *Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya>

Охват Н. Є.

*магістрантка природничо-географічного факультету,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ШКОЛЯРІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Сучасний етап розвитку системи освіти, а саме впровадження Нової української школи (НУШ), вимагає вдосконалення змісту і технологій педагогічної освіти в Україні. Початкова школа має відігравати важливу роль у всебічному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, важливого досвіду, забезпечувати готовність та здатність школярів жити й адаптуватися до різних життєвих ситуацій, уміння мислити у різних напрямках створюючи нові ідеї.

У наш час урок у початковій школі, за програмою НУШ, передбачає впровадження інноваційних технологій, які дозволяють розвивати мотивацію учнів до оволодіння новими знаннями, вміннями аналізувати та систематизувати матеріал, а також вміти використовувати його в різних життєвих ситуаціях. Тому використання технології розвитку, критичного мислення на уроках у початковій школі набуває все більшої актуальності.

Педагоги різних країн світу не можуть дійти до однієї правильної точки зору щодо визначення поняття «критичне мислення». Так, М. Кларін вважає, що критичне мислення є раціональним, рефлексивним мисленням, яке спрямоване на вирішення того, чому варто вірити або які дії варто застосувати [1]. Д. Халперн у своїх працях зазначає, що цей вид мислення передбачає використання когнітивних технік і стратегій, які збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату. На думку Д. Клуслера, критичне мислення – це мислення самостійне, інформативне, воно починається з постановки запитання, прагне до переконливої аргументації, має соціальний характер [2]. Вчений детально аналізує це явище і зазначає, що критичне мислення має п'ять характеристик, які визначають його як:

- мислення самостійне;
- мислення узагальнене;
- мислення проблемне й оцінне;
- мислення аргументоване;
- мислення соціальне[3].

Проте, усі визначення концепту «критичне мислення» об'єднані спільною рисою, а саме наявністю ознак, які сприяють формуванню компетентностей, що допомагають школяру

зорієнтуватись в його житті, а саме «hard skills» та «soft skills», які визначаються концепцією «Навички XXI сторіччя» як найголовніші в житті сучасної людини.

В епоху нової інформаційної революції з'являється новий тип суспільства, а саме інформаційне суспільство, в якому знання та інформація набувають високої цінності та яке ґрунтується на найсучасніших технологіях і стрімко розвивається. Основну роль в такому суспільстві відіграє освіта, яка стає найдемократичнішим джерелом розвитку і появи інновацій. Знання стають засобом інформаційного тиску. Новітні технології, оволодіння засобами інформатики, упевнено формують суспільну думку, можуть маніпулювати індивідуальною і масовою свідомістю. Користування інформаційними технологіями дає можливість змінити все суспільне життя. Вказані особливості інформаційного суспільства є одними із причин обов'язкового розвитку у школярів молодшої школи критичного мислення.

Технологія формування та розвитку критичного мислення – це система діяльності, що ґрунтується на дослідженні проблем та ситуацій самостійного вибору, оцінки особистих потреб і цілей. В той час, як освітня технологія розвитку критичного мислення в процесі навчання школяра – це сукупність педагогічних прийомів, які намагаються привчити учнів до дослідницької творчості, що дає можливість їм навчитися усвідомлювати одержаний матеріал. Ця технологія допомагає готувати дітей до життя в сучасному суспільстві, які вміють міркувати, спілкуватися, чути та дослухатися до інших. При впровадженні такої технології знання повинні засвоюються набагато краще, адже інтерактивні технології розраховані не на запам'ятовування, а на вміння думати, творчо пізнавати світ, та вміння поставити проблему та досягти її вирішення.

Отже, критичне мислення – мислення самостійне. Школярі повинні мати свободу, щоб вміти мислити і знаходити рішення питань. Вчитися і вміти мислити критично можна в будь-якому віці. Саме завдяки такому мисленню кожна дитина та навіть доросла людина можуть проявити свою індивідуальність, що в подальшому сприятиме становленню її як особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вукіна Н. В., Дементієвська Н. П. *Критичне мислення: як цього навчати*. Х. : «Основа», 2007. 108 с.
2. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. *Технологія розвитку критичного мислення учнів*. К. : Плеяда, 2006. 220 с.
3. Гупан Н., Пометун О. *Формування критичного мислення учнів у процесі навчання прав людини. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць*. 2008. № 27. С. 79–88.

Кравченко О. О.

*магістрантка ННІ педагогіки та психології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПРІОРИТЕТНА МЕТА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Мета, поставлена перед учнями ХХІ століття, виходить за межі простого засвоєння змісту стандартної шкільної програми. Сьогодні школа повинна допомогти дитині інтегруватися в суспільстві, сформуватися як особистість, знайти та розкрити її здібності, а також навчити дитину раціонально мислити та використовувати набуті в школі знання, уміння і навички в повсякденному житті. Таким чином, вчителі вимушені шукати нові методи і форми організації навчального процесу. У Державному стандарті початкової освіти [1] зазначено, що одним із наскрізних умінь, яким учні поступово та систематично оволодівають під час вивчення всіх освітніх галузей є критичне мислення. На нашу думку, одним із шляхів досягнення зазначеної вище мети є впровадження в освітній процес саме технологій критичного мислення.

Критичне мислення – складне й багаторівневе явище. Мислити критично означає вільно використовувати розумові стратегії та операції високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень.

З педагогічної точки зору, як зазначають О. Пометун та І. Сущенко, критичне мислення – це комплекс мисленнєвих операцій, що характеризується здатністю людини:

- аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію;
- бачити проблеми, ставити запитання;
- висувати гіпотези та оцінювати альтернативи;
- робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його [4, с. 37].

Впровадження технології критичного мислення забезпечує навчання, що спрямоване на розвиток самостійного свідомого мислення учнів, допомагає готувати дитину до життя в інформаційному суспільстві, вибирати серед невпинного потоку інформації головне, критично перевіряти отриману інформацію, співпрацювати з іншими.

Як зазначають О. Пометун та Л. Пироженко, працюючи з технологією розвитку критичного мислення стає зрозумілим те, що навчити учнів мислити критично з першого уроку фактично

неможливо. Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя й учня. Не можна виділити чіткий алгоритм дій учителя з формування критичного мислення в учнів. Але можна виділити певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до розвитку критичного мислення [3, с. 146].

Для розвитку критичного мислення молодших школярів учителю необхідно:

- виділити час і забезпечити можливості для застосування критичного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати;
- приймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- забезпечити для учнів безризикове середовище, вільне від насмішок;
- виражати віру у здатність кожного учня породжувати критичні судження;
- цінувати критичні міркування учнів [2, с. 121].

Для формування критичного мислення вчитель має сам оволодіти новим мисленням, відповідним чином сприймаючи зміст програмового матеріалу, вибирати і застосовувати саме ті методи і прийоми навчання, які сприятимуть розвитку критичного мислення. Найбільш ефективними для цього є методи проблемного навчання – дослідницький, евристичний, які пробуджують «дослідницький рефлекс», у процесі застосування яких найчастіше ставляться запитання «Чому...?», «Як...?», «А як би...?», «А якщо...?», а також інтерактивні методи, метод проектів тощо.

Поряд з доцільними методами та формами діяльності є спеціально розроблені стратегії розвитку критичного мислення. Перелік стратегій розвитку критичного мислення достатньо великий, але готуючись до уроку вчителю необхідно зважати на тему, мету, завдання та зміст уроку. Наведемо приклади стратегій критичного мислення на уроках в початковій школі.

Fishbone. Свою назву цей інструмент дістав завдяки тому, що його візуальне вираження нагадує рибну кістку. Він дозволяє учням «розбити» загальну проблемну тему на низку причин та аргументів. Застосування прийому допоможе учням зрозуміти важливість аргументації, а також те, що кожна проблема – багатогранна, може мати кілька причин, що впливають одна на одну.

Схема включає в себе чотири основні блоки, представлені у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Кожна з них відповідає за певні нюанси:

- *голова* – тема, питання або проблема, що підлягає аналізу;
- *верхні кістки* – основні поняття теми;

- *нижні кістки* – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі;
- *хвіст* – відповідь на поставлене питання, висновки.

Кубування. «Кубування» є стратегією навчання, яка полегшує розгляд різних аспектів теми. Цей підхід передбачає використання кубика із написанням на кожній грані вказівки щодо напряму мислення або письма.

Наприклад, можливі такі вказівки на гранях:

1. Описати (колір, форму, розміри).
2. Порівняти (На що це схоже? Від чого це відрізняється?).
3. Встановити асоціації (Про що це вас змушує думати? Що спадає думку у зв'язку з цим?).
4. Проаналізувати (Скажіть, яким чином це зроблено? Ви це знаєте Ви можете це вигадати?).
5. Знайти застосування (Яким чином це може бути застосовано?)
6. Запропонувати аргументи «за» або «проти» (Займіть певну позицію, використовуйте повний діапазон аргументів від логічних до безглузвих).

Діаграма Вена. Це прийом для співставлення, порівняння, знаходження спільних рис, явищ, ознак, у поняттях, образах літературних героїв, явищ природи, властивостей геометричних фігур. Представляє собою кола, що перетинаються, проте середина заповнюється спільними ознаками, а бічні частини – відмінними.

Основний сенс застосування вказаного прийому в технології розвитку критичного мислення полягає в тому, що порівняння, тобто характеристики, за якими учні порівнюють різні явища, об'єкти тощо, формулюють самі учні. Це можна зробити у групах, парах, індивідуально чи обговорити з усім класом.

Отже, аналіз педагогіко-психологічної та методичної літератури переконливо доводить, що розвиток критичного мислення школярів – важливе завдання школи XXI століття. Розвиток критичного мислення – це багатоаспектний, системний та тривалий процес навчання учнів. Він передбачає спрямовану, організовану та поетапну розумову діяльність учнів під керівництвом вчителя. Використання технологій критичного мислення під час навчального процесу сприяє глибшому засвоєнню знань, умінь і навичок, свідомому сприйманню навчальної інформації та вмінню раціонально її використовувати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний стандарт початкової освіти № 87 [Чинний від 2018. 21. 02]. Київ : Кабінет Міністрів України, 2018. 37 с.
2. Нова українська школа: посібник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.
3. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К. : А. С. К., 2005. 192 с.
4. Пометун О. І., Сущенко І. М. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : метод. посіб. для вчителів. Київ, 2017. 96 с.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОДНЕ ІЗ ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Нова українська школа – це одна із головних реформ Міністерства освіти і науки України. Її метою є створення школи, в якій процес навчання є приємним, а учням надаються не лише знання, а й практичні вміння застосовувати їх у житті [1]. Концепція Нової української школи зосереджена на досягненні наступних цілей:

- 1) новий зміст освіти, що базується на формуванні компетентностей;
- 2) умотивований, творчий та професійно розвинений учитель;
- 3) збільшення ролі ціннісного компонента у виховному процесі;
- 4) процес навчання базується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- 5) дитина – центр освітнього процесу [2].

Для досягнення навчальних цілей даної концепції, необхідно застосовувати методику критичного мислення, адже його розвиток передбачає формулювання цілей навчання шляхом моделювання проблемних ситуацій, що якнайкраще сприяє становленню конкретних компетентностей, зокрема «soft skills».

Правильне використання дидактичних матеріалів в даному випадку виступає одним із головних складових, за допомогою яких учні мають можливість ознайомитись із принципами, стратегіями та процедурами критичного мислення. Дане навчання підштовхує учня до роздумів, міркувань та пошуку причинно-наслідкових зв'язків, адже зміст освіти подається у вигляді проблемних завдань, при вирішенні яких спершу поставлена мета досягається шляхом перетворення заданих умов. Подані умови зазвичай повинні містити суперечності, тому їх розв'язування унеможливується із залученням лише вже отриманих знань.

Так як Нова українська школа ґрунтується на формуванні, в першу чергу, практичних знань, на шляху їх становлення необхідно пройти шість послідовних кроків, що можливі лише за умови використання критичного мислення у навчанні:

1. Нерелфлексивний мислитель – початкова стадія формування критичного мислення.
2. Спонтанічний мислитель – усвідомлення, проблемності власного мислення.

3. Мислитель-початківець – спроби удосконалюватися в теоретичному рівні.
4. Практикуючий мислитель – формування знань за допомогою поєднання практичного та теоретичного компонентів.
5. Просунутий мислитель – здобування знань шляхом регулярної практики.
6. Майстер мислення – повністю сформоване критичне мислення [3].

Базова техніка формування критичного мислення може застосовуватися вчителем щодня. Її становлення відбувається в декілька етапів. По-перше – *зацікавлення учнів у досягненні знань*. Мета вчителя – узагальнити знання дітей, допомогти кожному визначити «своє особисте знання» і основні цілі для отримання нових. По-друге – *осмислення*. Учні опрацьовують подану інформацію, виділяють незрозумілий матеріал. Мета вчителя – надати установку на індивідуальні пошуки інформації з подальшим груповим обговоренням. По-третє – *рефлексія*. Учні включають нові поняття в свої уявлення; визначають їх доцільність та можливе практичне застосування.

Розвивати критичне мислення – означає навчити дітей як вони мають думати – розвивати навички синтезу, аналізу, пошуку інформації, знаходити нестандартні рішення, аналізувати свої вчинки та дії. Чим більше учні практикуються в даному напрямку – тим ефективнішим буде навчання.

Таким чином, Концепція Нової української школи зосереджена на формуванні компетентностей, що формуються як наслідок практичної діяльності учнів. Розвиток даного компонента, на нашу думку, можливий лише за участю розвинутого критичного мислення. Одне китайське прислів'я говорить: «Скажи мені – і я забуду, покажи мені – і я запам'ятаю, дозволь мені діяти самому – і я навчуся». Отже, одним з найважливіших завдань вчителя нової української школи є навчити дитину мислити самостійно, брати відповідальність за свої думки й рішення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міністерство освіти і науки України. *Нова українська школа*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення 21.10.2019).
2. *Освіта на основі життєвих навичок*. НУШ – докорінне реформування освіти в Україні. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/21/108> (дата звернення: 21.10.2019).
3. *Критичне мислення: ключові характеристики та вправи для його розвитку*. URL: <http://etwinning.com.ua/content/files/659841.pdf> (дата звернення 25.10.2019).

МИСТЕЦТВО, КУЛЬТУРА, ФІЛОСОФІЯ І РЕЛІГІЯ В ПОСТНЕКЛАСИЧНУ ЕПОХУ

Наконечна О. П.

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії,
Національний університет водного
господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

ФІЛОСОФІЯ ТА ЖИТТЄВИЙ СВІТ ЛЮДИНИ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ

Впродовж усього історично-культурного становлення та розвитку людства, філософія сприяла виробленню, обґрунтуванню та підтримці сенсотворчих інтенцій життя та культури. Не зважаючи на критику філософії за її теоретичність, абстрактність, відірваність від практики, вона завжди була суголосною своїй епосі у тих завданнях, які люди ставили перед собою, від античності і до сьогодення.

Ця властивість філософії формувалась завдяки розвитку запитального потенціалу людини, її прагненню ставити питання: «Чому є Щось, а не Ніщо?», «Хто ми?», «Звідки ми?», «Для чого ми в цьому світі?», «Хто Я?», «Що я можу знати?», «Що я повинен робити?», «На що я можу сподіватися?», «Що таке людина?» та багато-багато інших і знаходити на них відповіді. Формулюючи такі питання і намагаючись шукати на них відповіді філософія спеціалізує рефлексивно-критичну здатність людини, оскільки в філософії людина усвідомлює необхідність світоглядних проблем, їх зв'язки з людським буттям, аналізує різні сторони і характер цих проблем. Таким чином філософія формувалася одночасно і як наука, система знань, метод пізнання і як знання про Людину, її цінності, таїну людського буття. Філософія виражає потребу в цілісності розуміння світу, формуванні філософської картини світу на кожному етапі соціокультурного розвитку та в сприяє визначенню людиною свого місця в світі, впливаючи на формування життєвого світу індивіда, який існує в певному конкретному життєвому часі і просторі.

Життєвий світ як «світ смислового досвіду» (Е. Гусерль), світ, в якому і через який розгортається людська життєдіяльність, є засобом самовідчуття та розуміння людиною себе та визначення свого місця і призначення у світі, а також відповідальності за долю й майбутнє Універсуму. Життєвий світ є динамічним феноменом, який характеризує людину в її можливісному вимірі, в її відкритості

до світу, що потребує від особи зосередженості як на багатоманітності проявів буття світу, так і на самотутті, власному саморозвитку. Життєвий світ людини – темпоральний, оскільки формується і розгортається на різних площинах, поєднуючи світ буденний і професійний, сімейний і національний, моральний, художній, релігійний, історичний, охоплюючи все життя людини та залишаючи пам'ять про неї.

Характерною рисою філософії завжди була зануреність в культуру, взаємозв'язок з соціально-економічними, політичними змінами, взаємовплив науки і філософії, філософії та релігії, філософії та мистецтва тощо. Тому релігійні діячі, мислителі, науковці, митці, займаючись конкретними проблемами власної сфери, звертались до філософської традиції, філософських концептів, філософських узагальнень, визначаючи місце власної творчості в загальній світоглядній картині світу, в осягненні багатовимірності людини та важливість рефлексивно-критичної здатності для такого бачення.

Філософія розкривається не тільки через сукупність ідей, теорій, вчень, дискусій, напрямів, а й через процес філософування, реального долучення до мудрісного змісту філософії, в процесі якого людина і народжується, за словами Гегеля, духовно. Відповідно, філософія не виникає, щоб полегшити життя людей, стати практично корисною, а щоб допомогти їм стати і бути людьми: «здобути свої витoki» (К. Ясперс). У філософуванні здійснюється проблематизація світу в пошуках смислу, «відкидання людини до самої себе» [1, с. 501], оскільки багатоманітність буття і людського життя постійно потребує запитань і відповідей для того, щоб здійснювати власну життєдіяльність. Це є відправною точкою філософії: створюючи напругу, вимагаючи від людини життєвого зусилля тримати цей стан руху від одних запитань і відповідей до інших, виявляє здатність мислителів, людини, людства до мужності і свободи. П'єр Помпонаці, розмірковуючи над долею філософа ще в XVI, згадує легенду про Прометея «Прометей – це філософ, який прагнучи пізнати таїни бога, мучиться постійними турботами, не спить, не їсть і не знаходить смерті, всі насміхаються над ним і вважають дурнем і святотатцем, його переслідують інквізитори і виставляють на поталу натовпу. Такими є вигоди філософів, такими є їх нагороди» [2, с. 40]. Взаємопов'язаність свободи і мужності виявляється не тільки в індивідуальному філософуванні мислителів висловлювати і відстоювати власну думку, навіть ціною життя, відповідати на запити життя, руйнуючи усталені канони мислення шляхом критичної рефлексії, випереджаючи готовність більшості до їх сприйняття. Вона захоплює і тих, хто попадає в це силове поле і не боїться здійснювати цей пошук на зламі

«межевих» смислів, перевіряючи свою людську спроможність/ неспроможність, розширюючи горизонти власного життєвого світу в процесі діалогу і трансцендування.

Слушним і важливим як для функціонування самої філософії, так і суспільства й людської життєдіяльності є розрізнення І. Кантом «вищого» і «школярського» рівнів філософії, оскільки виявляє взаємозв'язок між сутнісним змістом філософських ідей та їх відповідністю життєвому досвіду людини. Філософія через філософську культуру поєднує теоретичність відповідей, їх збереження і можливість нового прочитання, розвиток культури мислення, критичного мислення у спрямованості на сенсо-конструювання людського життєвого світу.

Ціла низка змін орієнтацій, акцентів філософської рефлексії кінця XIX–XX століття, що отримали назви світоглядно-антропологічний, феноменологічно-екзистенційний, антропологічно-аксіологічний, лінгвістичний поворот, свідчать про переосмислення або нове прочитання традиційних проблем, прагнення до глибшого осмислення буття у всій його багатовимірності, синергетичності, виявленні та реалізації нових можливостей в культурі і життєстворенні особистості. Це дає підстави стверджувати, філософія існує одночасно в часі, намагаючись наблизитись до практичних проблем людського життя, і поза часом, звертаючись до вічних сенсо-життєвих проблем, прагнучи виявити себе як «самосвідомість епохи» (Г.Гегель), як своєрідний тип духовності, що теоретично прагне осягнути базові засади розуміння світу і вищі цілі, цінності та сенси людського буття.

Сучасній людині потрібно постійно визначати свою власну духовну, «життєсвітову» позицію у власному життєсвіті у культурі сьогодення, виокремлюючи початки нової візії багатоманітності світу, опираючись на значимі орієнтири, вироблені історично. Сьогодні людство відповідає і за сенс Всесвіту, Універсуму, зберігаючи його під падіння у небуття. Тож потреба у філософії була і є універсальною, кожного разу заново реалізуючись у пошуках можливості і способах вираження прагнення людини до самостворення у діалозі з долею світу. Життєздатність філософії в культурі обумовлена тією аурою, яку вона покликана генерувати, утримувати і підтримувати, незважаючи на всі перепити соціокультурного процесу. Філософія буде відкритою і незавершеною системою, допоки існує людство та його здатність до соціокультурних трансформацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ясперс К. *Философская вера. Смысл и назначение истории*. Москва, 1994. С.420–509.
2. Горфункель А. Х. *Гуманизм и натурфилософия итальянского Возрождения*. Москва, 1994. 359 с.

Газнюк Л. М.

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук,
Харківська державна академія фізичної культури,
м. Харків, Україна*

ЭТНОФУТУРИЗМ КАК ЯВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ

Социально-культурный этнофутуризм является одним из способов сохранения духовных ценностей, поскольку в рамках синтеза жанров и поиска новых изобразительно-выразительных средств создаются представления и образы, основанные на многовековом человеческом опыте. Вместе с этим, подмена традиционных форм фольклорной обрядности вырванными из их контекстов «цитатами» в современных хеппенингах, флэш-мобах и других культурных акциях не может не создавать разности в понимании и интерпретации этнического духовного наследия «у профессиональных художников и деревенских жителей (т.е. непосредственных носителей и представителей данной культуры). Это, в свою очередь, позволяет ставить вопрос о том, насколько подлинно «этническими» являются подобные формы деятельности художников» [3].

Э.М. Колчева выделяет в этнофутуризме два основных способа осмысления и отражения действительности, обусловленных особенностями предшествующего жизненного опыта художника. Во-первых, путь автора, идущего от символизации лично пережитого в детстве, т.е. от индивидуального как такового – к общинному, родовому. Впечатления детства заново переосмысливаются и воплощаются зачастую в символической, условной форме и в разных жанрах – от портретов и пейзажей до сюжетных картин с включением в них стилизованных в авторской манере фольклорных образов. Во-вторых, фантазирование на материале архаики, переключение на коллективные сферы, как сознательного, так и бессознательного, и от них уже приближение к индивидуальному и личностному. Этот путь характерен для художников-горожан, которые стремятся больше синтезировать и делать широкие философские обобщения путём создания своего особого мира в картине, своего смыслового пространства [1]. Оба этих способа сразу обозначают характер творческого подхода к теме: идущий от органического с ней родства или же от стремления найти путь к этому родству, прочувствовать его. Таким же образом обуславливается и зрительское восприятие. Зритель, как и художник, подспудно стремится найти в этом мире своё – то, на что можно опереться в поиске гармонии отношений между современным урбанистическим стилем жизни и природным, этническим, воспоминание о котором дремлет в

архаических глубинах памяти. Активизация этнохудожественного опыта может частично происходить через процесс «вспоминания», запускаемый при созерцании этнофутуристической картины, где фигурируют атрибуты материальной и духовной культуры собственного или изучаемого этноса: зооморфные образы и мифологические персонажи, родовые знаки и мотивы геометрических орнаментов, сакральные предметы. Их использование обуславливает и способ прочтения авторской мысли: как и язык символизма, он основан на совмещении прочтения знаковой символики, взятой из определённой культурной традиции, и общем чтении композиции картины.

Композиционный строй произведений этнофутуристов весьма различен и обусловлен использованием уже наработанного опыта стилей и направлений европейского искусства, в том числе постмодерна, из которого выделилось данное направление. В привязке к реалистическому искусству это могут быть различные способы компоновки образов предметного мира в традиционных для реалистического искусства жанрах портрета, пейзажа, реже – натюрморта, которые обретают у художника-этнофутуриста свой глубинный, символический смысл. Рассмотрим несколько примеров и имён, обозначивших своего рода классику направления. Помещение узнаваемых реалистических образов в особое смысловое пространство, некий «космос сознания», даёт пластическое выражение представления о месте человека во Вселенной и взаимосвязи всего сущего, делая работу ещё более глубокой и значимой. Её наиболее адекватное восприятие достигается концептуальной чистотой образа, как это можно проследить, например, в цифровой живописи Андрея Мерянина. Его картины повествуют о глубоком желании постичь язык природы и опыт уходящих поколений, прорваться сквозь время и застилающую взгляд урбанизацию. В совершенно иной, игровой форме отобразил богатство и предельную наполненность мира образный строй картин Алексея Мишарина (Коми). Выполненные по авторской технологии ультрафиолетовыми красками работы «проявляют» в течение суток сонмы живых и мифических существ, организующих ткань предметного мира, будь то грибная поляна, шаманский танец или сон кота, растворённого в буквально осязаемых дебрях ночи.

Своеобразную прослойку между искусством предыдущей эпохи составляет своеобразный этнопостмодерн, предлагающий творческую интерпретацию элементов народной архаики в духе наивного искусства и наполняющий зрительское восприятие её очарованием. Таковы, например, сказочно добрые «сфинксы», «скоморохи» и «девы-птицы» Ю. Дырина. При этом стоит отметить, что постмодернистские приёмы этнофутуристического искусства в основе своей не вписываются в его концепцию.

Большая ответственность ложится на художника, заново открывающего зрителю этнические смыслы. В русле данной темы создан достаточно большой пласт произведений в псевдо-этническом стиле. Последнее становится особенно наглядным, например, при иллюстрировании народного эпоса, когда образы и дух национальной традиции искажают вкрапления заимствованных из мифологий других народов сюжетов, образов, знаков, символов [2]. Границы интерпретации эпического прошлого, к сожалению, не всегда определяются в разумном балансе между знанием учёного и чувством меры художника, действующего практически наравне с ним.

Использование декоративной манеры, удобной и привычной для изображения орнамента, позволяет создавать этнофутуристические работы различного содержания, наиболее близкие к произведениям народной культуры. Примерами таких работ могут быть: творческое представление определённого символа из ценностно-визуальных структур традиции – «Знак Кылдысина (Творца)» В. Наговицына; создание и раскрытие сущности персонажа с помощью элементов орнаментального искусства – «Шаман» И. Ефимова; композиции с созданием обобщённого и завершённого образа мира с символическими «маркерами» трёх его уровней – «На охоту» П. Микушева.

Значимость этнофутуристического подхода несомненна в следующем: художник, осмысливая опыт индивидуально пережитого и открывая «на ощупь» смыслы древних архетипических образов, погружается творческой мыслью во вневременные сферы коллективного бессознательного и обновляет тем самым социокультурную память. Зритель, включаясь в этот диалог художественного переживания, включается в значимость настоящего и обновляет себя. Мы не можем сегодня со всей определённой прогнозировать, полностью ли раскрыл свой потенциал этнофутуризм и что возобладает – предложенный им творческий метод, практика постепенного растворения этносов в едином антропном мире (космофутуризм) или же консервативное следование традициям народной архаики (этнопретеризм) в сочетании с культурной локализацией и нетерпимостью ко всему новому, чужому. Можно констатировать активное и продуктивное возрождение интереса к этнике. Это всё тот же «поиск утраченных сокровищ», скрытых в душе, в генетической памяти человека.

Не становится исключением из темы и вестиментарная культура. В период с конца 1960-х и до конца XX столетия сформировалось направление, в русле которого происходит развитие фолк-стиля, занятого осмыслением традиции народного костюма, в том числе с учётом необходимости сохранения этнического своеобразия местных особенностей в новых моделях.

Системное исследование автором культурных тенденций XX в. позволяет сделать вывод о том, что до конца XX столетия одежда, использовавшаяся по ритуальному назначению в традиционной культуре, у значительного числа народов сохранялась и продолжает оставаться полноценным источником изучения своего конструктивного, функционального и семиотического планов, которые создают целостную модель, интегрирующую универсалии традиционной картины мира.

Таким образом, мода также представляет одно из полей «кристаллизации» этнохудожественного опыта, при всём том, что в сущности своего определения являет лишь непродолжительное господство определённого вкуса в какой-либо сфере жизни или культуры. Культурологические подходы и методы: этнографический Дж. Фрезера, феноменологический Э. Гуссерля, герменевтический В. Дильтея – М. Хайдеггера – Г. Гадамера могут быть использованы и при изучении семиотики костюма с учётом того, что традиционная одежда выступает элементом чётко определенной культурно-знаковой системы. Далеко не все попытки проникновения в этнокультуру за свежими идеями сочетаются у современных творцов искусства с пониманием необходимости изучать её смысловые основы, концепцию художественного языка. В ход идут всё те же наработанные приёмы коллажирования, произвольного разрыва и соединения несоединимого, что в конечном счёте рождает вещи оригинальные, но лишь декорирующие своего владельца. Цельные «письмена» орнамента исчезают под ножницами, разрезающими без жалости драгоценное старинное кружево, которое затем в виде кусочков – подобное бессвязным обрывкам фраз – будет настроено на новую модную вещь. Здесь скрывается проблема целого ряда современных творцов моды, не осознающих потенциала нереализуемой сегодня красоты, предназначенной для служения человеку.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Колчева Э. М. *Этнофутуризм как явление культуры: монография.* МарГУ, Йошкар-Ола, 2008. 164 с.
2. Святогорова В. С. *Творческая интерпретация мифологии мордвы в этнофутуризме. Регионоведение. 2010. № 2. С.321–330.*
3. Семёнов Ю. Д. *Этнофутуризм как направление в современном изобразительном искусстве Удмуртии: дисс. канд. искусствоведения.* М., 2007. 216 с.

Кравченко П. А.

*доктор філософських наук, професор,
декан факультету історії та географії,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка,
м. Полтава, Україна*

КОГНІТИВНИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ВІРА»

Раціональне і ірраціональне – це два протилежних, але взаємодоповнювані начала, що утворюють нерозривну єдність. Без звернення до ірраціональної проблематики звужується смислове поле антропологічних теорій і концепцій культурно-історичного процесу. У східних культурах здатність до ірраціонального світорозуміння – одна із основ фундаментальної архетипної парадигми. Ірраціональність супроводжувала і супроводжує людську діяльність на всіх рівнях: у буденному житті, у міжособистісних відносинах, у галузі культури і науки. Нині навіть «зверхсучасні» наукові відкриття неможливі без творчого пошуку і інтуїтивних прозрінь. Будь-яке нове знання не може бути тільки результатом логічної роботи інтелекту. Ірраціоналізм у певному сенсі закладений у людини вже на психофізичному рівні. Мозок має дві півкулі. Вони володіють різними формами сприйняття дійсності та обробки інформації: одна півкуля відповідає за логічну, аналітичну (раціональну) роботу мозку, а друга за художньо-образну, евристичну, тобто ірраціональне навантаження.

Австрійський математик К. Гедель доказав теорему згідно з якою ніяка логічна, формалізована наукова система не може вважатися повноцінною і відповідати критеріям достатньої аргументації і несуперечливості, якщо існує деяке судження, яке не може бути ні спростовано, ні доведено всередині неї, якщо це судження потребує виходу за її межі, або якщо воно потребує залучення неформалізованих засобів. Тобто, у будь-якій мові (а наука – це мова раціональності) існує істинне висловлювання яке неможливо довести, а це значить, що такі істини повинні бути швидко формально віднесені до релігії, яка асоціюється з ірраціональністю. Навіть більше – аксіоми тому і аксіоми, що вони не доводяться, а приймаються на віру.

Наука як апофеоз раціональності, можлива лише у випадку прийняття тези про реальну наявність законів, що визначають існування Всесвіту. Тобто, допускається існування деякої грандіозної структури, логічно достатньо багатої для того, щоб увійти в супротив до обмежуючої теореми Геделя. Реально – у повсякденній роботі учений не стикається з цією проблемою, оскільки має справу з локальними описами світобудови. Значить, логічні, виключно раціональні межі звужують можливості цілісної

картини світу і потребують виходу в область образного і недискусивного сприйняття. Тому, формалізовані мови уже не можуть бути єдиною формою мови сучасної науки. Прагнення до максимальної адекватності потребує використання і неформалізованих ірраціональних систем. Приймаючи ірраціональну складову як обов'язкову, людина все більше долає межі, які вона протягом віків собі ставила.

Однією із форм ірраціонального відношення людини до світу, світосприйняття і ціле покладення – є віра.

В. І. Шинкарук писав, що світ даний нам нашим світо-розумінням, нашою вірою, надією і любов'ю [3, с. 145].

В. І. Шинкарук визначив віру як форму і спосіб сприйняття соціальної інформатизації, норм, цінностей та ідеалів суспільного життя, коли вони, не будучи даними власним практичним чи пізнавальним досвідом, приймаються, як очевидні факти чи характеристики об'єктивної діяльності, суцього і належного; засіб освоєння досвіду попередніх поколінь, сприйняття сподівань, очікувань та надій щодо майбутнього.

Як особлива людська здатність, віра сформувалася в процесі становлення людської свідомості на основі матеріальної суспільно-історичної практики як освоєння індивідами суспільного буття. Суспільна діяльність спрямована на реалізацію таких цілей, в яких творча уява людини дає образ потрібного (предмета, потреб), де можливе зображується як дійсне. Віра сформувалась як здатність сприймати й переживати можливе як дійсне, ймовірне як вірогідне. Оскільки людська свідомість завжди націлена на майбутнє, віра є здатність сприймати і переживати образи бажаного чи небажаного майбутнього як неминучого, плекати надії на звершення бажаного, сподіватись на краще. [3, с. 81].

Суспільні функції віри визначаються типом світогляду, в систему якого вона входить. Наприклад, у міфологічному світогляді людина ототожнювали спосіб дії природних сил із способом власної життєдіяльності, не виокремлювала себе з природи, людина не розмежовувала суспільне та природне. Усі явища природи сприймалися нею в усобленому вигляді «на віру». У релігійному світогляді природа розперсоніфікується, а людина натуралізується. Визначальними елементами релігійного світогляду є віра в надприродне, протиставлення природному надприродного. Віра у всемогутнього Бога – упорядника світу, віра в особисте безсмертя (безсмертя душі). Віра в «спасіння» від пранців земного життя в «небесному царстві». Релігійна віра стає духовною втіхою, виправданням страждань, вона надає цим стражданням видимий сенс.

У науковому світогляді об'єктивна дійсність оцінюється згідно з даними наукового пізнання. Ідеалом науки є побудова такої моделі об'єкта, з якої було б виключене все, що йде від суб'єкта,

тобто адекватне зображення об'єкта яким він є «сам по собі». Через науку здійснювалась «розперсоніфікація» природи, зведення «надприродного» до «природного» [4, с. 9–20].

У релігії віра забезпечує сприйняття і суспільне функціонування антинаукових уявлень, вона є сліпою вірою в надприродне, а тому протистоїть науці. У науковому світогляді віра спирається на досягнення науки і є важливим моментом формування переконань. Вона є елементом інтелектуально-емоційних відношень суб'єкта до будь-якого знання як до істинного або неістинного через єдність доведення та вірування (як почуття).

Віра є універсальною ознакою людини незалежно від ставлення до релігії, що забезпечує сприйняття майбутнього, здійснення очікувань, сподівань тощо [3, с. 148].

Знання та світоглядні уявлення людина отримує в процесі навчання й виховання, здебільшого, без перевірки власним розумом і досвідом, сприймаючи їх на віру, довіряючи певним авторитетам. Але здійснювати власний науковий пошук означає піддавати все сумніву одночасно з вірою в цей сумнів.

Тому віра охоплює теоретико-пізнавальну діяльність та практичну реалізацію її цілей, а її предметом є можливості (В. І. Шинкарук). Серед їх величезної кількості кожен індивідуально обирає ті, які, на його думку, є більш дієвими, вірить в їх здійснення.

Віра може реалізуватися двоюким чином: коли неможливе сприймається як здійснене (у цьому випадку віра призводить до омани) або коли можливість у яку вірили реалізується і стає реальною можливістю, тобто – дійсністю. Це є реалізація мрії у яку людина повірила.

Свідомість людини здатна уявне переживати як дійсне, минуле і майбутнє – як теперішнє. Тому віра – це психологічна установка на сприйняття уявної реальності як дійсності. Уявна реальність може бути ілюзорною або істинною. Саме тому вона потребує перевірки, вона протилежна не знанню взагалі, а тільки вірогідному знанню.

Коли вчений висуває навіть «Божевільну» ідею, яка може бути лише гіпотезою, він не може реалізувати її, якщо не сприйматиме її як істинну. У цьому плані віра є психологічною установкою на сприйняття імовірного істинного знання як вірогідно істинного. Саме як психологічний феномен вона генетично пов'язана з цілепокладаючою творчою діяльністю, включає в себе бачення і передбачення майбутнього. До припущень практичного життя ми ставимось як до прийнятих на віру знань. Об'єктивні припущення – це імовірність незнання, воно перетворюється у вірогідне знання після виконання дії. Але щоб здійснити цю дію, потрібно повірити в істинність припущення, в його вірогідність, зауважує В. І. Шинкарук [5, с. 164–172].

Віра проявляється у сприйнятті ймовірно істинних знань як вірогідних у тій ситуації, коли потрібно розв'язувати життєво важливі справи, а вірогідного знання немає і ще не може бути. Вона забезпечує здатність особистості долати само обмеженість, це стимул для певної дії стосовно оточуючих обставин.

Прийняття знання на різних етапах наукового пізнання обов'язків передбачає «участь» віри. Із гносеологічної точки зору віра може бути презентована у вигляді акту прийняття чогось як істинного, справедливого, доцільного в умовах відсутності чи неможливості достатніх емпіричних чи раціонально-теоретичних обґрунтувань, доведень.

Віра існує уже в самих основах науки. Конкретними формами її проявлення є наукові аксіоми, парадигми, конвенції, гіпотези.

У науці віра може існувати у певних постулатах. Наприклад: онтологічний постулат – незалежність об'єкта науки від суб'єкта пізнання і самого процесу пізнання. А. Ейнштейн писав: «... віра в існування зовнішнього світу, незалежно від сприймаючого суб'єкту, лежить в основі всього природознавства» [1, с. 136]; віра вченого у те, що об'єктивна реальність підчиняється певним законам, які також незалежні від свідомості; віра вченого у принципову пізнаваність світу, його доступність розуму людини, науковому пізнанню – «Віра є і завжди буде мотивом наукової творчості» – писав А.Ейнштейн [1, с. 543].

Наукова віра ґрунтується на даних безпосереднього чуттєвого досвіду людини і її здатності до абстрактно-логічного мислення. Початкове, попереднє знання в науці на теоретичному рівні презентується постулатами, аксіомами, визначеннями, які є передумовою науково-об'єктивного знання і сприймаються на віру.

Попереднє знання, яке часто існує у формі неявного знання, відіграє роль певного фільтра у пізнанні. Тому творчість пов'язана із осмисленням передумов, багато із яких носять гіпотетичний характер і існують у ролі аксіом, що неможуть бути спростовані. К. Поппер у свій час зауважував, що ці аксіоми можна розглядати «або як емпіричні, чи наукові гіпотези, або як конвенції» [2, с. 99]. Таким чином, об'єктивне наукове знання має гіпотетичну основу котра постійно переглядається і змінюється. Наукові постулати, аксіоми, визначення приймаються на віру в якості робочих гіпотез.

У відповідності з основами науки у кожній науковій спільноті виникають певні переконання, загальні підходи до методики наукового дослідження, які підтримуються на неформальному рівні, визначають наукову проблематику і функціонують на рівні міжособистісного спілкування вчених. Це є, на думку Т. Куна, основа для віри в ту чи ту теорію, яка претендує на статус парадигми. Прихильники парадигми стають тим прошарком «віруючих», для якого прийняття основи наукового пізнання стає

«credo». У межах парадигми виникає феномен конвенціоналізму – домовленості між вченими про прийняття тих чи тих наукових аксіом, основ логічного висновку і його правил. «Прийнятність» є суб'єктивністю, але у формі все загальності, що дає підставу для розуміння того чи того висловлювання як загальноприйнятного, а значить, істинного, наукового.

Більш того, окрім основ науки, феномен віри проявляється на різних етапах процесу наукового дослідження: при постановці мети дослідження, осмисленні наукової проблеми і реальних шляхів її вирішення. Висування гіпотез з епістологічної точки зору віра є необхідною складовою творчого руху наукового дослідження від незнання до знання і від неповного знання до більш повного.

Віра несе в собі проекцію у майбутнє, задає певну спрямованість активності суб'єкта, пов'язана із цілепокладенням і стимулює складний процес ціле реалізації. Про це писав і Е. Гуссерль.

Досвід історії науки свідчить, що віра вченого у творчу мету здатна вдохновити його на тяжку працю і служить важливим фактором досягнення фундаментальних наукових результатів.

У ситуації творчого пошуку вирішення проблеми вчений висуває і розробляє гіпотези. Вони часто суперечать існуючим теоріям і пов'язані з певним ризиком. Той, хто приймає гіпотезу на ранніх стадіях її існування, чекає можливих майбутніх її підтверджень. Це чекання і виражає віру в правильність і раціональність гіпотези. Акт віри дає гіпотезі «санкцію» на потенційну істинність, «право на існування». Віра сприяє пошуку нових знань і закріпленню їх у сфері об'єктивного знання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ейнштейн А. *Еволюція фізики. Собр. научн. Трудов: В. 4т. Москва: Прогрес, 1967. Т 4. С.543.*
2. Поппер К. *Логика и рост научного знания. Москва: Наука, 1983. С. 99.*
3. Шинкарук В. І. *Віра, Надія і Любов. Віче. 1994. № 3 (24). С. 145–150.*
4. Шинкарук В. І. *Марксистська філософія і світогляд. Філософська думка. 1969. № 1. С. 9–20.*
5. Шинкарук В. І. *Категоріальна структура наукового світогляду. Вибрані твори: у 3 т. Київ: Наукова думка, 2004. Т.3. ч. I. С. 164–172.*

Олексенко Р. І.

*д.ф.н., професор,
професор кафедри публічного управління, адміністрування та права,
ТДАТУ ім. Дмитра Моторного,
м. Мелітополь, Україна*

УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У сучасній Україні культура переживає період, який можна охарактеризувати як переломний. З переходом країни до ринкової економіки традиційний спосіб функціонування сфери культури, заснований на централізованій системі відносин держави та культури, коли держава повністю відповідала за її стан, була єдиним замовником та джерелом фінансування, повністю визначаючи політику в галузі культури, показавши в значній мірі свою неадекватність вимогам нового часу і нового ставлення до ролі культури та культурної політики [4].

Проте, в умовах децентралізації управління та фінансування сфери культури, не зважаючи на складність цього процесу, розширилося поле для реалізації ініціатив і новацій для розвитку сфери культури. У культурній діяльності відбувається процес переходу від старої схеми задоволення культурних потреб до нової, пов'язаної з розвитком локальних, приватних, приурочених до місцевих проектів. Різні суб'єкти культурної політики, громадські об'єднання, організації комерційного та некомерційного секторів беруть активну участь в реалізації суспільно-корисних проектів, динамізуючи культурне життя суспільства. При цьому, саме проекти місцевого значення стають все більш затребувані в сучасній моделі культурної політики. Як вказують Ф. Матарассо та Ч. Лендрі, про роль локальних проектів в соціокультурному розвитку: «У дійсності істинний культурний розвиток зосереджено в повсякденному житті, що змушує мільйони людей приходити в театри й музеї, займатися самоосвітою, пробувати свої сили у творчості» [1].

В умовах децентралізації системи управління, органи управління культури на регіональному та муніципальному рівні підкоряються відповідним органам виконавчої влади, що проводить самостійну культурну політику на своїй території. Разом з тим це не виключає взаємодії органів управління культури різних рівнів.

Основне завдання держави в управлінні культурною сферою, з позиції бачення стратегічних шляхів за якими сьогодні рухається культура: використовуючи організаційно-фінансові та законодавчі важелі – створити необхідні умови для розвитку сфери культури та культурних процесів, підготувати сприятливий ґрунт для саморозвитку культури .

Діяльність держави, вносить значний внесок у визначення шляхів культурного розвитку суспільства в цілому і залучення відповідних ресурсів, є найважливішою передумовою розвитку соціокультурної сфери України.

До першочергових напрямків державного управління сферою культури слід віднести:

- розробку і прийняття відповідних законопроектів (наприклад, про підтримку меценатства і спонсорства), нормативно методичних програм, що сприяють ефективному розвитку і саморозвитку культурної сфери в ринкових умовах;
- впровадження освітніх програм розвитку певного рівня культурної свідомості, мислення, особливо у підростаючого покоління; підтримка культурно-інтелектуального відтворення нації;
- активізацію просвітницької діяльності установ культури;
- впровадження нових інформаційних та маркетингових технологій в діяльність закладів культури та перетворення їх на центри активного використання для забезпечення населення необхідною культурною інформацією та культурними послугами;
- створення можливостей для залучення різних верств населення, особливо дітей та юнацтва, в творчо-активне життя, в залежності від їх здібностей та схильностей;
- розробка соціокультурних перспектив та стратегій суспільного розвитку, змістовного бачення майбутнього;
- включенню стратегії культурного розвитку у вирішення актуальних проблем українського суспільства;
- формування загальнонаціональної парадигми розвитку культури з урахуванням регіональних особливостей, багатонаціональних та етнічних специфікацій;
- включення та інтеграція України в загальносвітові культурні процеси.

В умовах соціально-економічної трансформації в Україні і соціокультурних змін необхідно змінити саме уявлення про культурну політику [2]

Так, в умовах соціально-економічних трансформацій в системі управління сферою культури України особливе значення починає займати проектний підхід, який являє собою сучасний ефективний спосіб управління галуззю в цілому, окремими її напрямками і конкретними установами. Він передбачає здійснення проектної діяльності та проектного фінансування, коли кошти виділяються на створення і реалізацію окремого культурного проекту. У цих умовах найбільш прийнятними для їх успішного функціонування є проектне

фінансування і конкурсний порядок розгляду бюджетних коштів [3]

Таким чином, проектний підхід повинен сприяти зміні в системі управління сферою культурної політики України і вписуватися в нову парадигму її соціально-економічних реалій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матарассо Ф., Лэндри Ч. Как удержатъ равновесие? Двадцать одна стратегическая дилемма культурной политики. Культурная политика в Европе: выбор стратегии и ориентиры : сб. материалов. [Составители: Е. И. Кузьмин, В. Р. Фирсов]. М. : Либерея, 2002.
2. Олексенко К. Культурна політика як національний ресурс розвитку суспільства в умовах соціально-економічних змін. Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування». Мелітополь, 18 жовтня 2019 року.
3. Олексенко К. Б., Олексенко Р. І. Сфера культури та її стан в загальному контексті державного управління. II Національна науково-методична конференція «Цифрова економіка». Київ, 17–18 жовтня, 2019.
4. Різник В. В. Історичні аспекти виникнення та становлення управління проектами як окремої галузі менеджменту. Економічний вісник університету. 2011. Вип. 17(2).

Бондар І. О.

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціальних наук,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В ОСТАННІ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах процесу глобалізації особливо посиленого значення набуває феномен культури. Тому в сучасному суспільстві вчергове загострюється дискусія про тенденції розвитку культурних процесів, здійснюється аналіз культурної діяльності, визначаються його результати. Здебільшого вони суб'єктивні за своєю суттю і важко піддаються точному вимірюванню. Звісно, все це не означає, що культура може бути повністю відокремленою від контексту, в якому вона створюється і розвивається. Навпаки, вона відображає свій час і своє місце в світі. Діячі культури живуть у суспільстві і є його активними членами або можуть вважати себе такими, а це означає, що вони мають соціальні, політичні та етичні зобов'язання і цілі. Тому дослідження історико-філософських проблем розвитку культури в постнекласичну епоху є наразі актуальним. Зосередимо нашу увагу на проблемах адаптації

різних національних європейських культур, зокрема й української, до глобалізаційних виявів в останні десятиріччя ХХ ст.

В другій половині ХХ ст. роль культури в країнах комуністичної орієнтації безумовно мала ідеологічно-політичну тональність [2]. В країнах Західної Європи політичні зобов'язання також певною мірою тиснули на творчість і роботу інтелектуалів. Коли європейські нації у 1950-х рр. почали процес політичного об'єднання, контакт між їхніми інтелектуальними традиціями парадоксальним чином почав слабшати, по-перше, в контексті нового престижу наукового та управлінського світогляду, який поступово витісняв гуманістичний; а, по-друге, через посилення ролі англійської мови та американських культурних цінностей, які вона транслює [1].

Але вже в останні десятиліття ХХ ст. в світі набагато серйозніше значення надається економічному і соціальному чинникам, аніж політичному. Звідси, маємо зазначити, що для культури основним вектором стала діяльність, що покликана зробити свій внесок і в економічний, і в соціальний розвиток країни. Причому виявилось, що діапазон напрямків цих дій має досить широкий спектр. Наприклад, це і підтримка внутрішніх інвестицій, і створення нових робочих місць, і допомога в розширенні експорту і т. п. Якщо говорити в найзагальнішому сенсі, культура повинна була сприяти заохоченню міжнародної конкурентоспроможності своєї країни – це економічний аспект її служіння суспільству. Водночас культура використовувалася і як свого роду особливий засіб нейтралізування соціальних відмінностей, як терапія по відношенню до непривілейованих спільнот і груп. Тим самим художник-творець повинен був ніби перетворитися на соціального працівника нового типу. Цей підхід до ролі культури і творця був правомірним, але утилітарним, бо він залишав поза, ігнорував справжній зміст і цінність поняття «культура».

Аж до подій кінця 80-х – початку 90-х років геополітика розглядалася переважно в ідеологічному, військовому і економічному аспектах. У жорсткому протистоянні капіталізму і соціалізму не застосовувалися культурні критерії. За мирного перебігу справ культура була лише корисною, але неістотною складовою. Значно важливішою ставала її роль, коли держави знаходились у ситуації конфлікту: тоді культура перетворювалася на засіб підтримки хоч мінімального рівня діалогу [2].

У країнах Центральної та Східної Європи, і в Україні зокрема, в часи соціалізму культура була суворо контрольованою сферою суспільного життя. Але, водночас, така система мала й певні переваги, що перш за все полягало в наданні митцеві, який, звісно, був лояльним до режиму, фінансової безпеки. А, по-друге, – вона періодично дозволяла йому досягати високих і цікавих творчих художніх результатів. Наприкінці 80-х – на початку

90-х рр. «безбідне» існуванню діячів мистецтва та культури, і на тлі колапсу державного управління культурою, припинилося. Натомість правила митцям став диктувати неконтрольований вільний ринок.

У європейському суспільстві початку 80-х рр. ХХ ст. домінувала позиція, що не існувало європейської культури як такої. Разом з тим, відповідно до розуміння терміну «територія європейської культури», визначеному 1985 р. Європейським економічним співтовариством, формувалися культурно-мистецькі програми, що діяли на території сучасного Європейського Союзу. Наприклад, як «Європейська культурна столиця» (1985 р.), «Калейдоскоп» (1990 р.), «Аріан» (1997-1999 р.), «Рафаель» (1997-2000 рр.) стали провідними механізмами реалізації завдань і цілей культурної практики в країнах Європи, зокрема і в Україні [4].

Падіння Берлінської стіни і підписання договору про Європейський союз в 1991 р. змінили погляд європейського суспільства на культуру і культурні відносини, які всі повоєнні десятиліття трактувалися лише як додаток до «добросусідських стосунків».

Наступним етапом стали події, пов'язані з об'єднавчим європейським процесом. Нового геополітичного сприйняття, зафіксованого у нормативно-правових документах, культура набула у Маастрихтській угоді 1992 р., у якій сфера культури і мистецтва була визнана незалежним чинником розвитку суспільства [3]. Документ, набув чинності у 1993 р. [5, с. 414]. В практичній діяльності він передбачав надання Європейським фондом регіонального розвитку та Європейським Соціальним Фондом в сфері культури невеликих грантів [4]. Внаслідок цього саме 1990-ті рр. стали визначальними для вироблення основних векторів культурної політики ЄС.

На тлі існування культурних кордонів у Європі й культурного плюралізму, підтримка існуючих відмінностей культурної діяльності і культурної політики стала одним з наріжних принципів, закладених в роботу ЮНЕСКО і Ради Європи. Культурні відмінності є засобом досягнення вільного і рівного обміну між культурами, оскільки всі культури формують частину загальної єдиної спадщини людства, а зневага або руйнування культури якоїсь групи населення Землі – це втрата для всього людства.

Україна, яка здобула незалежність в історичних умовах інтенсивних глобалізаційних процесів, опинилася перед цілим комплексом проблем. З одного боку, необхідності внутрішньої консолідації, а з іншого – міжнародної інтеграції, яка загрожувала втратою культурної ідентичності. В цих умовах розробка культурної політики країни стала загальнонаціональним завданням, якою, крім адміністративних органів управління культурою, почали опікуватися усі зацікавлені політичні інституції

(наприклад, партії у виборчих перегонах). В подальшому, дедалі більш активніше, до процесу визначення і реалізації культурно-мистецьких акцій й програм почали залучатися й громадські організації [2, с. 51].

Швидкий крах старої адміністративної структури, падіння економіки унеможливили створення в Україні впорядкованого, контрольованого художнього ринку. Тому перед керівниками, що визначали культурну політику держави, постало питання не просто про те, як найкращим чином використовувати обмежені фінансові та інші ресурси, але і як знайти шлях, який зберігатиме за культурою політичні пріоритети. У зв'язку з цим особливо актуальним стала й інша, не менш значуща проблема: наскільки приватний сектор повинен і здатен нести на своїх плечах тягар фінансування культурного?

Поза сумнівом, між комерцією і державними субсидіями певним чином необхідно знаходити баланс, але ситуація як в Україні, так і в ЄС позначена до цього часу безладом і примітивним прагматизмом. Звичайно, в умовах панування ліберальної ринкової економіки культурою більшою мірою управлятимуть саме її закони, але участь держави в управлінні культурними процесами необхідна. Інше питання – якою мірою?

Підсумки впровадження культурно-мистецьких програм у ЄС було зроблено на Культурному Форумі, що відбувся 29-30 січня 1998 р. в Боршетському центрі в Брюсселі. Міжнародні організації та представники країн, які реалізовували проекти в рамках існуючих програм підсумували культурну політику ЄС 1990-х рр. та визначили пріоритетні напрями підтримки культурно-мистецьких ініціатив у середньостроковій перспективі [4].

Отже, перші кроки процесу європейської інтеграції України зумовлені важливими перетвореннями у побудові державної політики на національному та місцевому рівнях і торкалися різних сфер суспільства. В культурному секторі України також спостерігалось пожвавлення співробітництва із ЄС, метою якого було не лише налагодження культурних обмінів та діалогу, а й зміна системи й підходів до управління у цій галузі, які б базувались на засадах демократії, визнання культурних прав і свобод.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байдаров Э.У. Влияние глобализации на культуру и ценности человека. CREDO NEW. Теоретический журнал : веб-сайт. URL: http://www.inspp.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=11 (дата звернення: 02.11.2019).
2. Берегова О. М. Комунікаційні аспекти культурної політики незалежної України. Культура і сучасність. 2004. № 2. С.49–58.
3. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года): перевод к.ю.н. Четверикова А.О. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 02.11.2019).

4. Кавунник А. *Культурно-мистецькі програми країн-членів Європейського Союзу*. URL: <http://uaculture.org/texts/yednist-u-riznomanitti/> (дата звернення: 02.11.2019).
5. Шинкаренко Т. *Маастрихтський договір*. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ, 2011. С. 414.

Доронина С. Г.

*магістрант кафедри філософії і методології науки,
Белорусский государственный университет,
г. Минск, Беларусь*

МОРАЛЬНЫЙ ДИСКУРС КАК ИСТОЧНИК КОНФЛИКТОВ И ДИАЛОГА В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЕ

Открытое информационное глобальное общество столкнулось с проблемой конфликта различных социальных и культурных идентичностей. Для его разрешения не раз предлагалось обратиться к морали как фундаменту гуманизма, а также как к специфическому нравственному механизму сглаживания противоречий путем обращения к общечеловеческим ценностям. Классические стратегии разрешения моральных конфликтов были связаны с аксиологическим подходом. Фундированный исследованиями сущностной природы моральных ценностей, данный подход ставил целью эксплицировать общие ценностные ориентации, которые бы способствовали сближению и координации различных культур и социальных групп. Однако поскольку принятые в различных обществах представления о нравственности и вытекающие из них нормы и правила поведения обусловлены определенными пространственно-временными рамками и не образуют единый универсальный компендиум, то упование на мораль как таковую не решает проблемы.

Во-первых, в самой морали присутствует как универсальное, так и специфическое культурно-историческое содержание. Делая последнее основанием своей идентичности, сообщества создают множественные соперничающие друг с другом моральные программы, целью которых является обоснование не только своей уникальности, но и нравственной правоты.

Данный нравственный неконформизм смещает внимание со смыслового контекста норм и правил в сторону их наилучшей, убедительной формы когнитивного обоснования. Обусловленный человеческим стремлением добиться только своей правоты, дискурс о нравственности перестает быть моральным, и переходит в область чистой логики когнитивного обоснования нормативно-регулятивной системы так или иначе понятого «хорошего общества». Цель данных логических обоснований связана не

столько с поиском сущностной природы нравственности, сколько с апологетикой своих «уникальных» ценностей и стремлением рекрутировать под свои знамена «уникально нравственных» последователей. Следовательно, базовыми критериями так понятой моральности могут быть лишь по-своему удобные, многообещающие и легкодоступные этические формулы всеобщего благоденствия. К примеру, «наилучшие действия, которые приносят наибольшее счастье наибольшему числу людей», обоснованные еще в 1725 году Ф. Хатчесоном [1, с. 67]. Данная этика эксплицирует критерии моральности через определение большинством понятия счастья, коррелирующего с обыденным мышлением, материальными потребностями и чувственными склонностями. Поскольку таковые этические стратегии преследует чаще всего прагматические цели, то собственно моральный дискурс становится здесь маргинальным явлением.

Во-вторых, разговор на платформе общечеловеческих ценностей, являясь специфическим дискурсом модерна, навязывающим собственную категориальную и ценностную базу дискуссии, не может быть определен как универсальный. Как было отмечено А. Макинтайром в книге «После добродетели» [2], данный дискурс содержит в себе множество несопоставимых аргументов и не может считаться целостным образованием, а следовательно, не может разрешить нравственные проблемы. Однако предложенный А. Макинтайром альтернативный способ решения моральных вопросов, пропагандирующий возврат к классической «этике добродетели», также оказался неосуществимым. В результате, как нравственная программа модерна, не способная фундировать единое нравственное основание социума, так и «этика добродетели», характерная для традиционных сообществ, показали свою несостоятельность в предотвращении не то что «конфликта цивилизаций», но даже конфликта двух племен.

Еще один вариант решения нравственных проблем был реализован Ю. Хабермасом в «этике дискурса» [3]. В рамках стратегии модерна им было предложено установить моральные правила взаимодействия, основанные на принципе универсализации, что позволило объединить различные дискурсы в пространстве непрекращающегося диалога. Правила дискурса, обоснованные Ю. Хабермасом, без опоры на конкретную нормативно-ценностную систему позволяют достигать практического согласия в каждой конкретной ситуации без эффекта унификации. Однако данный подход исключает возможность найти взаимопонимание между сторонами, с самого начала не нацеленными на конструктивный плодотворный диалог.

Дальнейший анализ возможностей морали как способа разрешения конфликтов связан с более тщательным

осмыслением дискурсивного подхода к морали, его когнитивного и коммуникативного аспектов, присущих любому виду дискурса.

В когнитивном аспекте моральный дискурс характеризуется через входящие в него концепты, которые фиксируют определенные ценности и содержащиеся в них смыслы. Общей когнитивной базой для осуществления морального дискурса выступает нравственная культура народа, говорящего на определенном языке и воплощающего в нем свой уникальный духовный и исторический опыт. Поскольку данная уникальность связана как с личностной, так и с национальной самоидентификацией, то наборы понятий морального сознания в разных языках и культурах существенно отличаются друг от друга, сходные моральные концепты наполнены различным смыслом. В результате представители разных культур, находясь в состоянии ригидной убежденности, что ценности соперников либо ложно истолкованы, либо вообще отсутствуют, иницируют не диалог культур, а конфликты различной степени тяжести. Парадоксальным образом такие когнитивные особенности морального дискурса приводят к практической невозможности добиться взаимопонимания.

Концепты, фиксирующие ценности и различающиеся от культуры к культуре, выражаются в языке. Язык как концептуальная матрица, характеризующая особенности менталитета того или иного народа, призван подчеркнуть уникальный культурно-исторический опыт народа, говорящего на нем. Это мешает проникнуть в сакральную сферу значений тех или иных ценностей, находясь за границами данной культуры. Многочисленные компаративные исследования моральных концептов в разных языках свидетельствуют о том, что общие для всех языков моральные категории, такие как добро, зло, долг, совесть, достоинство, употребляются в различных контекстах и имеют разные коннотации. Кроме того, в моральном дискурсе решающую роль играют не столько ценности, сколько смыслы высказываний.

Объединенный в смысловое целое и обусловленный сетью неоднородных единичных смыслов, моральный дискурс формируется вокруг аксиологических интенций, связанных как с эмоциональной и реляционной составляющей смысла, так и со спецификой их выражения в языке. Конфликт интерпретаций обостряется тогда, когда смысл морального рассуждения либо непрозрачен, либо предельно и категорично однозначен. Преодоление конфликта предполагает интерпретацию и осмысливание содержания высказывания, которое требует герменевтических навыков. Задачей герменевтических практик является обеспечение аутентичности понимания и выявление смыслов коммуникации в каждом конкретном случае. Посредством апелляции к определенному контексту можно

прояснить смысл того или иного концепта, что снимает конфликтность, но требует дополнительной рефлексии по поиску адекватной формы объяснения. Например, суждение о «преступлениях, не имеющих срока давности» в зависимости от контекста по-разному звучит в обществе, одобряющем кровную месть и в обществе «после Освенцима».

Проблема понимания смысла является не только когнитивной, но и коммуникативной. Понимание в моральном смысле – это коммуникативный акт, задача которого состоит в поиске адекватной формы взаимодействия, с помощью которого можно достичь практического согласия по осуществлению должного. В данном случае моральный дискурс перестает быть ангажированным желанием достичь нравственной правоты, а связан со стремлением понять и услышать Другого. Моральное взаимопонимание, метафорически объясняемое родством душ, на практике оказывается умением организовывать моральный дискурс и осуществлять его герменевтический анализ с помощью, как писал М. М. Бахтин, «участного» мышления [4, с. 33].

Можно сказать, что осуществление взаимопонимания связано не с обнаружением тождественности моральных ценностей участников, а с возможностью проведения нравственного диалога, изначально ориентированного на взаимопонимание.

Когда между субъектами коммуникации существуют значительные противоречия, и ситуация конфликтна по существу, то моральный дискурс будет детерминировать коммуникативный акт, в котором эмотивный характер высказываний о ценностях отражает не соответствие ценности высказыванию, а личную заинтересованность в доминировании. Если учесть, что ценности, в отличие от истин, определяются как соответствие действительности высказыванию, то понятно, что такая полемика о смысле нравственных ценностей не только не является диалогом, но обосновывает стремление к (насильственному) преобразованию ситуации в соответствии с ситуативными прагматическими установками.

Между тем формула морального дискурса как стремления преобразовать действительность в соответствии с моральными убеждениями должна коррелировать с желанием услышать и понять Другого. Это позволяет говорить о необходимости поиска новых форм коммуникации, в которых реализовывался бы нравственный механизм убеждения и понимания. Такие механизмы должны по необходимости иметь статус этически выверенных взаимодействий, которые, используя герменевтическое истолкование смыслов, позволили бы найти способ бесконфликтного решения современных проблем.

Таким образом, коммуникативный аспект морального дискурса характеризуется не через общность ценностей,

выраженных посредством предикативных функций языка, а определяется качествами субъектов коммуникации, их умением выражать определенным этическим способом нравственные концепты, организуя тем самым продуктивный диалог. В данном контексте моральный дискурс – это специфическая платформа взаимодействия, организованная участниками коммуникации, которые нацелены на достижение именно моральных, а не каких-то иных, прагматических результатов.

Создание таких дискурсивных практик предусматривает не монологическую проповедь морали и предъявление взаимных нравственных обвинений, а сопоставление ценностей, выражение сожаления о несправедливости, ознакомление собеседника с собственным моральным опытом в стремлении к взаимному нравственному обогащению. Такой моральный дискурс как повседневная практика разрешения конфликтных ситуаций позволяет понизить градус противостояния.

Проблема современных конфликтов в мультикультурном обществе может быть решена посредством использования стратегий аксиологически направленной диалогической парадигмы коммуникации. Разрешению глобальных и региональных конфликтов современного мира способствует не актуализация понятия морали вообще и возврат к традиционным представлениям о ней, а специфически организованный современный моральный дискурс, перманентно проясняющий свои когнитивные и коммуникативные характеристики.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Хатчесон Ф. *Исследование о происхождении наших идей красоты и добра* М. : Искусство, 1973. С. 41–261.
2. Макинтайр А. *После добродетели: Исследования теории морали* М. : Академ. проект; Екатеринбург : Деловая кн., 2000.
3. Хабермас Ю. *Моральное сознание и коммуникативное действие* СПб. : Наука, 2000.
4. Бахтин М. М. *К философии поступка Работы 20-х годов*. Киев : Next, 1994. С. 9–69.

Dourdieva Sona

Kerki, The Republic of Turkmenistan

TO THE QUESTION ABOUT THE FORMATION OF GENDER STUDIES IN TURKMENISTAN

The problem of formation of civil society and legal state development in the post-Soviet republics became one of the central problems in practical terms for society and theory in social and humanitarian studies. The lack of its own historical experience in this area urgently requires a broad appeal to the experience of western

democracies that have passed this way. The development of this experience at the same time requires the adoption of western political values on which it was based and continue to evolve this democracy.

Contemporary socio-cultural research has shown that political values in a way words can explain certain patterns common system of cultural values, which determine the patterns of political, economic and social behavior of people depending on prevailing in this period in society of spiritual values. Therefore, the appeal to Western political concepts will have a significant impact on the cultural patterns prevailing in Turkmenistan. Today this effect already manifests itself in various areas, not always bringing positive and meaningful transformation of the traditional for the Turkmenistan people values [3, 57].

Developing in country women's and gender studies are a good example of such influence, when many of the theoretical and practical development of this direction in the West uncritically transferred to our soil. Therefore there is a need to relate these two lines of research, emerging in different socio-cultural, ethno-religious, socio-political and economic environments. This is particularly strongly the current situation requires the acceleration of globalization processes, which all lead to a stronger harmonization of different cultural traditions. Turkmenistan socio-philosophical and humanitarian thought should analyze these contradictory processes and develop a system of transformation of the national cultural tradition so that she, not having lost its vital components of the parameters could fit into a universal global process of socio-cultural development.

Social Sciences and Humanities are just beginning to explore the importance of differences between gender and gender both in their theoretical and practical studies. Problems of social roles and standards of conduct of men and women, the problems of formation of gender identity in cultures of various types, social and cultural representation of gender differences are just beginning to penetrate the socio-humanitarian research, but even at this stage revealed very interesting patterns, which significantly changed approaches to research these areas.

It's not a secret that the gender and feminist studies in Turkmenistan are just beginning to attract the interest of the scientific community. Suffice it to say that, despite the relatively large number of publications in this area are still in Turkmenistan is not protected none of the investigatoin devoted to the analysis of gender or feminist studies. Meanwhile, the country has developed several centers of study of this problem, among which are the Department "Modern trends in philosophy and gender researches" Institute of philosophy political-legal research of NAS of Turkmenistan, and others fruitfully explore the philosophical and theoretical issues of gender. Note also scientific and pedagogical development of gender, which are

conducted in the Belarusian state university and the Western University, the activities of individual NGOs.

Often scientific work in this area, by tradition continue to appear in keeping with the usual women's studies, the foundations for which were laid in Soviet times. According to the canons of this trend the women's problem is considered in isolation from the gender assumptions, making significant adjustments to this problem by identifying socio-cultural differences, norms and expectations placed on women and men. This circumstance is compounded by the fact that the basic concepts and methods of gender studies are listed in the Turkmenistan socio-humanitarian environment from Western or Russian sources, which support for liberal democratic and Christian cultural traditions are not always justified in the case of Turkmenistan [2, 46].

You can point to a series of studies in which differences between the two value systems pushed researchers to the conclusion that we need to develop own gender-sensitive research, which should take into account historical, psychological and mental, ethno-confessional features of the Turkmenistan people, traditions and norms of the historical society's attitude to man and woman.

In this regard, it is noted that feminism didn't have its history in Turkmenistan, and therefore is not relevant for the national gender study. Without denying completely the validity of these views, it is worth noting that this situation is temporary. In this connection suffice it to recall examples from our recent past when, as a result of the establishment in Turkmenistan of the Bolshevik's regime began to be themselves radical changes in the social and spiritual life of society, reflected on the fate of Turkmenistan women.

In the Soviet period, feminism was seen as a phenomenon characteristic only of bourgeois society, but because its development in the USSR was prohibited. Instead, it recognized the so-called woman question, which, as argued by the ideologists of communism, found its complete solution in the USSR. As example was mentioned the system of social protection of women and equal rights with men, ensures the access of women to education, professional activities and participation in government [4, 12].

If to take into account these realities, it should be noted that the values of Western countries on the issues of feminism and gender will soon start to compete with the established in the Turkmenistan society values. Researchers cannot close our eyes to these circumstances, on the contrary, it is urgent to develop a strategy of transformation and occurrence of national culture in the global process of formation of human culture. In this way it is necessary, first, to reconstruct in outline the history of the development of Turkmenistan culture, and secondly, to explore historical moments of its interaction with other cultures, and thirdly, to identify the main results of this interaction, fourthly, to

determine the values of the transition period, fifthly, to establish an exact direction of movement and fundamental values necessary to successfully overcome this way. Only come all this way, you can make the first conclusions to be made. At first glance, such strategy can not deal with tactical issues of the women's movement and gender and feminism in Turkmenistan, but if we pay attention to the position of women in post-Soviet Turkmenistan society, at the noticeable changes that almost led to changes in their socio-cultural role, it becomes clear that these issues will always be located in the center of the social life of the Republic, and in the center of the research interests of the Humanities in the country [1, 77].

This is due to the fact that any society will always have to deal with problems of law, economic relations, health, family relations, education, development of culture. And those issues will develop in the direction of gender relations that require equality between the sexes, so this is a problem not only women but the entire society. Not accidentally, in recent years, along with the status of women appear in works aimed at the study of male problems, different social and age groups of society. The transition period with their socio-economic problems need to be studied in the past such unusual topics as unemployment, poverty, reduced life expectancy, poor health, increased crime, etc.

The women's movement, the practice of modern gender studies, as we showed earlier, directly related to the current transformation of the world, they already have an impact on countries such as Turkmenistan. Therefore, the experience of the women's movement, feminist research, gender should enter into the daily issues of the Turkmenistan social-humanitarian thought. This is true because by themselves, these questions are among the so-called "eternal problems" that change and develop, but never reach the endpoint, as the human society itself.

REFERENCES:

1. *Gender: New stages of women's problems. 1 issue, Ashgabad 1998. P. 77*
2. «*Integration of the gender theory in the social and humanitarian disciplines*». Ashgabad, 2014. 84 p.
3. *Methodological aspects of the gender issues teaching in the higher education. Ashgabad, 2002. 144 p.*
4. «*Gender expertise of the legislation of Turkmenistan*». Ashgabad, 1999. 36 p.

Павчук М.-К. С.

*аспірант кафедри філософії,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

НЕОПРАГМАТИСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ РІЧАРДА РОРТІ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Філософія неопрагматизму сьогодні стає дедалі популярнішою в Україні, що пояснюється, по-перше, її методологічним потенціалом, і, по-друге, нинішньою соціокультурною ситуацією, пов'язаною з пошуками принципово нового способу мислення і практичної дії. Н. Вяткіна справедливо зазначає, що «прагматизм – скоріше метод, ніж самостійна філософська система», «він – за формування ставлення до таких речей як результати, факти; це – ствердження істини в її роботі, накопичення досвіду». «Саме пізнання як «здатність до розумної дії» і стає предметом досліджень у філософії прагматизму» [1].

Лінгвістична філософія і неопрагматизм, зародившись у межах сцієнтистського способу теоретизування, виявилися цілком пристосованими до синтезу своїх ідей з антисцієнтистськими концепціями. Це стосується, зокрема, лінгвістичної філософії Л. Вітгенштайна і його послідовників, неопрагматизму У. Квайна, Д. Девідсона, М. Вайта, Р. Рорті та інших.

Сучасні уявлення про взаємозв'язок культури і раціональності розвиваються на комунікативній основі. «Форма прагматизму – поетичний наратив, самоіронія та зацікавлена розмова, що намагається досягти не теоретичної згоди, а комунікації несумірних одне з одним вірувань і співчуття іншим» [3, с. 261]. В суб'єкт-об'єктній комунікації формуються раціональні стандарти, які визначають домінуючий світогляд у певному типі культури. Комунікативний розум входить у сферу безпосередньої даності знаково-символічних полів життєвого світу, трактуючи їх як невичерпний потенціал тематизації та творення нових смислів. Картина реальності постає результатом раціонального освоєння життєвого світу.

Першим результатом вторгнення комунікативного розуму в безпосередню даність життєвого світу стало створення універсалій культури, які задають цілісне бачення реальності. Універсалії культури постають онтологічною проекцією, що впорядковує реалії світу в царині буденної мови. Вони не просто пропонують учасникам комунікативної взаємодії певні загальні риси інтерпретації людини і світу, а й несуть у собі ціннісне наповнення як результат первинного збагачення колективної життєвої практики. Вони варіюються в

своєму змістовому наповненні залежно від типу культури й історичної стадії її існування.

Спираючись на лінгвістичну та соціоцентристську настанову, Річард Рорті вступає в полеміку з класичною західною філософією Нового часу, із запропонованою нею стратегією бачення рефлексивних можливостей людини, її свідомості як особливого роду дзеркала, що відображає природні феномени і здатне створювати істинні образи реальності. Саме тому Рорті намагається продемонструвати історичну зумовленість предметності, до якої апелює категорійний апарат класичної філософії Нового часу. Це стосується передусім категорій «свідомість», «духовне», «тілесне», «самосвідомість», які тісно пов'язані з культурою тієї доби.

Вихідна настанова прагматизму – подолання класичного «метафізичного» способу мислення, що сходить до платонівської парадигми філософування. Найбільший внесок у подолання репрезентаціоністського розуміння пізнання, на думку Рорті, зробили Дьюї, Вітгенштайн, Гайдеггер, які намагалися допомогти своїм читачам і суспільству в цілому порвати із застарілими «словниками» й підходами, не забезпечуючи при цьому якоїсь «основи» для нових інтуїцій.

Центральною метафорою всіх починань провідних мислителів епохи модерну, Р. Рорті вважає образ людського розуму як дзеркала природи. Міркуючи в цьому руслі, він висуває ідею первинної образно-метафоричної основи філософського мислення. Розум як дзеркало природи замальовується провідними мислителями Нового часу як носій образів, одні з яких істинні, а інші – хибні. На долю філософії випадає своєрідна інспекція діяльності розуму, виявлення найточніших репрезентацій природних феноменів шляхом «огляду, ремонту та полірування дзеркала». «Саме образи, а не судження, саме метафори, а не твердження, визначають більшу частину наших філософських переконань» [2, с. 9].

Філософія, на думку Рорті, як і культура загалом, постає не стільки пошуком істини, скільки розмовою та комунікацією. В книзі «Філософія і дзеркало природи» він пише: «Погляд на підтримку розмови як достатню мету філософії, – пише Р. Рорті, – погляд на мудрість як на здатність підтримувати розмову рівноцінний швидше з поглядом на людські істоти як на генераторів нових описів, ніж як на істоти, здатні, варто сподіватися, на точний опис. Вважати метою філософії істину, а саме істину стосовно термінів, які забезпечують остаточну сумірність усіх видів людської діяльності й практики – означає вважати людські істоти швидше об'єктами, ніж суб'єктами, які існують *en-soi*, ніж *pour-soi* і *en-soi* разом, об'єктами, які підлягають опису, і суб'єктами, які описують» [2, с. 280]. Переорієнтація з пізнання та істини на розмову та

комунікацію могла б створити основу для зміни само образу філософії, утвердження в житті нової філософської ідеології, побудованої не на «об'єктивності», а на «іронії» та «солідарності».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вяткіна Н. Б. *Американська філософія прагматизму: витoki і цінності*. URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=123&start=4
2. Рорти Р. *Философия и зеркало природы*. Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1997. 320 с.
3. Юлина Н. С. *Ричард Рорти. Философы двадцатого века. Книга вторая* / Под ред: И. С. Вдовина, Л. Б. Макеева, Г. М. Тавризян. Москва : Искусство XXI век, 2004. 383 с.

Гнатюк Е. М.

*асистент кафедри філософії,
Національний університет водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна*

ИГРА КАК СПОСОБ ПОНИМАНИЯ ИСКУССТВА: ОНТОЛОГИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО У Г.-Г. ГАДАМЕРА И Е. ФИНКА

Вопрос о сущности произведения искусства – многократно прорабатываемая тема философско-эстетического дискурса. В системе философской герменевтики Г.-Г. Гадамера вопрос о статусе и сущности искусства занимает одну из центральных ролей. Побуждение включить и освоить опыт, раскрываемый художественным произведением, в сферу теоретического мышления – интенция, присущая еще античной философии. Следует, однако, припомнить отсутствие изначальной дифференцированности философии, науки и искусства у наиболее ранних мыслителей, стоящих, – согласно М. Хайдеггеру, – «у истоков западно-европейского мышления».

Такая перспектива, в наиболее общей, и, в то же время, обосновывающей форме, определяет и обозначивает основные координаты, в пределах которых осуществляется подход к рассмотрению и объяснению бытия художественного творения. Попытка преуказать в качестве отправной точки исследования герменевтического понимания искусства принцип «деструкции истории философии» – является закономерным шагом в рамках современной парадигмы герменевтической философии. Вместе с тем, указание на изначальную близость опытов творения и постижения истины, присущих античной практике осмысляемого присутствия в мире, демонстрирует значимые для нас аспекты герменевтической интерпретации искусства.

В совокупности понятий, предложенных Г.-Г. Гадамером для экспликации онтологии искусства, «игра» имеет определяющее значение. Это мотивировано стремлением следовать своим путем в сфере эстетики, что с необходимостью требовало переосмысления традиционного категориально-понятийного аппарата, разработки новых способов исследования.

В смысловом поле, сформированном вокруг понятия «игры», артикулируется и высвечивается логика взаимосвязей и техника работы философской герменевтики. Определение понятия, совершаемое посредством обращения к его истории, что составляет, согласно Г.-Г. Гадамеру, суть прояснения [1, с. 36], выявляет потенциальные точки раскрытия сокрытых содержательных компонентов.

«Игра» трактуется как явление в достаточной степени вариативное по функциональной направленности. Указав на конструирующую роль игры в жизни и культуре, Г.-Г. Гадамер с целью предобъяснить игровой компонент искусства, останавливается на значимости феномена игры параллельно с этимологическими коннотациями слова в не-понятийном статусе.

Согласно Г.-Г. Гадамеру, «игра» является повторяемым движением, осуществляемым в свободном пространстве, которое имеет форму самодвижения, причем без осмысленной цели. Вместе с этим, «игра» «требует участия в ней», вследствие чего исключается возможность «незаинтересованного» наблюдения. Коммуникационный потенциал «игры» таков, что стирает различие между участником игрового действия и зрителем. Утверждение понятия «игры» в числе основных (наряду с праздником и символом) способов постижения искусства фиксирует и закрепляет ориентацию на изначальный человеческий опыт.

Понимание искусства в модусе игры взаимосвязано с другими понятиями и концептуально-методологическими решениями философской герменевтики и обусловлено ими. Исходя из этого, становится возможным распознать структурные нити, образующие единство теоретических положений Г.-Г. Гадамера. Сделав подобный шаг, открывается панорама взаимосвязей и взаимообусловленностей центральных понятий и методологических приёмов герменевтики.

Рассмотрение искусства в модусе «игры», предоставляет возможность более полного раскрытия бытийного статуса художественного произведения, а наряду с этим, задействуются и проявляются аспекты взаимодействия человека и искусства в со-бытии мира. Применение понятия «игры» к сфере искусства позволяет ввести в понятийно-истолковывающий горизонт и актуализировать феномен игры в качестве одной из определяющих форм реализации и репрезентации человеческого бытия в мире.

В данном случае следует указать на определение «основных феноменов человеческого бытия» согласно Е. Финку.

Опыт понимания, открываемый сферой художественного, демонстрирует один из возможных способов как реализации практических положений герменевтической концепции, так и позволяет проложить путь к фундаментальным онтологическим детерминантам.

Поли-фоническое структурированное соотнесение понятий становится действующей моделью отображения в теории принципов взаимодействия и проявления бытийных феноменов. Взаимосвязанность и определенность понятий, посредством которых схватывается некий определенный элемент смыслового поля, выступает как «набросок» понимания. При условии герменевтического рассмотрения он выступает способом истолкования, которое обращалось бы к феномену «игры». Укажем, что строй понятий философской герменевтики Г.-Г. Гадамера существует в амбивалентном смысле – их разделение на тематические и операционные, по большей части, представляется невозможным и противоестественным. Постигание и приближение к одному из них с необходимостью демонстрирует неизбежность присутствия обоих полюсов, деление и размежевание на «орудия» и «предметы» оказывается фиктивным.

Таким образом, в герменевтике Г.-Г. Гадамера находится место не только для «игры» в роли одного из понятий (которому следует отдать должное место), но выступает действенность «игрового постулата» в корпусе философской системы. В этом видятся моменты, которые также сближают искусство и философию не только в их бытийном смысле, но и в способе их реализации и саморазвертывания. Философия как деятельность приближается к искусству, а искусство понимается как опыт, коррелирующий с изначальной интенцией философии.

Трактовка искусства, обусловленная введением понятия «игры», позволяет Г.-Г. Гадамеру усилить содержательный и методологический потенциал предлагаемой им концепции герменевтики. Вхождение в ареал герменевтической теории способствует пониманию сущности «игры», поскольку само это вхождение сбывается как процесс движения в понятийной сфере. Означенная тенденция несет явный отблеск или же метафорически-произвольный вариант определения, принципа герменевтического круга.

Таким образом, задача Г.-Г. Гадамера прояснить сущность искусства, опираясь на выявленные и предложенные им модусы: игры, символа и праздника, коррелирует с концептуализированной Е. Финком структурой человеческой экзистенции, которую составляют: смерть, труд, господство, игра, любовь [2]. Следует указать, что Е. Финк, наряду с Г.-Г. Гадамером, является

одним из ведущих теоретиков «игры», как и основатель философской герменевтики, использует это понятие для установления нового тематического вектора рассмотрения исследуемых феноменов. Помимо этого, «игра» выступает в роли оперативного понятия, посредством которого совершается методологическая разработка поставленных вопросов. Важно не просто прояснить и сопоставить позиции обоих философов касательно понятия «игры», но указать на возможные конструктивные ходы мысли в направлении разъяснения бытия искусства. Также отметим, что оба подхода изначально рассматривались и предполагали опору в непосредственном опыте человеческого бытия, задавая структурирующую теоретическую перспективу для разворачивания истолковывающей практики.

Соучастие в импровизированном диалоге с позицией Г.-Г. Гадамера, во многих отношениях близкого мыслителя, позволяет, в некоторой степени, воссоздать импульс причастности делу философского вопрошания. Наряду с этим реализуется методологическое положение герменевтики сопоставления и приближения разных точек зрения, их перевод (в значении реализации интерпретационных процедур) на языки друг друга из позиции герменевтического толкования.

Сближение и соотнесение выработанного Г.-Г. Гадамером понятия «игры» с концепцией Е. Финка представляется значимым и продуктивным моментом в аппарате герменевтической парадигмы. Как уже отмечалось «игра» у Г.-Г. Гадамера и Е. Финка используется несколько в разных плоскостях содержательного плана. Поскольку для Гадамера в игре более важна её аппликация к сфере искусства, – здесь по-иному выступают те онтологические концептуализации, которые присутствуют у Е. Финка.

В свете заданной перспективы отметим, что, согласно Г.-Г. Гадамеру, «смысл введения понятия игры заключается в том, чтобы показать, что здесь любой всегда соучастник» [1, с. 294]. Становится достоверной многоуровневая обоснованность актуальности художественного творения, вхождение в пространство которого составляет один из главных способов приобщения к трансформирующему опыту постижения смысла.

Таким образом, можно утверждать, что понятие «игры» составляет важную структурообразующую часть философской герменевтики. Поскольку игра как культурный феномен и понятие теоретического дискурса, позволяет раскрыть как методологические принципы, так и онтологические характеристики понимания искусства в герменевтике Г.-Г. Гадамера, эта тема представляет значительный интерес для эстетики. Рассмотрение взаимосвязей между «игрой» и художественным произведением создают теоретические основания для понимания и интерпретации художественного текста.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гадамер Г.-Г. *Актуальность прекрасного* / Пер. с нем. Москва : Искусство, 1991. 367 с.
2. Финк Е. *Основные феномены человеческого бытия* / Пер. с нем. Москва : Канон+ РООИ «Реабилитация», 2017. 432 с.

Рачук С. Я.

аспірант кафедри філософії,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна

ПОНЯТТЯ ДЕКОНСТРУКЦІЇ В ІСТОРИЧНІЙ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ

У другій половині ХХ століття набув актуальності пост-модернізм. Сам термін використовувався передусім у значенні реакції на модернізм. Після Другої світової війни змінився вихідний напрям новоєвропейської парадигми сприйняття культури. У 1947 р Арнольд Тойнбі в праці «Осягнення історії» надає пост-модернізму культурологічного забарвлення: він символізує кінець західного панування в релігії та культури. Однак історично складається так, що постмодернізм стає феноменом саме західної, переосмисленої культури.

Популярним цей термін став завдяки Чарльзу Дженксу, який у книзі «Мова архітектури пост-модернізму» зазначив, що хоча саме це слово й застосовувалося в американській літературній критиці 60-70-х років для позначення ультрамодерних літературних експериментів, у подальшому набуло принципово іншого змісту [див.: 2, с. 2]. Іншими словами, феномен постмодерну, зародившись як надрадикальна форма рефлексії літератури, в ході свого розвитку став не менш радикальною формою переосмислення всієї інтелектуальної спадщини людства.

Радикалізм постмодерну «працює» на грані між хаосом і структурою, між раціональним та ірраціональним, іншими словами, між бінарними опозиціями. Для нього характерна настанова максимальної невизначеності, втеча від структурності та системності, вдалі та невдалі спроби деконструювати найбільш визначні логічні структури тощо.

Впливу постмодерних бачень і нововведень зазнали всі царини інтелектуальної духовної та моральної діяльності. Постмодерністи не оминули жодну сторону людського життя, понад те, представники цього напрямку намагалися висвітлити ті сторони, які до цього залишалися поза межами наукових і філософських досліджень. Їхні дослідження хоча й актуалізували «маргінальні теми», але при цьому й класичні гуманітарні та

соціальні дослідження не залишилися осторонь нового інтелектуального віяння.

Історична епістемологія, як невід'ємний складник культурного надбання загалом і гуманітарної науки зокрема, потрапила під скептичні погляди постмодерністів. Історія, на думку Л. Репіної, була прирівняна до літератури чи ідеології [3, с. 123].

Для реабілітації історії потрібно на неї подивитися з позиції нової, постмодерної методології. «Мова постає автономною закритою системою, яка не відтворює навколишній світ, а конструює його. Історик як і будь-який інший читач має справу передусім із текстами, а не з об'єктивною реальністю як такою» [1, с. 340]. Із цього твердження випливають два логічні висновки. По-перше, порівняння історії з літературою призвело до того, що історичний наратив, який відображав реальні події, а не вигадані фантазією автора, позбавляється характеристик науковості та об'єктивності. По-друге, оскільки історик має справу не тільки з текстами як символами, а з текстами, як елементами реальності, які треба розшифрувати, описати й зіставити із сучасною парадигмою, то саме розуміння слова «текст» правильне лише в широкому його значенні.

Оскільки постала загроза радикальної недовіри до історичної науки, то потрібен новий погляд, який дозволив би її реабілітувати. Нової розуміння потребує саме класична історична методологія, модернізована в контексті концепту деконструкції.

Термін «реконструкція» вперше використав Ж. Деріда у праці «Лист до японського друга», в якій він пише: «У будь-якому випадку, незважаючи на видимість, деконструкція НЕ є ні аналізом, ні критикою, і переклад повинен це враховувати. Це не аналіз особливо тому, що демонтаж якоїсь структури НЕ є регресією до простого елемента. Ці цінності, так само як і аналіз, самі є філософемами, які підлягають деконструкції. Це також і не критика, в загальноприйнятому, або ж Кантовому розумінні» [5, с. 53].

Радикалізм у визначенні деконструкції досяг свого апогею, коли Деріда спробував її визначити через означаюче, але його спроба призвела до деконструювання самої деконструкції: «Чим деконструкція не є ? та всім, що таке деконструкція? – та ніщо» [там само, с. 53-57].

У «Філософському енциклопедичному словнику» читаємо: «ДЕКОНСТРУКЦІЯ – поняття, що окреслює ситуацію відношення до тексту, в межах якої деструкція поєднується з реконструкцією для подолання замкненого та “логоцентричного” характеру цього тексту» [4, с. 145].

Отже, ми маємо поняття деконструкції у різних її варіаціях, з одного боку – як радикальне самозаперечення, націлене на відкриття максимально віддалених форм, а з іншого – іронічна та

художня критика тексту з метою подолання внутрішніх логоцентризмів.

Метод деконструкції дозволяє трактувати історію з позицій літературної критики й у такий спосіб здійснити міждисциплінарний зв'язок і залучити нову методологію. «Поряд з освоєнням прийомів літературної критики, увагу було повернуто до «соціальної логіки тексту» – до позалінгвістичних характеристик дискурсу, пов'язаних з біографічним, соціально-політичним, духовним контекстами, в яких був створений текст, а також із цілями, інтересами і світоглядними орієнтаціями його творця» [3, с. 127].

Нова методологічна парадигма дозволяє, по-перше, досліджувати історичні джерела в контексті «соціальної логіки часу», по-друге, відкинути критику посмодерністів і, розширюючи поняття тексту, розширити поле вивчення історичної епістемології.

Радикалізм і спроба знищити будь-які структури й системи привела посмодерністів до відкриття нових міждисциплінарних зв'язків, а також абсолютно нових поглядів на гуманітарні науки, в тому числі й історію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иггерс Г., Ван Э. Глобальная история современной историографии. М. : «Канон "1"» РООИ «Реабилитация», 2012. 432 с.
2. Липинский Е. Б. Пост-модерн: Концептуализация идеи современного искусства. Вестник СПбГУ. 2012. Сер 6. Вып. 2.
3. Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI вв.: социальные теории и историографическая практика М. : Кругъ, 2011. 560 с.
4. Соболев О. Деконструкція. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії). Київ : Абрис, 2002. 742.
5. Деррида Ж. Письмо японскому другу. Вопросы философии. 1992. № 4. С. 53–57.

Корнієнко А. О.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ

Сучасний танець несподівано для всіх увійшов до вітчизняного простору та став одним із найпопулярнішим у мистецтві хореографії. З одного боку, феномен сучасного танцю викликає активний суспільний інтерес, спостерігається своєрідна мода на це мистецтво, а з іншого, – саме він провокує найсуперечливіші реакції як з боку глядача, так і критики. Тому аналіз філософських чинників формування стилістики сучасного

хореографічного мистецтва є важливим як для пересічного глядача, так і для професіональних виконавців.

Сучасна хореографія – це новітній вид хореографічного мистецтва, сформований під впливом соціально-політичних, філософських, технологічних, стилістичних характеристик культури XX ст., що виявили в танці імпровізаційність та індивідуальність, а також стабілізували його синтезовану структуру [6]. Модерні напрями танцю (modern dance) моделюють особистість, сприяють розвитку її емоційної сфери, естетичної культури, моральних норм, розширюють пізнавальні інтереси та фізичні можливості особистості, а також є способом самовираження.

Основними чинниками, які вплинули на розвиток сучасної хореографії, ми можемо визначити наступні:

- 1) соціально-політичні перетворення в США та країнах Західної Європи протягом XX ст.;
- 2) формально-технічні пошуки у сфері ритму й руху та зв'язку руху й музики;
- 3) вплив стилістики образотворчого мистецтва та музики (імпровізація, стилізація різних танцювальних стилів);
- 4) розвиток авангардних течій в мистецтві (експресіонізму – виразність рухів, трагічність, емоційність; психологізму; футуризму – нової художньої реальності; дадаїзму – заперечення традиційних принципів хореографії; сюрреалізму – показу підсвідомого і реального світу та вчинків; абстракціонізму – візуальних асоціацій від музичного твору чи задуму хореографа; кубізму – появи кутових позицій, положень, форм; конструктивізму – візуальному показу механічних процесів);
- 5) філософські ідеї XX ст.

Саме на історії формування філософії сучасного танцю потрібно наголосити, оскільки філософи завдяки своїм дослідженням та аналізу сприяли виникненню нових течій, які також вплинули на розвиток сучасної хореографії.

Хореографія – це дійсно унікальне явище, що не створюється за допомогою фарб і пензля як живопис, існує без музичного інструменту, як симфонія, і будівельні матеріали, як в архітектурі, в даному випадку не потрібні. Танець як вид мистецтва, безпосередньо пов'язаний з тілом, а тіло дає можливість художньо-пластичного осмислення тілесних метаморфоз, що відбуваються з людиною в сучасній культурі, формує свого роду невербальний дискурс тіла. Філософія як форма свідомості культури осмислює значущі її прояви, тому в неklasичній філософії одне з важливих місць займає тілесний дискурс, представлений як аналіз системи правил, за якими можна розуміти ту чи іншу культуру, що встановлюються нею самою. Причиною загострення такої уваги сучасних дослідників є такий важливий фактор, як зазначає

Л. А Закс, що з початком ХХ ст. «тіло... стало головним предметом піклування людини» [2, с. 74].

Наприклад, психоаналіз З. Фрейда і К. Юнга викликав інтерес до свідомих та підсвідомих психологічних процесів, фантазій, неврозів, агресій та колективного підсвідомого. У психоаналітичній концепції тіло стає частково джерелом і втіленням того конфлікту, який розігрується між різними структурними рівнями людини: несвідомим (Воно), свідомістю (Я) і надсвідомістю (Над-Я) [3, с. 14]. Ці особливості сприяли появі авангардних течій (футуризму, сюрреалізму, дадаїзму). Ніцше та інші представники «філософії життя» закладають основи розуміння людського тіла як однієї з форм органічного розвитку і становлення, а також центру сприйняття, реакцій, рефлексій, включеного в динамічну картину світу. Погляди А. Бергсона сприяли вивільненню митця від суспільно колективних штампів та законів, віддаючи перевагу авторському баченню та втіленню у творчості. Ці ідеї вплинули на формування імпресіоністичних, неокласичних, модерних, пізніше – постмодерністських форм танцю. Естетика екзистенціалізму М. Хайдеггера, а також філософія абсурду А. Камю сприяли входженню експресіонізму в хореографію. Філософська постмодерна деконструкція Ж. Дерріда сприяли розвитку постмодернізму та постмодерну [5].

Дискурс сучасного (модерного) танцю передбачає звернення до «пам'яті» тіла, до його емоцій, переживань. Тіло стає органом душі. Так, танець Айседори Дункан, пропонуючи синтез тіла, душі і духу – тілесність, яка не знає кордонів. Танець Дункан визначає силу прогресу, змін, абстракції та звільнення, а її фотографії на яких представлений «еволюційний розвиток танцю», де кожен рух народжується з попереднього та створює органічну послідовність, стали відомими на весь світ. Але будучи талановитою виконавицею, Айседора Дункан не змогла заснувати стабільної школи. Учні було мало, та й серед них не було здібних танцюристів. Яскраві особистості все ж в подальшому з'явилися, але, сприйнявши ідею, енергетику, спрямованість до природи і вільного руху, вони йшли швидше своїм шляхом ніж наслідували її «вчення». Біля витоків сучасного танцю, який сформувався вже після трагічної смерті Дункан, стояли такі видатні виконавці-хореографи як Марта Грем, Доріс Хемфрі, Канінгем та ін. Проте важливо зазначити, що наслідувачі розуміли, що танець все ж вимагає системи і розробки техніки, які завжди заперечувала Дункан.

Дослідження феноменів тіла і його можливостей та взаємодії з партнером призводять до виникнення «контактної імпровізації». Її автор С. Пакстон пропонує розглядати тіло як «складне переплетіння соціальної, фізіологічної, просторової, інтимної і біографічної інформації» [4, с. 18]. У контактній імпровізації відбувається постійний взаємообмін індивідуальними перспективами

(у даному випадку просторовими, гравітаційними, тактильними).

В сучасному танці на противагу класичному акцентована увага на матеріальності тіла, його залежності від законів фізики, сил гравітації. В основу системи покладена така категорія як вага тіла (динаміка) разом з категоріями швидкості (часу) і напрямку (простору). Дана система впорядковує хаотичні пошуки «само-вираження» у вільному танці. Вона збільшує одночасно можливості координування тіла, його взаємодії з простором, різноманітність траєкторій його переміщень і рухи частин тіла [3, с. 16].

Зв'язок філософського апарату, пов'язаного з розробкою поняття «тілесність» і художніх практик сучасного танцю дає можливість кращого розуміння, змін тіла і поняття тілесності в культурі. Якщо тіло є інструментом танцю, то мова є його вираженням. Мова хореографії – це знаково-символічна система ритмічно впорядкованих жестів і рухів людського тіла, що служить для передачі емоційних станів виконавця, а також соціальної та культурної інформації. Тобто мова танцю та тіло – не розривні, вони доповнюють та створюють справжній вишуканий танець. Хореографічні образи, втілюючись за допомогою активізації жестів та міміки, з одного боку, представляють епоху, персонажів, національні характеристики танцю і т. д., а з іншого – вбирають в себе глибинні сенси людського існування змістовно багатозначними символами, які покликані пробудити людську свідомість, емоції і почуття [1, с. 233-234].

Хореографи ХХІ ст. стали все більше приділяти увагу пластиці, тілу і геометрії рухів. За короткий проміжок часу сучасний танець зазнав яскравих змін. Техніка виконання відійшла на другий план, а іноді і зовсім не має значення в танці. Сучасні постановки, де в ролі артистів виступають танцівники, найчастіше характеризуються режисерами як «пластична вистава». Багато постановок викликають резонанс громадської думки, розколюючи глядачів на два протилежні табори: тих, які приймають, і тих, які критикують пошук «нових форм». Але, незважаючи на вище сказане, сучасний танець привертає увагу глядачів, отримує відгуки (позитивні чи негативні неважливо!), подобається більшості, сприймається адекватно, можливо не багатьма розуміється, але удосконалюється, розвивається, і, на нашу думку, досить успішно, а це головне.

Отже, танець – це складний, культурний і багатофункціональний феномен, який у сучасному просторі є механізмом одкровення духовно-естетичної форми завдяки переосмисленню пластичного мовлення, провідним засобом якого постає рух, а інструментом – тіло. Творення руху як основи мистецтва хореографії, зображення реальності засобами танцю, надихають танцівника на осмислення власного буття, сприяють

формуванню гармонійної особистості та єдності людини з простором культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вычужанова Л. К. Язык хореографического искусства как знаковая символическая система. *Вестник Башкирского университета*. Уфа, 2008. С. 220–239.
2. Закс Л. А. Судьбы мировоззрения в XX в. : пиррова победа материализма. *Философское мировоззрение и картина мира: материалы Всерос. науч. конф. г. Екатеринбург : Урал.ун-та, 2009. Т.1. С. 68–76.*
3. Курюмова Н. В. Современный танец в культуре XX века: смена моделей телесности : дис. ... канд. культ. наук: 24.00.01. Екатеринбург, 2011. 25 с.
4. Пэкстон С. Заметки по внутренней технике: альманах / за ред. А. Гиршона. СПб, 1999. Вып. 1. С. 17–21.
5. Чорнобай І. Кобринчук Т. Становлення сучасного хореографічного мистецтва. Переяслав-Хмельницький. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2731>.
6. Шариков Д. І. Теорія, історія та практика сучасної хореографії. Генезис і класифікація сучасної хореографії – напрями, стилі, види : монографія. Київ, 2010. 208 с.

Тітова Т. В.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ІДЕЇ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ

Важливу складовою соціального і культурного життя новітньої доби є будівництво та архітектура, оскільки вони відіграють величезну роль в світовідчутті людини, предметно-просторово організовуючи його перебування в просторі та соціумі. Володіючи на кожному етапі історичною конкретністю, яка пов'язана з системою суспільних відносин, архітектура являє собою форму художнього відтворення і осмислення соціальної дійсності.

Актуальність нашого дослідження полягає тому, щоб з'ясувати естетичну цінність архітектури, її семантику та зв'язок з загальними тенденціями у розвитку культури. Мета нашої роботи – дослідження розвитку філософії постмодернізму та зв'язок з її новими течіями в архітектурі на сучасному етапі.

Класична філософія Західної Європи характеризувалася наступністю і прагненням до пізнання об'єктивних законів природи і суспільства. Розкриття об'єктивних законів «прихованого розуму» (Г. Гегель) повинно було привести людство до створення більш досконалого, розумного, кращого життя. Філософська класика пронизана оптимізмом щодо історичних перспектив людства, вона

спиралася на віру в тверді і ясні цінності і ідеали. Але вже в другій половині XIX ст. поступово готується перехід до нової світоглядної системи і неklasичної філософії.

Мислителі неklasичної філософії (А. Шопенгауер, А. Бергсон, Ф. Ніцше та ін.) говорили про те, що світ не є єдиною раціональною системою, а прогрес науки і техніки породжує негативні для людства наслідки. Історія швидше ірраціональна, а пізнання аристократичне і не вільне від міфів і забобонів. Те, що ірраціоналізм приходить на зміну раціоналізму, свідчить про появу певних ідейних і соціальних причин: розчарування широких мас людей в тих ідеалах, яким був прихильний раціоналізм і філософська класика. У філософії, літературі, мистецтві того часу затверджується соціальний песимізм і скептицизм, а нестійкість соціального буття індивіда перетворюється в невірноваженість всієї світобудови.

Відомий філософ А. Шопенгауер розглядає архітектуру двобічно: як пізнання ідеї і як підпорядкування волі. З одного боку, це витончене мистецтво, а з іншого, призначене для корисних унітарних цілей і тому «служує волі, а не чистому пізнанню і, отже, вже не є мистецтвом» [9, с. 44]. Головна заслуга архітектора, на думку філософа, полягає в тому, щоб досягти естетичних цілей, при їх підпорядкованості іншим, практичним ідеям. І чим більше вимоги необхідності, користі, що залежать від клімату, призначення будівлі, тим «менш простору для прекрасного в архітектурі».

Таким чином, в архітектурі немов ведуть боротьбу дві сили: «боротьба між тяжкістю і відсталістю становить єдиний естетичний зміст витонченої архітектури: різноманітними способами змусити її абсолютно ясно висловитися завдання» [9, с. 236]. В архітектурі Шопенгауер підкреслював значимість таких якостей, як тяжкість, зчеплення, відсталість, твердість, реакція проти світла та інше [9, с. 271].

У європейській художній культурі XX ст. проявилися риси «модерну», протистояння мистецтву минулого і пошук новизни. Протиставляючи себе історії і традиції взагалі, модерн розривав історичні зв'язки. Відмова від диктатури традицій, як і невизнання будь-якої ієрархії, оцінок, присутня і в постмодернізмі Ж. Ф. Ліотара. Постмодернізм позначає стан культури після змін, які вплинули на правила гри в науці, літературі і мистецтві, починаючи з кінця XIX ст. У постмодернізмі виявляється і «тектонічна неспроможність» будь-яких метафізичних підстав, але на відміну від модерну, він зближує риси сучасного суспільства і традиційного суспільства, є їх синтезом. Він не відкидає минуле, традиційне, а органічно включає його до свого складу, надаючи йому гідне місце.

Представник філософії постмодернізму Жак Дерріда підкреслює ідею нестійкості метафізичних систем, вважаючи, що жодна філософська концепція не може вважатися міцно обґрунтованою. Система поглядів Дерріди не становить винятку, він її не називає філософією, а вважає лише способом деконструкції. Деконструкція проводить експертизу того, як ця система побудована і в якому місці у неї є невідповідності. Жодна архітектурна форма не може «спочивати» на твердій основі, вона завжди довільна, оскільки теорія архітектури вже не може спиратися на будь-яку філософію.

Постмодерн – це скоріше характеристика «прийдешнього типу культури, ще не відомому нам в його змісті і конкретних формах» [3, с. 216]. Відчуття, що насуваються, знаходять вираз у дискусіях, які ведуться з 1970-х рр. Оцінки його суперечливі: «одні ставляться до нього вкрай негативно і бачать в ньому деградацію мистецтва, що веде до духовного зубожіння людей. Інші, навпаки, вбачають у постмодернізмі зародок майбутнього грандіозного розквіту мистецтва. Можливо, стверджують вони, постмодернізм відкриває принципово нову історичну епоху в розвитку не тільки західного мистецтва, але і всієї людської культури» [5, с. 467]. Відомий філософ і культуролог М.С. Каган оцінює постмодернізм як загальнокультурний рух, подібний Відродженню і Просвітництву: «Є всі підстави вважати, що ми є свідками розпочатого в другій половині нашого століття нового перехідного процесу соціокультурного розвитку людства» [4, с. 514].

Постмодернізм характеризується багатим естетичним змістом, філософські, соціальні, літературні та естетичні аспекти в ньому злиті в нерозривну єдність. Він шукає нову мову мистецтва, в якому могли б поєднуватися різноманітні стилі та прийоми художньої творчості – реалізм і символізм, натуралізм і романтизм, типізація і гротеск. Варто відмітити, що за різноманіттям, хаотичністю і суперечливістю процесів, що розгортаються в сучасній культурі, спостерігається прагнення до інтеграції духовних цінностей, вироблених людством. На відміну від «сучасного руху» в архітектурі, і всього художнього модернізму, постмодернізм не створює свого абсолютно нового, що не має прецедентів виразної мови, а програмно опирається на готовий арсенал форм, тільки представляючи і зіставляючи їх новим, незвичайним способом.

Так Шопенгауер в XIX ст. красу архітектури бачить, перш за все, в доцільності: «Бо тільки в тому, що кожна частина витримує стільки, скільки вона дійсно може, і кожна підперта саме там і саме настільки, наскільки їй слід, розвивається до цілковитої очевидності та взаємна гра, та боротьба між відсталістю і вагою, яка становить життя, прояв волі каменю, так що найнижчі ступені

об'єктивації волі ясно розкриваються» [9, с. 403]. Ця ідея цілком співзвучна зі словами німецького історика античного мистецтва XVIII ст. І. Вінкельмана: «Будівля може стати і бути прекрасним і без прикрас, завдяки одним своїми пропорціями». Але часи змінюються і якщо тоді прикрасам не надавали такої значущості, то зараз цьому приділяють більше уваги.

Мистецтво другої половини XX ст. характеризується надзвичайною різноманітністю, зокрема і в архітектурі. Не всіма фахівцями визнається правомірність відділення в мистецтві етапу постмодерну від модернізму. Під питання ставиться розгляд його в якості нової епохи, яка відмінна від модерністської, а не є просто її продовженням.

Поряд з колишніми течіями утворюються нові – гіперреалізм, поп-арт, соц-арт, концептуалізм, неокласицизм, неоромантизм, що свідчить про повернення до принципів і методів мистецтва попередніх епох. «Постмодернізм веде пошуки нової мови сучасного мистецтва, заснованого на синтезі реалістичного, натуралістичного, романтичного способів відтворення реальності з сюрреалістичними, символічними формами» [3, с. 395-396]. На думку одного з теоретиків постмодернізму В. Вельша, постмодерн – це «стан радикальної плюральності», і «постмодернізм ... не вигадав цю ситуацію, він лише тільки її осмислює. Він не відвертається від часу, він його досліджує» [6, с. 454].

Розмиваючи межі між художньою і не художньою діяльністю, мистецтвом і життям, постмодернізм прагне до розширення рамок мистецтва, до розчинення мистецтва в житті, наприклад: енвайронмент, перформанс, ленд-арт, відео-арт. Нові можливості згладжування відмінностей між мистецтвом і не мистецтвом, між образами мистецтва і реальністю, починають нині відкриватися при створенні художніх творів в світі комп'ютерної віртуальної реальності.

Неможливо не помітити, що в ході історії людства мистецтво все більше втручається в життя людей. Коли-небудь в майбутньому воно стане оточувати людей з усіх боків, супроводжувати всі їхні справи. Й існування людей буде естетично оформленим і пронизаним мистецтвом. Архітектура, як і інші мистецтва, являє собою дух часу, вона повинна розглядатися як вираження соціального ладу або глибинних аспектів культури. З іншого боку, можна вивчати архітектуру як самодостатню систему знаків, з власною граматикою, синтаксисом і способами передачі сенсу.

Таким чином, незважаючи на різне розуміння місця і ролі архітектури в філософії мистецтва, вивчення філософських ідей минулого і сьогодення дає нам можливість абстрагуватися від звичайного сприйняття архітектурних споруд. Подивитися на них не тільки з точки зору утилітарної користі, а й простежити світоглядні передумови виникнення того або іншого архітектурного

стилю. Зміни, що відбуваються в архітектурі – це не просто зміна будівельних стилів і інженерних конструкцій, але і втілення духа, відображення світогляду епохи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дженксон Ч. А. *Язык архитектуры постмодернизма*. Москва : Стройиздат, 1985. 136 с.
2. Іконніков А.В. *Зарубіжна архітектура. Від «нової архітектури» до постмодернізму*. Москва : Стройиздат, 1982. 255 с.
3. Каган М.С. *Философия культуры* : Санкт-Петербург : Петрополис, 1996. 415 с.
4. Каган М.С. *Эстетика как философская наука*. Санкт-Петербург : Петрополис, 1997. 514 с.
5. Кармин А. *Культурология*. Санкт-Петербург : Лань, 2003. 928 с.
6. Козловський П. *Культура постмодернізму*. Москва : Республика, 1997. 240 с.
7. *Постмодернізм. Сучасна західна філософія : словник*. Москва : ТОН Остожье, 1991. 544 с.
8. Рябушина А.В. *Нові горизонти архітектурної творчості 1970-1980-ті роки*. Москва : Стройиздат, 1990. 272 с.
9. Шопенгауэр А. *Основные идеи эстетики. Избранные произведения*. Москва : Просвещение, 1992. 479 с.

Шугурова В. О.

*студентка факультету іноземної та слов'янської філології,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна*

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ПОПМУЗИКИ У США

Музика в сучасному світі займає особливе та важливе місце. Зараз важко уявити людину без навушників у вухах чи колонки в руках. Серед усіх жанрів музики прийнято надавати пріоритетності попмузиці, яка стрімко розвивається та є найбільш популярною, особливо в США. Попмузиканти завжди в центрі уваги та обговорюються в джерелах масмедіа, тому варто приділити увагу темі сучасної попмузики.

Термін «попмузика» походить від англійського *popmusic* і означає «загальнодоступна музика». Попмузика – поняття, що охоплює різноманітні жанри, стилі та напрями масового музикування.

Попмузика – це жанр сучасної музики, твори якого легко сприймає і розуміє масовий слухач; основна увага приділена власне пісні – мелодії і тексту, а не інструментальному виконанню. Відомо, що у 50-х роках ХХ ст. попмузику об'єднували з роком, але дещо пізніше ці поняття розділилися. Однією з причин було те, що попмузика – це розважальна масова музика, а рок – значно індивідуальний музичний напрям. У 1970-1980 рр. почала існувати

найповніша форма попмузики – «традиційна музика», яку було прийнято називати «естрадна».

Інструменти в попмузиці, як правило, обмежені. Це можуть бути електрогітари, ударні та клавішні інструменти. Досить часто в попмузиці використовується електронна апаратура. Мелодії завжди легко запам'ятовуються, вони досить прості та ритмічні. Попмузика може піднімати серйозні життєві теми: політика, війна і т.д., але все ж таки головне призначення цієї музичної течії – розважати людей і спонукати їх до танців.

Критерії популярності сучасної попмузики визначаються двома чинниками:

- Міжнародні конкурси і фестивалі, що дають змогу виявити творчі здібності вокалістів.
- Кількість проданих компакт-дисків, популярність пісень на радіостанціях, музичних каналах та в інтернеті.

Зародження попмузики в США припадає на 80-ті рр. XX ст. Це стало епохою, як усім відомо, Майкла Джексона та Мадонни. Без сумніву, такі артисти, як Тіна Тьорнер, Уітні Х'юстон, Бон Джові, також мали місце у попкультурі.

Зараз попмузика також не втрачає популярності, хоча й увібрала в себе елементи репу та ритм-н-блюзу. Серед найбільш відомих співаків виділяють Тейлор Свіфт, Брітні Спірс, Леді Гага, Джастін Бібер і т.д.

Якщо казати про Мадонну, то її популярність і досі не втрачена. Співачка навіть занесена у Книгу рекордів Гінеса, як комерційно успішна виконавиця в історії. Кліпи Мадонни стали невід'ємною частиною найвідомішого музичного каналу MTV. Вона принесла в шоу-бізнес нові образи відеокліпів та нові тематики текстів.

Якщо запитати у когось про улюблену пісню з репертуару Мадонни, то однозначної відповіді не буде, адже кожна з них має свої особливості та модерність. Мадонна стала абсолютною королевою попмузики не тільки в США, а й за їх межами. На співачку рівняються майже абсолютно всі виконавці XXI ст.

Мадонна – неоднозначна творча особистість, і цим вона підкорює шоу-бізнес. Вона може змінювати свої образи кожен рік, і це завжди вдало. Наприклад, у 2012 р. Мадонна мала стриманий «чоловічий» образ – чоловічі костюми і сукні. Далі такий образ стрімко змінився на більш відвертий. Але існує думка, що це продуманий хід Мадонни, щоб про неї не забули, та нові обличчя шоу-бізнесу не затьмарили її особистість.

У 2019 р. з'явився новий образ Мадонни – Мадам Х (Madame X). Це тайний агент, який подорожує світом, змінюючи ідентичність. Кожен день вона різна – то студентка, то професор, то монахиня. Це говорить про стрімкі зміни поглядів на світ співачки, сама співачка висловила, що вона – жінка-хамелеон. Про зміни

поглядів свідчать тексти пісень Мадонни в новому альбомі. Наприклад, у пісні «Medelline» вона подорожує в часі: «Я випила таблетку / і мені наснився сон / що мені знову 17 років», «я зробила ковток і побачила сон / і я прокинулась у Медельїні».

«Новою Мадонною» у 2008 р. британська преса нарікла Леді Гагу, яка в цей же рік набула популярності завдяки альбому «The Fame». Її пісні «Bad Romance», «Telephone», «Alejandro» стали хітами та піднялися на вершину радіочартів Бельгії, Канаді та Росії. У 2010 році Леді Гага отримала дві премії «Греммі» - за кращий танцювальний запис («Poker Face») і кращий альбом у жанрі данс. Книга рекордів Гінеса присвоїла співачці звання найпопулярнішої жінки за кількістю переглядів в інтернеті.

Сучасну молодь приваблюють не тільки пісні, які виконує Леді Гага, але і її епатажний образ. У 2011 р. вона навіть отримала звання «Ікона стилю» від американських дизайнерів. Справа у тому, що образ співачки є новаторським, який вирізняється серед інших своєю ексцентричністю. Серед її найбільш вражаючих убрань можна виділити сукню-оригамі. За словами самої Леді Гаги мода і музика – одне ціле, тому відомий співак не може не вражати публіку своїми образами.

Головною зіркою 2019 р. вважають Біллі Айліш, яка у свої 17 років досягла колосальних успіхів у попмузиці та зайняла перші позиції у музичних чартах багатьох країн. Вона – приклад співачки нової хвилі.

Біллі Айліш не можна порівнювати зі звичайними виконавцями поп-музики. Якщо проаналізувати її пісні, то можна помітити, що вони набагато похмуріші, ніж пісні інших артистів, хоча вона й надає перевагу любовній ліриці. Так, наприклад, в пісні «Iloilo» Айліш співає: «Світ трохи помутнів / чи це темно в очах / друзі, яких мені довелося похоронити / не дають заснути мені вночі».

У кліпах Біллі Айліш багато готичних образів, а остання відеоробота «Bury a friend» взагалі схожа на серіал «Американська історія жахів». У композиції виступають доволі часто песимістичні рядки: «За мої борги мені доводиться віддавати душу», «мої кінцівки вже замерзають, очі не відкриваються», «сьогодні я думала про смертельні речі». Але не дивлячись на таку депресивність образу, Біллі Айліш користується надзвичайною популярністю не тільки у покоління Z, але й у більш старшої публіки.

Однією з особливостей Біллі Айліш є стиль. Сама співачка каже: «Я вдягаюсь так, ніби постійно знаходжусь на сцені. Частина речей я отримую від дизайнерів, а на іншій економлю. Так, супердешеві речі об'єднуються з розкішними. І це відповідає моєму стилю, бо я завжди намагаюсь вдягнутися по-справжньому божевільно, використовуючи велику кількість кольорів. Мода і стиль надихають мене, я намагаюсь цьому навчитися і

створювати щось своє, і, сподіваюсь, що колись це виросте в бренд, колаборацію чи щось інше».

Не менш популярною співачкою США є Тейлор Свіфт. Її пісні містять елементи попмузики, попроку та кантрі. Газета «The Los Angeles Times» назвала «визначний» вокал Свіфт у її студійних записах «лінією, яка сковзає вниз, наче задоволення зітхання, чи вверх піднята брова, надаючи її дівчачим хітам легкої інтимності».

Пісні Тейлор Свіфт пронизані романтичністю, через це її творчість цінують найбільше жінки. Наприклад, у пісні «Dancing with our hands tied», співачка висловлюється: «Я могла б провести вічність з твоїми руками у моїх кишенях / з твоїм портретом у невидимому медальоні». А в пісні «King of my heart» розповідає не менш ніжню історію: «Привітай мене, я твоя американська королева / і ти танцюєш під мене, ніби я соул-музикант / і ми правимо королівством моєї кімнати».

У рецензії альбому «Speak Now» журнал «Rolling Stone» написав: «Голос Свіфт достатньо невимушений, аби замаскувати наскільки майстерною співачкою вона стала; вона знижує свій голос у рядках про розплату у класичному стилі сором'язливої дівчинки, яка намагається здатися міцною».

З появою попмузики з'явилося таке поняття, як попзірки – особистості, життя яких висвітлює преса поза зв'язком із їх музичною діяльністю. Так вже повелося в поп-музиці, що популярність залежить не тільки від здібностей виконавця, автора і композитора, але і таких анітрохи не пов'язаних з музикою факторів, як зовнішність, сексуальна привабливість, позитивна чи негативна репутація та висвітлюють перебіг. Для залучення уваги публіки багато попвиконавці та їхні продюсери не гребують провокацією скандалів, так званим епатажем.

Отже, попмузика доволі популярний жанр у музиці. Кожен із співаків має індивідуальний стиль виконання, артисти здивовують аудиторії голосом, рядками пісень та образами. Через це публіка надає перевагу попмузиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Powers Ann. Album review: Taylor Swift's «Speak now». URL: <https://www.rollingstone.com/music/music-album-reviews/speak-now-105838/>
2. Sheffield Rob. Speak Now. Rolling Stone. URL: <https://www.rollingstone.com/music/music-album-reviews/speak-now-105838/>
3. «И ей только 17...». URL: <https://donttakefake.com/chto-nuzhno-znat-o-billi-ajlish-glavnoj-pop-zvezde-etogo-goda/>
4. Леди Гага – американская певица, актриса, продюсер. URL: <https://svpressa.ru/persons/ledi-gaga/>
5. Непрадиційний упок. Попмузика. URL: <https://naurok.com.ua/netradiciyniy-urok---vernizazh-pop-muzika-7-klas-43410.html>

Голоздра М. Ю.

*магистрантка естественно-географического факультета,
Сумского государственного педагогического
университета имени А. С. Макаренка,
г. Сумы, Украина*

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО КРИЗИСА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

Вопросы будущего психологической науки и перспектив ее развития тем больше занимают научное сообщество, чем дольше стоит на повестке дня вопрос о причинах и истоках ее современного состояния. Все больше атомизация психологических школ и растущий разрыв между научной теорией и практикой в психологии, вероятно, нуждается в более глубоком философском анализе.

Сегодняшняя психологическая наука отличается отнюдь не отсутствием объединяющей все направления глобальной теории. «Современная психология страдает от взаимного непонимания психологов, принадлежащих различным направлениям и школам, а также от отсутствия содержательной конструктивной коммуникации» [2, с. 24]. Так, Т. Кун указывает на зависимость роста научного знания и зависимость круга поставленных научным сообществом проблем от социального и исторического контекста, а также личности ученого. «Формообразующим ингредиентом убеждений, которых придерживается данное научное сообщество в данное время, всегда являются личные и исторические факторы – элемент по видимости случайный и произвольный» [1, с. 21]. Таким образом, возникая в разных исторических и социально-культурных обстоятельствах, различные психологические теории и школы в своих научных исследованиях по-разному подходили к предмету и методологии.

Появление первой собственно психологической парадигмы можно связать с деятельностью В. Вундта. Систематизировав работы своих предшественников и опираясь на естественнонаучные методы исследования, Вундт сумел объединить и выделить психологию в самостоятельную науку.

Безусловно, данная парадигма была довольно шаткой и в основном опиралась на достижения и методологию смежных дисциплин. Данная теория делала упор на исследование физиологии нервных процессов, опуская проблемы, которые могут пошатнуть равновесие, которое возникло с ее появлением. Такое равновесие, продлившееся до конца XIX века можно считать периодом «нормальной науки» в психологии.

Возникшие и развивающиеся в психологии в начале XX века

теории пытались ответить на вопросы, которые не ставила парадигма ранней психологии. Этот период принято называть кризисом в психологии. М. Вертгеймер, К. Коффка, К. Левин, Дж. Уотсон, З. Фрейд, В. Дильтей, Э. Шпангер и др. своими экспериментами меняли понимание предмета и методов психологического исследования.

Итоговый триумф новых психологических школ определил новый облик психологической науки на все XX столетие. Ряд западных историков психологии видят такой парадигмой психоанализ. Психоанализ предложил совершенно новую методологию исследования в психологии. «Различия в методе – между измерением и свободной ассоциацией, между научным наблюдением и клиническим вмешательством, между статическим анализом и герменевтической интерпритацией, между объективностью и субъективностью – предопределили то, что психология и психоанализ создали различные знания» [3, с. 449].

Однако дальнейшее развитие и процесс институализации новых теорий не дает нам возможности прийти к такому однозначному выводу. Пройдя ряд трансформаций почти все из «революционных» теорий существуют и сегодня (психоанализ, бихевиоризм, гуманистическая психология и др.). При этом Е. Хомская указывает, что «в психотерапии ни одна из концепций личности не может претендовать на статус общепризнанной» [4, с. 114].

Что же помешало одной из школ взять верх и стать парадигмой? Дело, вероятно, состоит в том, что ни одно из перечисленных направлений не смогло полно и обосновано ответить ни на одни из поставленных ими же вопросов. Ни одна из школ не представила экспериментов, доказывающих свои положения.

Каждая из современных психологических школ дает свое видение человека, роли сознательного, бессознательного и психической жизни в целом. В. Мазиллов отмечает: «Как любая наука, призвана адекватно объяснять свой предмет, психология претендует на создание теории психического. И будучи честной перед собой, она признает: модели, которые она продуцирует, пока весьма далеки от того, чтобы дать непротиворечивую картину психической жизни человека во всей ее полноте и сложности. Если оказывается, что наука ее упрощает, подвергает редукции, сводит к каким-то частным проявлениям, то именно это обстоятельство и заставляет говорить о наличии кризиса в психологии» [2, с. 24]. Как видим, кризисное состояние психологической науки берет свои истоки в начале XX века. Современные психологические школы по-разному смотрят на саму природу человека, то есть по-разному видят предмет своего исследования. За это столетие, каждое из направлений

выработало свой «язык», по-своему трактует ключевые понятия дисциплины., что затрудняет диалог.

Таким образом, проводя анализ исторической динамики и текущего состояния психологической науки, мы констатируем сложную и многофакторную структуру сложившегося кризиса. Опуская дискуссию о научности ряда психологических направлений можно предложить, что решением кризиса может стать более глубокий диалог между течениями и выработка единой платформы для развития психологии на новом этапе.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Кун Т. Структура научных революций. С вводной статьей и дополнениями, 1969. М. : Прогресс, 1977. 300 с.
2. Мазилев В.А. Методологические проблемы психологии в начале XXI века. Психологический журнал. 2006. № 1. С. 23–35.
3. Олейник А.Н. Научная коммуникация на стыке парадигм. Общественные науки и современность. 2008. № 2. С. 116–128.
4. Хомская Е.Д. О методологических проблемах современной психологии. Вопросы психологии. 1997. № 3. С. 112–125.

ЗМІСТ

НАУКА ХХІ СТОЛІТТЯ: ПРОРИВ У НОВУ РЕАЛЬНІСТЬ. СУЧАСНА НАУКОВА ПАРАДИГМА

Кузнєцов В. І.

НАУКО-ЦЕНТРОВАНИ ФІЛОСОФІЇ ЯК ЗАСІБ
ПОДОЛАННЯ НІГІЛІЗМУ ЩОДО ФІЛОСОФІЇ.....3

Ведмедєв М. М.

ЧИ Є НАУКА РУШІЙНОЮ СИЛОЮ РОЗВИТКУ
СУСПІЛЬСТВА ЗНАННЯ.....7

Снегірьов І. О.

ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ.....11

Бейлин М. В.

СЕТЕВОЙ ПОХОД КАК НОВЫЙ ГЛОБАЛЬНЫЙ
МИРОПОРЯДОК14

Zlenko N. M.

TENDENCIES OF THE MEGASCIENCE DEVELOPMENT
AND THE CHANGE OF THE GLOBAL ORIENTATION
IN THE SOCIETY18

Дєнєжніков С. С.

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРОГНОЗУВАННЯ У СИСТЕМІ
НАУКОВОГО ЗНАННЯ.....20

Вертель А. В.

КЛАСИЧНИЙ ПСИХОАНАЛІЗ З. ФРЕЙДА КРІЗЬ
ПРИЗМУ КРИТИКИ Л. ВІТГЕНШТЕЙНА.....22

Логвиненко Ю. В., Мазуренко В. О.

МОНАДОЛОГІЯ МИКОЛИ РУДЕНКА.....24

Zoranyan M. G.

THE IMPACT OF WORLD GLOBALIZATION ON
INTERCULTURAL COMMUNICATION.....27

Панченко Р. В.

ЗДОБУТКИ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ
В ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ 31

Бойченко А. Ю.

ПРОБЛЕМА МОДЕЛЮВАННЯ ФУНКЦІЙ СВІДОМОСТІ 34

**ФІЛОСОФІЯ МОВИ І КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ.
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНІ
ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Беценко Т. П.

ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ ЯК
НОВІТНІЙ ПІДХІД У ЛІНГВІСТИЦІ ТЕКСТУ 38

Назаренко Ю. П.

ВІДОБРАЖЕННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ ДОБИ
ПРОСВІТНИЦТВА У «ФАУСТІ» Й. В. ГЕТЕ 41

Супрун Г. Г.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ
ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ 44

Кубрак О. В.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ І ДЕРЖАВНА ВЛАДА 48

Баранцев Я. А.

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТУ ПОКОЛІНЬ ПЕРШОЇ
ТРЕТИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 51

Воєводіна С. В.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 55

Козинка В. В.

РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА
СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА 58

**СУЧАСНА ОСВІТА:
МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Кучин С. П.

РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ 62

Староста В. І.

(ПОЗА)НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ-
ПЕРШОКУРСНИКІВ..... 64

Ларіонов О. І., Денєжніков С. С.

ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОНТЕКСТНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ
СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ 67

Юрченко С.В., Денєжніков С.С.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ САМООРГАНІЗАЦІЇ
МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА У ЗВО 69

Вербицька В. С.

МЕТОДИ ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ПРІОРИТЕТИ, ПЕРЕВАГИ, ПЕРСПЕКТИВИ..... 71

Ященко В. В.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ 73

Нагорна Ю. В.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД В РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ
ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА..... 77

Драган С. О.

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ НА МАЙБУТНЄ
ВИПУСКНИКІВ: РОЗДУМИ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ..... 79

Туйчиева Мунирахон

ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ
ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКИСТАНЕ 82

Ярмак Ю. Ю.

СУЧАСНА ОСВІТА: МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА 84

Ярош Н. В.

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН..... 87

**ФІЛОСОФІЯ ТА ОСВІТА:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ**

Марчук М. Г.

СТАТУС І ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФІЇ В
УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ 89

Пономаренко Т. О.

ДИВЕРГЕНТНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА
ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ЕТАПІ
СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ДІДЖИТАЛІЗОВАНОЇ
ЦИВІЛІЗАЦІЇ 92

Моцак С. І.

МЕДІАОСВІТА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ 96

Хоменко Г. В.

ХОЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД У ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ДЛЯ МИРУ 99

Мельник С. А.

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ФІЛОСОФІЇ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.. 102

Свинолуп О. Ю.

КОМП'ЮТЕР І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРА..... 104

Ирматов Р. М.

СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ В ПЕРИОД ГЛОБАЛИЗАЦИИ 109

**РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ
В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Naumkina O. A.

THE ROLE OF PHILOSOPHY IN THE DEVELOPMENT OF
CRITICAL THINKING IN THE FAKE NEWS WORLD..... 112

Мороз О. В.

ПРОГРАМА «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ»
ЯК ЕФЕКТИВНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 115

Охват Н. Є.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В ШКОЛЯРІВ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 119

Кравченко О. О.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЯК ПРІОРИТЕТНА МЕТА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ..... 121

Гавриш В. В.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ОДНЕ ІЗ
ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ 124

МИСТЕЦТВО, КУЛЬТУРА, ФІЛОСОФІЯ І РЕЛІГІЯ В ПОСТНЕКЛАСИЧНУ ЕПОХУ

Наконечна О. П.

ФІЛОСОФІЯ ТА ЖИТТЄВИЙ СВІТ ЛЮДИНИ:
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ 126

Газнюк Л.М.

ЭТНОФУТУРИЗМ КАК ЯВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ 129

Кравченко П. А.

КОГНІТИВНИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «ВІРА» 133

Олексенко Р. І.

УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 138

Бондар І. О.

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ
В ОСТАННІ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ 140

Доронина С. Г.

МОРАЛЬНЫЙ ДИСКУРС КАК ИСТОЧНИК КОНФЛИКТОВ
И ДИАЛОГА В СОВРЕМЕННОЙ КУЛЬТУРЕ 144

Dourdieva Sona

TO THE QUESTION ABOUT THE FORMATION
OF GENDER STUDIES IN TURKMENISTAN 148

Павчук М.-К. С.

НЕОПРАГМАТИСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ НАУКИ
РІЧАРДА РОРТІ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ 152

Гнатюк Е. М.

ИГРА КАК СПОСОБ ПОНИМАНИЯ ИСКУССТВА: ОНТОЛОГИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО У Г.-Г. ГАДАМЕРА И Е. ФИНКА	154
--	-----

Рачук С. Я.

ПОНЯТТЯ ДЕКОНСТРУКЦІЇ В ІСТОРИЧНІЙ ЕПІСТЕМОЛОГІЇ	158
---	-----

Корнієнко А. О.

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ	160
---	-----

Тітова Т. В.

ІДЕЇ ФІЛОСОФІЇ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ.....	164
--	-----

Шугурова В. О.

ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ ПОПМУЗИКИ У США	168
--	-----

Голоздра М. Ю.

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО КРИЗИСА ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ	172
--	-----

Наукове видання

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції
«Виклики ХХІ століття: наука, філософія, освіта»
(м. Суми, 20-21 листопада 2019 р.)

Редактори-упорядники ***Т.О. Пономаренко, Н. М. Зленко***

Відповідальні за випуск ***О. В. Вовк, І. О. Снегірьов***
Комп'ютерний набір та верстка ***Т. О. Пономаренко, С. П. Цьома***

Підп. до друку 26.11.2019.
Формат 60х84/16. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 10,58. Ум. фарб.-відб. 10,58.
Обл.-вид. арк. 10,68. Тираж 100 пр. Вид. № 100.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: серія ДК, № 5050 від
23.02.2016.